

ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АЗАМАТТЫҚ
АЛЫАНСЫ

KONRAD
ADENAUER
STIFTUNG

Adal Azamat

#2 (03-04) 2024

А З А М А Т Т Ы Қ Қ О Ғ А М Ж У Р Н А Л Ы

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҮШІНШІ СЕКТОРЫ: ЖАҢА МІНДЕТТЕР МЕН КӨКЖИЕКТЕР

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АЗАМАТТЫҚ АЛЬЯНСЫ

ҚАА БАСТЫ МҰРАТЫ – ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА
АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМДЫ ДАМУ

«Қазақстанның Азаматтық альянсы» қауымдастығы нысанында ЗТБ бүкіл ел бойынша 5000-нан астам коммерциялық емес ұйымдарды қамтитын ең ірі республикалық бірлестіктердің бірі болып табылады.

Қазақстанның Азаматтық альянсы 2005 жылы құрылды. Альянстың айрықша ерекшелігі оның елдің әр аймағында ұсынылған өңірлік құрылымдары болып табылады.

НЕГІЗГІ МІНДЕТТЕРІ:

- үкіметтік емес секторды дамытуға жәрдемдесу, Қазақстанда ҰЕҰ жұмысының тиімділігі мен сапасын арттыру
- қоғамдық бастаманы іске асыру үшін қолайлы құқықтық, экономикалық және әлеуметтік жағдайларды қамтамасыз ету
- қоғам, бизнес құрылымдар, халықаралық ұйымдар мен ҚР мемлекеттік билік органдары арасындағы өзара тиімді әріптестікті дамыту
- ҚР-да Қоғамдық кеңестердің қызметін қолдау.
- Қазақстанда демократиялық процестерді орнықты дамыту және ілгерілету үшін мүшелер мен серіктестердің күш-жігерін біріктіру.

МЕКЕНЖАЙЫ:

Астана қаласы, Қонаев көшесі, 12/1,
Сұлы-жасыл желекжол бизнес орталығы, 12-қабат

ТЕЛЕФОН:

+7 775 274 22 69

E-MAIL:

civilalliance20@gmail.com

www.civilalliance.kz

Мазмұны

- 4** Қазақстанның Азаматтық альянсының президенті Бану Нұрғазиеваның алғы сөзі
- 6** НЕГІЗГІ ОҚИҒАЛАР
- 12** Қазақстанның азаматтық секторы: әділ мемлекет пен қоғамды құрудағы шешуші фактор
- 16** Эльвира Әзімова:
Біздің міндет – Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында Конституцияның үстемдігін қамтамасыз ету
- 22** Геннадий Шиповских:
Азаматтық белсенділік адамды жетістікке жетелейді
- 28** Бану Нұрғазиева:
Қоғамдық кеңестер институты елдегі оң өзгерістер мен реформалардың қуатты тетігіне айналуда
- 34** Тәттігүл Талаева:
Мемлекет бізге құлақ асатынына кепіл бар
- 40** ҰЕҰ гранттық қаржыландыру: ағымдағы жағдай және даму перспективалары
- 42** Кэти Лич:
Қазақстанның азаматтық қоғамын трансформациялау процесі айқын
- 48** Моника Иверсен:
Азаматтық сектор – Қазақстан мен Германия арасындағы көп қырлы қарым-қатынастың ажырамас құрамдас бөлігі
- 54** Анар Изден:
Жаһандық проблемаларды шешу үшін жергілікті әрекеттер қажет
- 58** Сақан Әубәкірова:
Ауыл дәстүрлерін жаңғырту
- 62** Роза Абдуллаева:
Билікпен, бизнеспен және қоғаммен – бір байламда
- 66** Гүлмира Батпақұлова:
Кедергісіз орта құрусыз инклюзияға қол жеткізу мүмкін емес
- 72** Кедергісіз Қазақстанға жолда
- 76** Людмила Петрова:
Жергілікті проблемалардан – жаһандық өзгерістерге дейін
- 82** Махаббат Еспенова:
Сарапшы және кәсіпқой болыңыз – салада бәсекелестік өте аз
- 88** Блиц сауалнамасы:
Азаматтық қоғам – бұл...

Adal Azamat

№ 2 (03-04) 2024

Қазақстанның азаматтық қоғамы туралы
ақпараттық-талдамалық журнал

ҚҰРЫЛТАЙШЫ:

«Қазақстанның Азаматтық альянсы»
қауымдастығы нысанында ЗТБ

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:

А.А. Құрманова
Б.Г. Нұрғазиева
Й.Д. Рай
Қ.С. Әбдіхалықов
Л.С. Ахметова
М.С. Башимов
Н.Б. Жүсіп
Л.М. Қалтаева
Д. Окремова
С. Түгел
А.Ш. Тлебергенова

БАС РЕДАКТОР: Б.Г. Нұрғазиева

ШЫҒАРУШЫ РЕДАКТОР: Н.В. Шаяхметова

ДИЗАЙНЕР: М. Есенаманов

КОРРЕКТОР: Е.И. Шубина

АВТОРЛАР: М. Манаспаев, Ә. Мұқанова,
С. Карина, С. Жаркинова, Ю. Магер

АУДАРМАШЫЛАР: С. Канапина,
Ә. Тышкомбаева

СУРЕТ: В. Шаповалов,
М. Шаповалов, С. Гагкоева

ЖУРНАЛ ШЫҒАРЫЛЫМЫ: ЖК «NV Media»

РЕДАКЦИЯНЫҢ МЕКЕНЖАЙЫ:

Қазақстан Республикасы,
Астана қаласы, Қонаев көшесі, 12/1,
Сулы-жасыл желекжол БО, 12-қабат
Тел. +7 775 274 22 69
email: civilalliance20@gmail.com
www.civilalliance.kz

ЖУРНАЛ ТІРКЕЛДІ:

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат
министрлігінің Ақпарат комитеті
04.12.2023 жылғы № № KZ06VPY00083147
куәлік

ТАРАЛУ АУМАҒЫ: Қазақстан Республикасы

ЖАЛПЫ ТАРАЛЫМ: 1000 дана

БАСЫЛДЫ: «Print House Gerona» ЖШС

Материалдарды немесе олардың үзінділерін
кез келген көшіруге редакцияның жазбаша
рұқсатымен ғана жол беріледі. Редакцияның пікірі
міндетті түрде авторлардың пікірімен сәйкес
келмейді

Журналды жариялау Конрад Аденауэр атындағы
Қордың қолдауымен жүзеге асырылды.

ҚҰРМЕТТІ ДОСТАР, ҚАДІРМЕНДІ ОҚЫРМАНДАР!

Тәуелсіз және күшті мемлекетті дамыған азаматтық қоғамсыз елестету мүмкін емес. Оның негізін азаматтардың мүддесі үшін жұмыс істейтін коммерциялық емес және үкіметтік емес ұйымдар, қайырымдылық қорлары, кәсіподақтар мен кәсіптік бірлестіктер, әлеуметтік жауапты бизнес және ел белсенділері құрайды.

Қазақстанның Азаматтық альянсы 2005 жылы еліміздің үш жүзге жуық үкіметтік емес ұйымын біріктіре отырып, қауымдастық нысанындағы заңды тұлғалардың бірлестігі ретінде құрылды.

Альянстың мұраты – азаматтық қоғамды дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасауға жәрдемдесу және тең құқылы әріптестік негізінде билік пен қоғам арасындағы диалогты нығайту.

Бүгінгі күні Альянс ұжымдық өзін-өзі басқарудың қолшатыр ұйымы түрінде ұсынылған 6 мыңға жуық ҰЕҰ-ны біріктіретін елдің ең ірі қоғамдық ұйымы болып табылады. Ол өзін үкіметтің сенімді серіктесі ретінде көрсетті, мемлекеттің көптеген маңызды бастамаларын, соның ішінде заң шығару қызметін алға тартты. Атап айтқанда, ҚАА өкілдерінің қатысуымен «Қоғамдық бақылау туралы» Заңға өзгерістер енгізу үшін ұсынымдар әзірленді. «Қоғамдық кеңестер туралы» заңға түзетулер пакеті дайындалып, Мәдениет және ақпарат министрлігіне жіберілді. Олардың негізгі мақсаты – қоғам мүшелерінің өкілеттіктерін кеңейту және қоғамдық кеңестердің мүмкіндігінше тиімді жұмыс істеуіне мүмкіндік беру.

Өз қызметі аясында Альянс халықаралық ынтымақтастықты белсенді дамытуда. Шетелдік серіктестермен бірқатар меморандумдарға қол қойылды.

2023 жылдың желтоқсанында Альянстың бастамасымен Қазақстан халықтық дипломатия орталығы құрылды. Ағымдағы жылдың күзінде ШЫҰ елдерінің халықтық дипломатия форумын өткізу жоспарлануда.

Альянс дәстүрлі жалпыұлттық диалог алаңына айналған Қазақстанның Азаматтық форумының ұйымдастырушысы болып табылады.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АЗАМАТТЫҚ АЛЬЯНСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ БАҢУ НҰРҒАЗИЕВАНЫҢ АЛҒЫ СӨЗІ

Форумда екі жылда бір рет барлық үш сектордың: мемлекет, бизнес және қоғам өкілдері жиналады, ел азаматтарын толғандыратын өзекті мәселелер талқыланады. Журналдың бірінші санында хабарлағанымыздай, барлығы 11 форум өтті, онда мыңнан астам ұсыныстар әзірленді.

Мемлекет пен ҰЕҰ-ның тығыз байланысы, ең алдымен, өзара құрмет пен сенімге, ашық және адал қоғамдық диалогқа негізделген тең құқылы және толыққанды әріптестікті білдіреді. Бұл туралы Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің көпшілік алдында сөйлеген сөзінде бірнеше рет айтып, «билік пен қоғамның тұрақты диалогы арқылы ғана қазіргі геосаясат мәнмәтіне кіріктірілген үйлесімді мемлекет құруға болатынын» үнемі атап өтеді.

Қазақстанда соңғы жылдары ҰЕҰ желісі 23 мыңға дейін ұлғайды, оның ішінде 18 мыңға жуығы бүкіл ел бойынша белсенді жұмыс істеуде. ҰЕҰ әр түрлі салаларда жұмыс істеп, қоғамның көптеген пікірлері мен мүдделерін білдіру арналары ретінде әрекет етеді.

Үшінші сектор қоғамдағы жылдам өзгерістер өрісі деп аталатыны бекер емес, ҰЕҰ мақсаттар қоя және оларға қол жеткізудің ұтқыр жолдарын таба, бюджетпен жұмыс істеп, нысаналы топтармен және серіктестермен өзара іс-қимыл жасай алады, заң шығарушы органдар деңгейінде ұсыныстар енгізуге қабілетті.

Мемлекеттік құрылымдармен диалогта орта мерзімді перспективада стратегиялық әріптеске айналуы тиіс үкіметтік емес ұйымдардың рөлі ел Президентінің 2020 жылғы шілдедегі Жарлығымен бекітілген Азаматтық қоғамды дамыту тұжырымдамасында да атап өтілді. ҰЕҰ-ны халықты әлеуметтік қорғау мәселелерін шешуге белсенді тарту азаматтық қоғамның белгілі бір жетілуінің көрсеткіші болып табылады. Қоғам өмірінде болып жатқан өзгерістерге байланысты үшінші сектор үшін стратегиялық құжатты өзгерту қажеттілігі туындайды. Салалық министрлік азаматтық қоғамды дамыту тұжырымдамасын жаңарту бойынша жұмысты бастады.

Үкіметтік емес ұйымдардың басқалардан айырмашылығы – ҰЕҰ қоғамның ең өзекті міндеттерін шешеді – адамдарға көмектеседі, жануарларға қамқорлық жасайды, гендерлік теңдік, экология мәселелері, адам құқықтары және т.б. сияқты әлеуметтік маңызды мәселелерге назар аударады.

Көбінесе ҰЕҰ бірінші болып дабыл қағып, қазіргі жағдайдан шығудың жолын іздейді. Мысалы, тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен әйелдерді қорғау жөніндегі дағдарыс орталықтары алғаш рет ҰЕҰ белсенділігінің арқасында ашылды.

Сонымен қатар, мемлекеттік органдар мен ҰЕҰ өзара іс-қимылының көптеген мәселелері шешілмеген күйінде қалып отыр. Өкінішке қарай, осы уақытқа дейін Қазақстанда үкіметтік емес ұйымдардың қызметін реттейтін жеке заң жоқ. Заңның болмауы ҰЕҰ-ның мемлекеттік құрылымдармен өзара іс-қимылына теріс әсер етеді, әлеуметтік мәселелерді шешуде, елді жаңғыртуда ҰЕҰ әлеуетін толық көлемде пайдалануға мүмкіндік бермейді. Қазіргі уақытта Альянс «Қазақстан Республикасының үкіметтік емес ұйымдары туралы» заң жобасын дайындау бойынша жұмыс жүргізуде.

Біз бәріміз заң мен әділеттілік салтанат құрған гүлденген мемлекетте өмір сүргіміз келеді. Бізге тек өзара сенім мен құрмет қажет.

ҰЕҰ мен мемлекеттік органдардың толыққанды әріптестігі – қоғамның саяси жүйесін дәйекті және табысты жаңғыртуға апаратын жалғыз эволюциялық жол.

Бану Нұрғазиева,
Қазақстанның Азаматтық альянсының президенті

Қазақстанда әйелдердің құқықтары үшін «үнсіз революция»

Президент Тоқаев қол қойған тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін қылмыстық жауаптылыққа тарту туралы заң қазақстандық қоғамда әлі де дау тудыруда. Өзінің азаматтық әйелі Салтанат Нүкенованы қатыгездік өлтірген бұрынғы экономика министрі Қуандық Бишімбаевқа қатысты сенсациялық ашық сот процесі отқа май құйғандай болды..

«Салтанат Заңы» 2017 жылы тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жойылған қылмыстық жазаны қайтарды. Заң сонымен қатар педофилия үшін өмір бойына бас бостандығынан айыруды, өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізгені үшін тоғыз жылға дейін бас бостандығынан айыруды, балаларға ерекше қатыгездікпен жасалған ұрып-соғу үшін екі жылға бас бостандығынан айыруды көздейді. Бұған қоса, денсаулыққа жеңіл зиян келтіргені, суицидті насихаттағаны, кәмелетке толмағандарға қатысты жәбірлеу (буллинг) және кибербуллинг, балалар мен жасөспірімдерге жыныстық зорлық-зомбылық үшін ауыр айыппұлдар мен басқа да жазалар енгізілуде.

«Әділ сөз» сөз бостандығын қорғау халықаралық қорының

басшысы Қарлығаш Жаманқұлованың пікірінше, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін қылмыстық жауаптылыққа тарту туралы заң – бұл дұрыс ойлаудың жеңісі және қазақстандық әйелдер мен балалардың құқықтарын қорғауда зор жетістік.

«Әділ сөз» қорының басшысы соңғы уақытта қазақстандық қоғамда әділдікке деген сұраныс күрт өскенін атап өтті, ол Астанада өткен үш миллионға жуық адам үнемі қадағалап отырған сот процесі аясында ерекше өзектендірілді.

Алайда, тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы заңға енгізілген түзетулер туралы пікірталастар әлі де жалғасуда. Заңнаманың қолданысқа енгізілу мерзімі көптеген сын туғызады – заң ресми жарияланғаннан кейін

екі ай өткен соң, ал кейбір баптар 2025 жылдың 1 қаңтарынан бастап күшіне енеді. Әйелдер қозғалысы белсенділерінің пікірінше, барлық заңнамалық өзгерістердің іс жүзінде кешіктірілуіне байланысты жүздеген жас қыздар мен әйелдер зардап шегуі мүмкін.

Бұдан басқа, жаңа заңның мәтінімен егжей-тегжейлі танысқаннан кейін, оның бірқатар жақтастары әйелдерді ұрып-соғудан және зорлық-зомбылықтан толық қорғау туралы мәселе әлі шешілмеген күйінде қалып отыр деген пікірге келді. Сонымен қатар, Қазақстанда «ұят» деп аталатын қоғамдық айыптау институты әлі де кең таралған, ол қиындыққа тап болған әйелдер тарапынан ашық айтуға түбегейлі жол бермейді.

«Біз бұл заңды құптаймыз. Ол кем дегенде тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жауаптылықты енгізеді. Негізінен балаларға қатысты. Ал қиындыққа тап болған әйелдердің проблемасын шешуге барлық баптардан шамамен 30% ғана бөлінген. Мысалы, онда мәжбүрлеу үшін жазалауға орын болған жоқ», – дейді SVET қоғамдық қорының құқық қорғаушысы Мөлдір Жұмабаева.

Оның айтуынша, жаңартылған заңнамада отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін

жазаланғандар қандай қоғамдық жұмыстармен айналысатыны туралы нақты анықтамалардың болмауы да Қазақстанда әйелдердің құқықтары үшін күрес әлі аяқталманы туралы айтуға себепші болады.

Әлеуметтанушы Айман Жүсіпованың көзқарасы бойынша, заңға қол қойылғаннан кейін де жалғасып жатқан қазақстандық қоғамдағы пікірталастар әйелдерге қатысты зорлық-зомбылыққа байланысты жан түршігерлік жағдаймен түсіндіріледі.

«БҰҰДБ зерттеу деректері бойынша, 2023 жылы Қазақстанда тұратын әрбір бесінші әйел отбасылық өмірде өз құқықтарының бұзылғаны туралы мәлімдеді. Ал әйел өз табысын күйеуіне немесе оның ата-анасына беруі керек деп есептейтін респонденттердің үлесі Астанада – 2,7%, Алматыда – 5,3%, ал Шымкентте – 19% құрады», – деп хабарлады әлеуметтанушы.

Пікірталастар күшейгені соншалық, оларға шетелден танымал медиа тұлғалар назар аудара бастады. Мысалы, ресейлік журналист Ксения Собчактың Қазақстанға келуі және Бишімбаевтың сот процесіне қатысуы екіұшты реакция тудырды.

Ол Қазақстан әйелдерінің өз құқықтарын қорғаудағы белсенділігін «үнсіз революция» және азаматтық қоғамның жеңісі деп атады. «Бұрын ұят арқылы халықтың консервативті бөлігі әйелдерге үніңді өшір, үйден қоқысты шығарма, үндеме, шыдамды бол, төз дейтін. Енді қыздар үй тирандарына қарсы науқанға бірігіп қана қоймай, арнайы заңның қабылдануына қол жеткізді. Жалпы, қазір Қазақстанда Салтанат ісінің аясында өте қызықты істер жүріп жатыр», – деп бөлісті Ксения Собчак Қазақстанда өз жазушыларымен әлеуметтік желілерде.

Және жазықсыз әйелдің күйеуінің ұрып-соғуынан қайтыс болуы осы «үнсіз революцияға» түрткі болды.

Ғылымды практикамен қалай татуластыруға болады?

Қазақстандық қоғамда ғылым туралы заңның төңірегінде пікірталастар қайтадан күш алуда. Ел тәуелсіздігі жылдарында бұл сала бірнеше рет талқылауға ұшырап, жұртшылықтың назарына ілікті. Бірақ маңызды ештеңе болған жоқ, таңулы арба сол орнында. Енді, міне, Мәжіліс «Ғылым және технологиялық саясат туралы» жаңа заң жобасын жұмысқа қабылдады.

Мәжіліс депутаты Айдос Сарымның пікірінше, ғылым және ғылыми-техникалық қызмет нәтижелерін коммерцияландыру туралы қолданыстағы заңдар бүгінгі күні өзектілігін жоғалтты және уақыттың нақты сын-тегеуріндеріне жауап бере алмайды.

«Барлығымызды толғандыратын басты мәселелердің бірі – жас кадрларды ғылыми қызметке тарту, жалпы ғылымның беделі мен авторитеті. Бұл туралы өткен жылы ғылым және жоғары білім министрінің өзі де айтқан болатын. Сондай-ақ ғылымды қаржыландыру мәселелері бар. Біз әртүрлі тетіктер бар екенін білеміз, соның ішінде мемлекеттік, олар үлкен сынға ұшырайды. Біздің заңдарымызда ірі жер қойнауын пайдаланушылар пайданың 1%-ын ғылыми мақсаттарға аударуы керек деген норма бар, бірақ бұл ақша қайда кететіні белгісіз. Сондықтан бізде саланың негізгі заңын талқылауға, өз ұсыныстарымызды беруге, қандай бағыттар қамтылмағанын көруге мүмкіндігіміз бар», – дейді Айдос Сарым.

Сарапшылар заңмен ғалымның жеке мәртебесін анықтауды ұсынады, бұл шынымен құрметті мамандық болуы, ғылымға жастар баруы үшін. Екінші басымдық – технологиялық саясат мәселелері. Ғалымдардың еңбектері кабинеттік болмауы керек, олар өндіріске, өнеркәсіпке, бизнеске баруы тиіс, біздің бизнесіміз патентті қажет етуі керек, онда инновациялар көп болғаны жөн.

«Айта кету керек, заң жобасы жаңа редакцияда талқылануда, жаңа құжат қалыптасуда, сондықтан көптеген тұжырымдамалық жайттар қарастырылған. Бұл – іргелі ғылым саласындағы басымдық, оның ішінде ұлттық стандарт, ғылыми зерттеулердің сапасын бағалау, ғылыми дәрежелерді қалыптастыру және т.б. Заң жобасының тағы бір маңызды міндеті – қолданбалы ғылыми зерттеулер. Біз ғылымды практикамен, өндіріспен, яғни технологиямен біріктіріп, достастыруымыз керек. Қолданбалы бөлімдер бойынша бізде ғылыми инфрақұрылым мәселелері қарастырылуда», – деп есептейді Мәжіліс депутаты Екатерина Смышляева.

Ғылым және жоғары білім вице-министрі Дархан Ахмед-Заки заң жобасының бірнеше ережелерін бөліп көрсетеді.

Біріншіден, бұл – ғылымды басқару жүйесінің құрылымын жетілдіру, оның ішінде Ұлттық жоғары ғылыми кеңестің ғылымды қаржыландыру көлемін бекітуі және ғылыми зерттеулердің нәтижелерін коммерцияландыру.

Екіншіден, Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының функцияларын кеңейту, оның бағдарламаларын нысана-лы қаржыландыруға арналған конкурстардың ғылыми-техникалық міндеттерін шешуге ықпал ету. Ғылыми зерттеулердің негізділігі мен технологиялық дайындығын бағалаудың жаңа тетіктерін енгізу.

Үшіншіден, ғылыми қордың функцияларын күшейту. Оның ішінде бизнес-акселерация, бизнесті технологиялық декларациялау, технологиялық брокерлік бағдарламаларды іске асыру, сондай-ақ венчурлік қаржыландыру тетіктері мен инфрақұрылымын қалыптастыру.

Төртіншіден, ғылыми-техникалық ақпаратты жинау, өңдеу және

талдау тетігін енгізу. Бесіншіден, ғылыми қызметкерлерді, оның ішінде жас ғалымдарды әлеуметтік қолдау пакетін кеңейту.

Ұлттық ғылым академиясының президенті Ақылбек Күрішбаевтың пікірінше, Қазақстанда 30 жыл ішінде оны қаржыландырудың пәрменді құралдарымен нәтижеге бағытталған ғылымды дамытудың бірде-бір тиімді стра-

тегиясы ұсынылмаған. ҚР Президенті жанындағы Ұлттық ғылым академиясының жоғары ғылыми ұйым ретіндегі мәртебесі әлі күнге дейін заңнамалық деңгейде айқындалмаған, оның басқару нысаны, функциялары, қызмет бағыттары, сондай-ақ қаржыландыру көздері регламенттелмеген.

Алайда, Ахылбек Күрішбаевтың айтуынша, бұл мәселелердің барлығы жақында Парламент Мәжілісінің қарауына енгізілген «Ғылым және технологиялық саясат туралы» ҚР Заңының жобасына әзірленген ұсыныстарда көрініс тапқан.

ҰАК президенті Мемлекет басшысының белсенді ұстанымының арқасында бүгінде отандық ғылымды дамытуға бұрын-соңды болмаған көңіл бөлінуде деп санайды.

Дәл осындай пікірді ҰЕҰ-ның көптеген басшылары ұстанады, олар пікірталастарды мұқият қадағалап, кейде өздері де белсенді қатысады. Егер ғылымға назар күшейіп, оны қаржыландыру арта түссе, онда үшінші сектор үшін жобалар ашылады, ал оның қатысуынсыз бүгінде қоғамда қандай да бір реформалар мүмкін емес.

Лудомания ұлттық қауіпсіздікке қатер ретінде

Қазақстанда ойын бизнесіне қойылатын талаптар мен азаматтарды құмар ойындарға жіберу қағидалары күшейтілуде. Сондай-ақ осы саладағы құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық және әкімшілік жауаптылық та. Тиісті заң жобасы қазірдің өзінде Мәжілісте және азаматтық қоғамда көптеген дау туғызуда.

«ҚР кейбір заңнамалық актілеріне ойын бизнесі, лотерея және лотерея қызметі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасына депутаттар Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша бастамашылық етті.

Қазақстанда «Ойын бизнесі туралы» заң 2007 жылдан бері қолданылып келеді. Бірақ ол қоғамдағы ойынға тәуелділік проблемасын шешкен жоқ. Дәл осы енгізілетін түзетулер лудомания әлеуметтік обаға айналмас үшін құралдар жасауы керек.

Өзгерістердің басты мақсаты – азаматтарды және, ең алдымен, өскелең ұрпақты лудоманиядан қорғау, оның азаматтарға, олардың туыстары мен жақындарына жағымсыз салдарының алдын алу.

Қазір бастауыш сынып оқушыларының өздері алғашқы ставкаларын жасай бастады. Бұрын бұл ойын автоматтары болса, ал қазір бәрі онлайн. Орта мектеп жасында ойынға тәуелділік күшейе түседі. Ал студенттік шақта қарқын алатыны соншалық, 20 жасар жастар тәжірибелі ойыншыларға айналады. Кейіннен бұл зиянды әдет суицидке, ажырасуға, маскүнемдікке алып келеді, деп түсіндіреді жұмыс тобының жетекшісі, Мәжіліс депутаты Елнұр Бейсенбаев.

Егер заң жобасының жалпы тұжырымдамасы туралы айта-тын болсақ, онда ол бірқатар новеллалардан тұрады. Олардың қатарында құмар ойындарға және бәс тігуге қатысу үшін жас шегін 21 жастан 25 жасқа дейін ұлғайту бар. Бороткерлердің бірыңғай тізілімінде мәліметтері бар жеке тұлғалардың құмар ойындар мен бәс тігулерге қатысуына тыйым салу жоспарлануда.

Қазақстанда ойын бизнесі саласындағы қызметпен айналысуға лицензиясы жоқ шетелдік букмекерлік кеңселердің, тотализаторлардың интернет-ресурстарына тыйым салуды енгізу көптеген дау туғызуда. Сот шешімі негізінде қызметі Қазақстанда заңсыз деп танылған ойын бизнесін шетелдік ұйымдастырушылардың тізбесін құру, осындай субъектілердің пайдасына төлемдерді жүзеге асыру бойынша қызметтер көрсетуге тыйым салу да екіұшты реакция туғызады.

Уәкілетті орган бекітетін ойын мекемесінің, букмекерлік кеңсенің, тотализатордың, ставкалар қабылдау мен өткізілетін құмар ойындар мен бәс тігулер жұмысының үлгілік қағидалары енгізіледі. Құмар ойындарға және бәс тігуге қатысушыларды зиянды салдарға әкеп соғатын құмар ойындарға және бәс тігуге қатысудың қауіптері мен зияны туралы міндетті түрде хабардар ету енгізіледі.

Сондай-ақ, букмекерлік кеңселердің жарнамасын орналастыруға және таратуға қойылатын талаптар айтарлықтай күшейтілуде. «Электрондық лотерея билеті» ұғымы енгізілді.

Сонымен қатар, сарапшылардың бағалауы бойынша, Қазақстанда 440 мыңға жуық адам лудоманиямен ауырады. ҚР Денсаулық сақтау министрлігі математикалық модельдеу арқылы алған мәліметтерге сәйкес, Қазақстанда 36 мыңға жуық адам ойынға тәуелділіктен

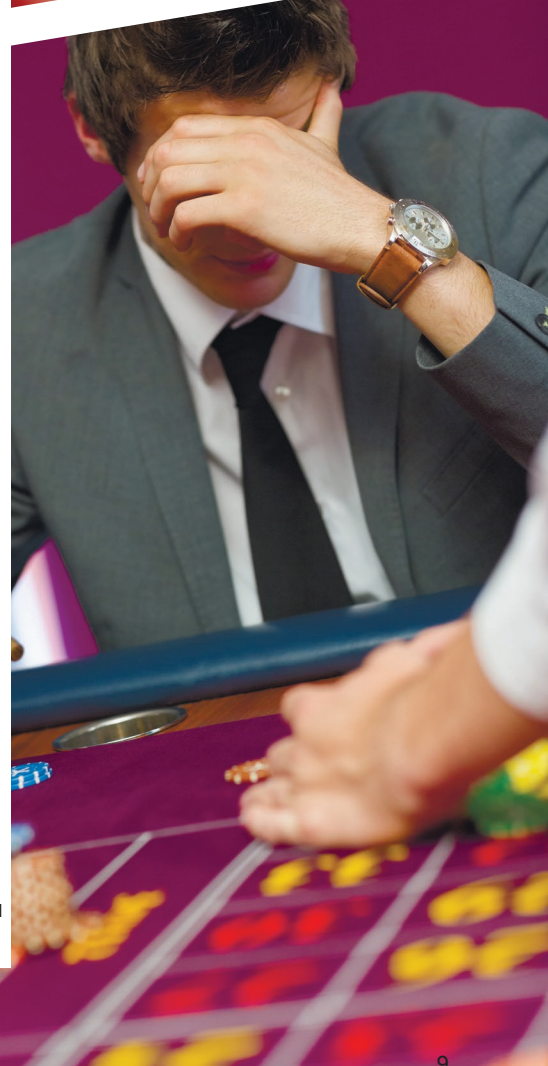
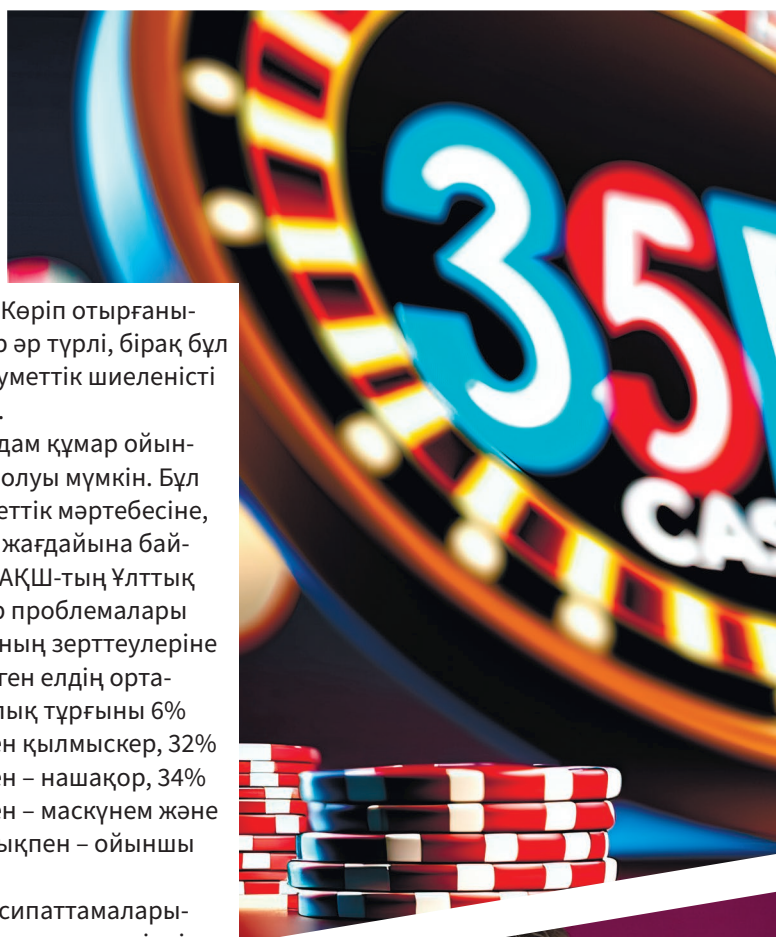
зардап шегеді. Көріп отырғанымыздай, сандар әр түрлі, бірақ бұл қоғамдағы әлеуметтік шиеленісті төмендетпейді.

Кез келген адам құмар ойындарға тәуелді болуы мүмкін. Бұл жасына, әлеуметтік мәртебесіне, экономикалық жағдайына байланысты емес. АҚШ-тың Ұлттық құмар ойындар проблемалары қауымдастығының зерттеулеріне сәйкес, кез келген елдің орташа статистикалық тұрғыны 6% ықтималдықпен қылмыскер, 32% ықтималдықпен – нашақор, 34% ықтималдықпен – маскүнем және 48% ықтималдықпен – ойыншы бола алады.

Людомания сипаттамаларының ішінде сарапшылар өмірдің барлық басқа салаларына қызығушылықтың толық жоғалуын, агрессивтілікті, ашуланшақтықты, ұйқының бұзылуын атайды. Уақыт өте келе адам ойнауға деген құштарлыққа қарсы тұру мүмкіндігін жоғалтады. Бұл ретте статистикаға сәйкес, лудоманияның клиникалық белгілері бар адамдардың тек 8%-ы проблеманы мойындайды және өздерін тәуелді деп санайды.

Барлық сарапшылар онлайн-құмархана мен букмекерлік кеңселердің жарнамасы – ойынға тәуелділіктің кіру нүктесі деген пікірге тоғысады. Психологтар негізгі себеп ретінде оңай пайда табу әсерін атайды.

Қалай болғанда да, бұрынғы премьер Әлихан Смайылов өз уақытында лудоманияны «ұлттық қауіпсіздікке қауіп» деп бекер атаған жоқ. Қазақстандағы отбасылардың жартысына жуығы ойынға құмарлық тәуелділігіне байланысты ажырасады. Мұнымен келіспеуге болмайды.

«БАҚ туралы» заң: жазалау әлде кешіру

Қазақстан тәуелсіздігінің барлық жылдарында БАҚ туралы заңның айналасында дау-дамай бірде өршіп, бірде бәсеңдеп, бірақ түпкілікті шешімге қол жеткізген жоқ. Бұл түсінікті де: БАҚ саласы әрдайым көз алдында және ол қоғамдық пікірді қалыптастырады. Мемлекет ешқашан «қолынан тізгінді» жібермеді, төртінші билікті өз тізгінінде тырысты. Сондықтан заң жобаларының ешқайсысы барлық тараптарды қанағаттандырмады.

БАҚ туралы заң жобасының жаңа нұсқасына қатысты ұқсас жағдай орын алды. Бастапқыда заң жобасы журналистерден, сарапшылардан, заңгерлерден және ҰЕҰ-дан тұратын Ақпарат министрлігі жанындағы жұмыс тобының құрамында талқыланды. Жұмыс тобы бірнеше ай бойы құжаттың даулы тармақтарын талқылап, прогрессивті нормаларды ұсынды.

Алайда ведомствоаралық комиссияның мүшелері мүлдем басқа заң жобасын мақұлдап, оны Парламентке жіберді. Мұның бәрі жұмыс тобының келісімінсіз болды. Жұмыс тобының мүшесі және

«Медиа қолдау» заң қызметінің басшысы Гүлмира Біржанованың айтуынша, бірнеше жыл бұрын Президент Қазақстанның БАҚ туралы жаңа заңға мұқтаж екенін, ол біздің заманымыздың шындығына сәйкес келуі және Қазақстанда бұқаралық ақпарат құралдарының дамуына ықпал етуі тиіс екенін мәлімдеді. «Біз қазір жаңа заң жобасын көріп отырған жоқпыз, біз қолданыстағы екі заңның бірігуін көріп отырмыз – бұл қолданыстағы БАҚ туралы заң және сәл өзгертілген нормалары бар хабар тарату туралы заң», – дейді сарапшы.

Заң жобасында проблемалар жеткілікті. Мысалы, 26-бап тә-

уелсіз журналистердің жұмысын шектейді, оларды жариялау алдында материалдарды лауазымды адамдармен келісуге міндеттейді. «Ерекше жағдайлар» кез келген төтенше жағдайды, әскери қимылды және техногендік немесе әлеуметтік сипаттағы режимді білдіреді.

«Шын мәнінде, кез келген, мысалы, Екібастұзда болған апат, сол қаңтардағы оқиғаларды осы ерекше жағдайларға жатқызуға болады. Журналистер лауазымды адамдардың рұқсатынсыз кәсіби міндеттерін орындай алмайды. Менің ойымша, бұл БАҚ-ты шамадан тыс бақылау», – дейді «Құқықтық медиа орталығы» ҚҚ басшысы Диана Окремова.

Көптеген сарапшылар мен БАҚ өкілдері бұл тармақты жасырын цензура деп санайды.

Жұртшылықты жаңа құжаттың басқа ережелері қанағаттандырмайды. Мысалы, 26-бап «қоғамдық тәртіп пен қорғаныс қабілетіне нұқсан келтіретін күштік ведомстволардың беделін түсіретін» ақпаратты таратуға тыйым сала-

Әлеуметтік кодекс: жаңа ережелер адамдардың әл-ауқатын арттыруға бағытталған

Осыдан бір жыл бұрын – 2023 жылғы 20 сәуірде – Қазақстан Президенті Әлеуметтік кодекске және «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне әлеуметтік қамсыздандыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңына қол қойды. Әлеуметтік кодекс 2023 жылдың 1 шілдесінде қолданысқа енгізілді. Ол азаматтардың әл-ауқатын арттыруға, сондай-ақ жүйені алдын алу шараларына және әлеуметтік тәуекелдердің алдын алуға қайта бағыттауға бағытталған.

Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексін алғашқы бірыңғай әлеуметтік құжат деп атауға болады. Ол ҰЕҰ үшін өте маңызды, өйткені әлеуметтік салада үшінші сектор жобаларының ең көп саны шоғырланған.

Бүгінде елімізде 23 мыңнан

астам ҰЕҰ жұмыс істейді. Олардың көпшілігі әлеуметтік қызмет көрсету саласында жұмыспен қамтылған. Азаматтық сектор ғылымнан экологияға дейінгі көптеген мәселелерді қамтиды.

Әлеуметтік жобалар қорының менеджері Еркегүл Көкей

мұқтаждарды қолдауға бағытталған бірнеше әлеуметтік бастамаларды атап өтеді. Мысалы, «Бақытты бала», «Жақсылық жаса», «Денсаулық пойыздары» және осы сияқты басқа да жобалар.

Қазақстанның экологиялық ұйымдары қауымдастығының төрағасы Айгүл Соловьеваның айтуынша, бүгінде мемлекеттің әлеуметтік өмірінің бірде-бір саласын ҰЕҰ-сыз елестету мүмкін емес. Оның пікірінше, қазір Қазақстанда белсенділік артып келеді және үкіметтік емес ұйымдарды қолдау-

ды. Заң жобасын әзірлеушілер журналистің кәсіби қызметіне кедергі келтіргені үшін жазаны жеңілдеткісі келеді. Жобадан жарияланымдар бойынша бұқаралық ақпарат құралдарына қойылатын талаптар бойынша ескіру мерзімі туралы норма алынып тасталды. Бастапқыда АҚДМ мәтінінде үш жылдық мерзім туралы норма болған, оны дамыған елдерде әдеттегідей бір жылға дейін төмендету ұсынылды. Енді бұл тармақ мүлдем жоқ.

Заңның 30-бабында журналистің ерекше мәртебесін растайтын құжат – баспасөз картасын енгізудің жаңа шарттары туралы айтылады. БАҚ өкілдері мен құқық қорғаушылар мемлекеттік ақпараттық тапсырыс жариялылық пен ашықтыққа кепілдік бермейді деп қорқады.

«Біз бұл жүйе құпия болып қала береді деп қорқамыз, комиссия бұқаралық ақпарат құралдарынан кімге және қанша ақша беру керектігін шешетін болады. Бәсекеге қабілеттілікті дамыту туралы сөз қозғалмайды», – деп атап өтті

Диана Окременова.

Қазақстандық журналистер мен медиа сарапшылар Президентке осы заңды қабылдайтын үкіметтің іс-әрекетін ерекше бақылауға алу туралы шұғыл өтінішпен жүгінді.

«Жаңа заң жобасының мәтіні журналистердің құқықтарын қорғамайды, бірақ мемлекеттің медиа саласына бақылауын күшейтеді, бұл халықаралық стандарттарға қайшы келеді және Қазақстанда медиа саласының дамуына кедергі келтіреді», – делінген өтініште.

Шетелдік агенттер туралы, шетелдік БАҚ пен олардың журналистерін аккредиттеу қағидалары төңірегінде пікірталастар өршіп тұр. Халықаралық ұйымдардың YEY-ны қаржыландыруы мәселесі көп дау тудырады.

«Әділ сөз» сөз бостандығын қорғау халықаралық қорының басшысы Қарлығаш Жаманқұлованың пікірінше, қор қаражаты нақты шарттары мен мақсаттары бар өте күрделі және ашық конкурстар негізінде тартылады.

Оның айтуынша, қордың барлық донорлары – құрметті халықаралық серіктестер, олардан тек «Әділ сөз» ғана емес, сонымен қатар ҚР-дағы мемлекеттік ұйымдар да қаржыландыру алады.

«Елде ондаған күшті YEY бар, олардың жариялылығы мен есептердің ашықтығы қарапайым бюджетіне қарамастан көптеген корпорациялардың ашықтық деңгейімен бәсекелесе алады. Қоғамның дамуына қосқан нақты үлесін, мұндай ұйымдардың сараптамасы мен этиканы мүлтіксіз сақтауын қоғам, мемлекеттік органдар мен сарапшылар жоғары бағалайды. Қазақстанда YEY қызметі қоғамның ажырамас бөлігіне айналды, оның үлесін әлі де бағалау қажет», – деп атап өтті «Әділ сөз» басшысы.

Қысқаша айтқанда, бұқаралық ақпарат құралдары туралы заң жобасының айналасындағы жағдайды бір ғана сөзбен жеткізуге болады: «жазалау әлде кешіру». Бірақ осы даулы мәселеде, алдымен, үтірді қайда қою керектігін жұмыла шешу қажет.

ға бағытталған көптеген заңдар қабылданады.

Жаңа Әлеуметтік кодексте YEY өкілдеріне білу маңызды жаңа ережелер жазылған. Мысалы, олар қазақстандықтардың негізші әлеуметтік құқықтарын белгілейді. Құжаттың қабылдануымен мемлекеттің әлеуметтік саясаты өтініш нысанынан проактивті нысанға ауысты, бұл азаматтардың өмір сүру сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Бұл маңызды аспектке Алматы азаматтық орталығының басшысы Алтынай Көбеева назар аударғаны кездейсоқ емес. Оның пікірінше, ҚР Әлеуметтік кодексі Қазақстан азаматтарының әл-ауқатын арттыруға, әлеуметтік тәуекелдердің алдын алуға, балалары бар отбасыларды әлеуметтік қолдауға, халықты жұмыспен

қамтуға жәрдемдесуге, мүгедек адамдарды әлеуметтік қорғауға бағытталған.

Сондай-ақ, кодекске отбасының цифрлық картасы енгізіледі. Бұл – отбасы мүшелерінің әлеуметтік мәртебесі мен әл-ауқатына негізделіп адамдарға мемлекеттік қолдау туралы ақпарат беретін электрондық хабарлағыш. Енді жәрдемақылар мен төлемдер азаматтарға ақпараттық жүйеде бар мәліметтер негізінде проактивті нысанда тағайындалады.

Сонымен қатар, балалары бар отбасын әлеуметтік қолдаудың қосымша шаралары енгізілді. Бұл – бала күтімі бойынша төлемдердің мерзімін бір жарым жылға дейін ұзарту, АӘК алушылар қатарынан бір жастан алты жасқа дейінгі балалар үшін кепілдендірілген әлеуметтік пакетті монетизация-

лау. «Алтын алқа», «Күміс алқа» алқаларымен марапатталған аналар мәртебесін беру және олар үшін жәрдемақы мөлшерін ұлғайту.

Халықтың әлеуметтік осал топтарының жекелеген санаттары үшін мемлекеттік жәрдемақылар ұлғайтылды. Жәрдемақы тағайындау үшін кедейлік шегі бұдан былай ең төменгі күнкөріс деңгейінің орнына орташа табыспен анықталады. Бұдан басқа, мүгедектігі бар адамдар үшін де, әлеуметтік аударымдары бар еңбекақы төлетін жеке көмекшілер үшін де арнаулы әлеуметтік қызметтердің қолжетімділігі арттырылды.

Жалпы, бұл жаңалықтардың барлығын азаматтық қоғам оң қабылдады және қазірдің өзінде адамдардың әл-ауқатын арттыру үшін жұмыс істеуде.

Қазақстанның азаматтық секторы: әділ мемлекет пен қоғамды құрудағы шешуші фактор

Бүкіләлемдік YEҰ күні Қазақстанда шеберлік сыныптарымен, семинарлармен, табысты кейстерді көрсетумен және үздік тәжірибелерді қошеметтеумен бірге кеңінен атап өтілді. Басты пікірталас Қазақстанның Азаматтық альянсы алаңында өрбіді, онда үкіметтік емес ұйымдар Мәдениет және ақпарат министрлігінің және Азаматтық бастамаларды қолдау орталығының өкілдерімен бірлесіп әділетті мемлекет, біртұтас ұлт және гүлденген қоғам құрудағы өз рөлдерін талқылады.

ОРТАҚ ИГІЛІККЕ ҰМТЫЛЫС ЖОЛЫНДА

2014 жылғы 27 ақпанда Біріккен Ұлттар Ұйымы ғаламшардағы тұрақты дамудың, бейбітшілік пен қауіпсіздіктің маңызды проблемаларын шешуде қоғамдық ұйымдардың еңбегін мойындау ретіндересми түрде Дүниежүзілік ҰЕҰ күнін құрды. ҰЕҰ әлеуметтік және экономикалық өзгерістерде теңдесі жоқ рөл атқарады, мұқтаждарға көмек көрсетеді, халықтың құқықтары мен мүдделерін қорғайды, әр түрлі мәселелер бойынша ауқымды науқандар жүргізеді.

Қазақстанның Азаматтық альянсының президенті Бану Нұрғазиева ҰЕҰ-ның белсенді жұмысының арқасында біздің азаматтарымыз үшін жаңа мүмкіндіктер пайда болып, маңызды әлеуметтік мәселелер туралы хабардарлық артып, қоғамда шынайы ынтымақтастық құрылатынын атап өтті. Кездесуді аша отырып, ол барлық үкіметтік емес ұйымдарға, қайраткерлерге және еріктілерге қоғамдық игілікке деген тұрақты ұмтылысы үшін терең ризашылығы мен алғысын білдірді.

– Қасым-Жомарт Тоқаев ҰЕҰ-ның әділетті Қазақстан құрудағы рөлін ерекше атап көрсетеді. Президенттіктің алғашқы күндерінен бастап ол бізге билік пен азаматтық қоғамның тең құқылы және толыққанды серіктестігін қалыптастыру қажеттігі туралы айтады. Біз күш біріктіріп қана армандайтын және ұмтылатын мемлекет құра аламыз, – деді Бану Нұрғазиева.

Мереке құрметіне Қазақстанның Азаматтық альянсы атына көптеген, соның ішінде халықаралық ұйымдардан бейне құттықтаулар келіп түсті. Олардың барлығы ұйымның әлеуметтік желілерінде жарияланған.

Бас хатшының бірінші орынбасары – Еуразия халықтары ассамблеясы Бас хатшылығының басшысы Светлана Смирнова кездесу барысында Альянсқа «Халық дипломатиясының көшбасшысы», «Еуразия мұрасы: ауылдық қоғамдастықтар» және басқа да жобалардағы әріптестігі үшін алғыс білдірді.

– Соңғы жылдары азаматтық қоғамның рөлі өзгерді, ұйымдар өзгерістерге ұмтылуы, креативті, инновациялық, жауапты болуы, әлеуметтік жобаларды іске асыруда өздерінің бірегей білімдерін пайдалануы тиіс, – деп тіледі Светлана Смирнова.

ХАЛЫҚ ПЕН БИЛІК АРАСЫНДАҒЫ КӨПІР

Азаматтық қоғам елдің саяси және экономикалық өміріне белсенді қатысады. 2003 жылдан бері 11 Азаматтық форум өтті. ҰЕҰ саны 15 жылда 6,5 есе артып, 23 мыңнан асты, оның ішінде 18 мыңнан астамы – жұмыс істейтін ұйымдар.

ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігінің деректері бойынша Қазақстанда заңнамалық база жетілдіріліп, мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстың жаңа тетіктері қалыптастырылуда. Уәкілетті орган оларды дамыту үшін жағдай жасау бойынша кешенді жұмыс жүргізеді. Өткен жылы «Қоғамдық бақылау туралы» Заң және онлайн-петициялар мен қоғамдық бірлестіктерге қатысты түзетулер қабылданды. Азаматтық сектордың қоғамдық кеңестердегі өкілдігі кеңейтілді. Еріктілер ұйымдарының саны 2019 жылғы 224-тен 680-ге дейін, ал белсенді еріктілер саны 50-ден 240 мыңға дейін өсті. Сонымен бірге мемлекет әлеуметтік тапсырысты сандық түрде арттыруда. Мемлекеттік әлеуметтік инвестициялардың көлемі соңғы 15 жылда мың есе өсті. Әлеуметтік жобаларды іске асыруға үш жыл ішінде 59 млрд теңге бөлінді. Жобалық портфель жыл сайын екі мыңға жуық әлеуметтік жобаны құрайды. Өнім берушілер мыңнан астам ҰЕҰ, тапсырыс берушілер – 400-ден астам мемлекеттік орган болып табылады.

Кездесу барысында Сенат депутаты, ҚАА вице-президенті Бибігүл Жексенбай онлайн режимде қосылып, маңызды жаңалықпен қуантты: депутаттық топ ҰЕҰ туралы жеке заң жобасын әзірлеуге кіріседі. Сенатор сонымен қатар азаматтық қоғам тез дамып келе жатқанын және мемлекеттің кейбір функцияларын өз мойнына алуы мүмкін екенін атап өтіп, оны талқылауға белсенді қатысуға шақырды.

ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ПЕН БІРЛІКТЕ

Бүгінгі күні үкіметтік емес сектордың жобалары әр түрлі бағыттарды қамтиды – бұл халықтың әлеуметтік осал топтарын қолдау, жастар бастамалары мен білім беру салаларын дамыту, салауатты өмір салтын насихаттау, қоғамдық келісім мен ұлттық бірлікті нығайту, азаматтардың құқықтарын қорғау және басқалар. Дүниежүзілік YEҰ күні қоғамдық ұйымдардың көшбасшыларына өз қызметін тағы да еске салуға себеп болды. Бұл ретте олардың көпшілігі коммерциялық емес сектордағы істердің жай-күйін оң бағалап, билікпен сындарлы диалогты жақтады.

Осылайша, Астана Азаматтық альянсының төрайымы Махаббат Еспенова мемлекеттің коммерциялық емес ұйымдарға ресми емес, шынайы көзқарасын жақтап сөз сөйледі. Оның пікірінше, бұған реттеушілік әсерді талдау сияқты YEҰ қызметін бағалау институты да ықпал етеді. YEҰ-ның елдің дамуына қосқан үлесін бұл сандар тиісті мемлекеттік органдарда оларды қолдануға болатындай етіп, ақшалай мәнде есептеу керек, деп сендірді ол.

Бұл орайда Маххабат Еспеновамен ҚАА вице-президенті, Қарағанды облысының кәсіпкерлер қауымдастығының президенті Гүлнар Құрбанбаева да келісіп, тағы бір маңызды бастама көтерді.

– Заңдар бойынша өмір сүре отырып, біз кез келген нормативтік-құқықтық актілерді қабылдаудан тыс қала алмаймыз. Біз қамқорлық жасайтын жандардың тағдыры осы актілердің қандай болуына және қалай жүзеге асырылуына байланысты. Сондықтан әлеуметтік YEҰ бизнестегі YEҰ-дан үлгі алуы керек, – деді ол міндетті қоғамдық сараптаманы ескере отырып.

Көптеген жылдар бойы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алумен айналыса-

тын «Әйелдер сәулесі» ҚБ төрайымы Оксана Волкова-Михальская әріптестеріне жаңа жобалар, үлкен қаржыландыру, мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс ресурстарын және даму үшін басқа да мүмкіндіктерді пайдалану білу ептілігін тіледі.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық сияқты өзекті мәселеде кешенді жұмыс істеу маңызды, дейді «Әйелдер сәулесі» ҚБ басшысы. Әріптестік жұмыс және халықаралық ұйымдардың, мемлекеттік құрылымдардың және YEҰ-ның тиімді өзара іс-қимылын құру қажет, және ол, қоғам қайраткерінің пікірінше, жыл сайын нығайып келеді.

«Атырау. Кішкентай ел» ҚБ басшысы Ерлан Күмісқалиев әлемдегі үшінші әлеуметтік ауыл туралы (мұндай екеуі тек Ұлыбритания мен Ресейде бар) айтып берді.

– Біздің мақсатымыз – жұлын мен мидың үлкен зақымдануы бар балалардың кішкентай елден үлкен елге өтуі, яғни олардың әлеуметтенуі мен оңалтуы маңызды, – деп атап өтті ол және осы бірегей ауылға қолдау көрсететін бизнес өкілдеріне алғысын білдірді.

Жетісу облысындағы спорттық-оңалту орталығы да осыған ұқсас қызметпен айналысады, ол 2017 жылы алғаш рет Қазақстандағы Жапония елшілігінің халықаралық грантын жеңіп алып, оны сәтті іске асырды. Оның басшысы Елдос Баялышбаев мүгедектігі бар адамдар демалатын Алакөлдегі демалыс базасы және 2017 жылдан бері сегіз мыңнан астам қайырымдылық сапарлары жасалған автоволонтерлер жобасы туралы айтып берді.

«Диабеттік ата-аналар комитеті» ҚҚ директоры Руслан Закиев мемлекеттік органдармен қарым-қатынас диалогқа қарағанда жанжалға ұқсайды деп қынжылды. Бірақ сындарлы диалог әлдеқайда өнімдірек және Денсаулық сақтау министрлігімен осындай диалог құрылуда. Қоғам белсендісі

САЛТАНАТ МУРЗАЛИНОВА-ЯКОВЛЕВА:

**МЕН БИЗНЕС ӨКІЛДЕРІМЕН ЖҰМЫС
ІСТЕГІМ КЕЛЕДІ, ОЛАР МЕМЛЕКЕТТІК
СЕКТОРҒА ҚАРАҒАНДА ШЕШІМДЕРДЕ
БАТЫЛ ҚАРЖЫЛАНДЫРАДЫ. БІРАҚ БҰЛ
МЕМЛЕКЕТТІҢ ҮЕҰ ӨМІРІНЕ ҚАТЫСУЫН
ТӨМЕНДЕТПЕЙДІ**

әріптестерін шенеуніктерден қарапайым адамдарды көруге тырысуға шақырды және проблемаларды жалғыз шешудің қиындығын әйгілейтін шындықты қайта еске салды.

Алматылық «Мейірімді жолы» ҚҚ халықаралық ұйымдарымен, құқық қорғау органдарымен, медициналық орталықтарымен тығыз байланыста жұмыс істейді. Бұл ұйымға небәрі үш жыл толды, бірақ ол қазірдің өзінде көп нәтижелерге қол жеткізді. Оның жетекшісі Мадияр Абдилов гранттар мен мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты іске асыру бойынша табысты кейстермен бөлісті.

«Әлеуметтік инклюзивті бағдарламалар орталығы» қоғамдық қоры және оның жетекшісі Салтанат Мурзалинова-Яковлева Қазақстанда кеңінен танымал. Алты жыл ішінде қор негізінен кәсіпкерлер есебінен бірнеше ірі бастамаларды іске қосты.

– Мен бизнес өкілдерімен жұмыс істегім келеді, олар мемлекеттік секторға қарағанда шешімдерде батыл қаржыландырады. Бірақ бұл мемлекеттің ҮЕҰ өміріне қатысуын төмендетпейді, – деп атап өтті қор басшысы. – Біз инклюзивті қоғамдастықты дамытумен айналысамыз. Ақша болсын-болмасын – біз үздіксіз жұмыс істеп жатырмыз және басқаша болу мүмкін емес, біздің қамқорлығымыздағы жандар

жауапкершілігіміз бар. Инклюзия бәрімізге қажет және мен оның мүгедектіктің синонимі болуын тоқтатқанына қуаныштымын. Біз қабылдау және эмпатия мәдениетін насихаттаймыз.

Салтанат Мурзалинова-Яковлева сектор үшін тағы бір маңызды сәтті атап өтті: барлық ҮЕҰ қазіргі қалыптасқан жағдайды сәл басып озады, сол себепті үнемі заңнамаға қайшылыққа түседі. Сондықтан қоғамдағы барлық стейкхолдерлермен сөйлесіп, өз идеяларын ұсынуға мүмкіндік бере отырып, бизнес-қоғамдастық пен азаматтарды белсенді тарту қажет.

Сөз соңында Бану Нұрғазиева бұл іс-шара ҮЕҰ ынтымақтастығы мен бірлігінің дәлелі болғанын тағы да атап өтті.

– Біз үкіметтік емес ұйымдардың әр түрлі жастағы, әр түрлі ұлт пен кәсіптегі адамдарды жинай алатынын, олардың күш-жігерін біріктіріп, қоғамның игілігіне бағыттай алатынын көрдік. Әрине, мұндай оқиғалар ҮЕҰ жұмысының нәтижелерін еліміздің азаматтарының игілігі үшін бағалауға мүмкіндік береді. Бұл күн одан да тығыз ынтымақтастық пен мемлекеттік органдар мен үкіметтік емес ұйымдар арасындағы әріптестік байланыстарды нығайтудың бастапқы нүктесі болады деп үміттенеміз, – деп қорытындылады ҚАА президенті.

Эльвира Азимова:

Біздің міндет – Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында Конституцияның үстемдігін қамтамасыз ету

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың бастамасымен Қазақстанда Конституциялық кеңестің орнына Конституциялық сот келді. Конституциялық бақылаудың осы екі органының айырмашылығы неде, бүгінгі күні Конституциялық соталдында қандай міндеттер тұр, Конституциялық сот пен Қазақстанның Азаматтық альянсының өзара іс-қимылы туралы журналдың тілшісіне берген сұхбатында ҚР Конституциялық сотының төрайымы Эльвира Әзімова пікірімен бөліседі.

– Эльвира Әбілхасымқызы, қоғам өмірінде осы органға қандай рөл жүктелген, ол өзінің алдындағы Конституциялық кеңестен несімен ерекшеленеді?

– Әлемдік тәжірибеде конституциялық бақылау органдары мемлекеттің құқықтық егемендігін сақтаушылар ретінде танылады. Конституциялық құрылысты, адамның негізгі құқықтары мен бостандықтарын қорғау жөніндегі маңызды миссияны орындай отырып, олар өз шешімдерінде мемлекеттердің конституциясында бекітілген құқық, әділеттілік және гуманизм туралы идеяларды жүзеге асыруға арналған.

Қазақстанда Конституциялық сотты жаңғырту қазақстандықтардың құқықтарын қорғауды нығайтудағы маңызды қадам болды. Бұл мемлекеттің азаматтарды қорғау және жан-жақты қамтамасыз ету тетіктерін жетілдіру, елдің Негізгі заңын сақтау және орындау мәселелеріне байыпты көзқарасын растайды. Конституциялық сот өз жұмысын адам құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың әмбебап тұжырымдамасын бекіткен Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының 75 жылдығын мерекелеу жылында бастағаны нышанды. Біріккен Ұлттар Ұйымының мерейтойлық жылының «Барлығы үшін қадір-қасиет, бостандық және әділеттілік» ұраны Конституциялық соттың міндеттеріне сәйкес келеді. Конституциялық соттың осы кезеңдегі жұмысы азаматтардың өз өтініштерінде заңдардың жеке-леген ережелерінің конституциялылығы проблемаларын әділ көтеретіндігін көрсетті.

Егер бұрын конституциялық бақылау органына билік құрылымдарының субъектілері ғана жүнген болса, бүгінде қазақстандық Конституциялық сот азаматтардың, адам құқықтары жөніндегі уәкілдің және бас прокурордың өтініштері үшін ашық.

Конституциялық сот биліктің бірде-бір тармағына, оның ішінде республиканың Жоғарғы Соты басқаратын соттар жүйесіне кірмейді және

жоғары сот инстанциясы болып табылмайды.

Азаматтар, олардың пікірінше, өздерінің конституциялық құқықтары бұзылған немесе заңмен немесе басқа да құқықтық актілермен бұзылуы мүмкін жағдайда бізге жүгіне алады. Ол заңдармен Конституцияға сәйкестік нысанында жұмыс істейді, адамдарды соттамайды. Бұл – басты ерекшелік.

– Реформатор мемлекет бола отырып, Қазақстан азаматтардың конституциялық құқықтарын қорғауды қамтамасыз етудің басымығын жариялады. Бұл бүгін ненің есебінен қамтамасыз етіледі?

– Конституциялық сот мемлекеттік саясаттың құқық қорғау бағытын күшейтуге бағытталған. Қоғамда құқықтық мәдениетті нығайтуға ықпал етеді. КС шешімдері үлгі болады және елдегі бірыңғай құқықтық кеңістіктің қалыптасуына ықпал етеді. Ол ұлттық және халықаралық құқықтық актілерді Парламент ратификациялағанға дейін олардың Конституцияға сәйкестігін тексеруге құқылы.

Мен атап өткендей, Конституциялық сот биліктің үш тармағының ешқайсысына жатпайды, оның қызметі мемлекеттік билік жүйесіндегі тежеу мен тепе-теңдік жүйесін күшейтеді. Бұл мақсатқа заңдар мен басқа да нормативтік құқықтық актілердің Конституцияға сәйкестігін тексеру арқылы қол жеткізіледі.

Конституциялық соттың шешімдеріне келетін болсақ, олар Конституцияның негізгі қағидаттарына заңнаманың сәйкестігін анықтайтын мультипликативті әсерге ие. Мұндай шешімдер елдің заңнамасына және жалпы саясатына әсер етуі мүмкін. Сондықтан мен әрдайым бір азамат жүгінеді, бірақ іс жүзінде көпшіліктің мүддесін қорғайды деп айтамын.

Біздің міндет – Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында Конституцияның үстемдігін қамтамасыз ету.

**«ӘДІЛЕТТІ ҚАЗАҚСТАН»
МАҚСАТЫНА ҚОЛ ЖЕТКІЗУ
МЕМЛЕКЕТТІК МЕКЕМЕЛЕР,
АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ ҰЙЫМДАРЫ,
ҮШІНШІ СЕКТОР ЖӘНЕ
АЗАМАТТАРДЫҢ ӨЗДЕРІ
ТАРАПЫНАН КЕЛІСІЛГЕН КҮШ-
ЖІГЕРДІ ТАЛАП ЕТЕДІ.**

– Мемлекет басшысы КС мүшелерімен алғашқы кездесуде атап өткендей, Конституциялық соттың негізгі міндеті – барлық заңдар мен заңға тәуелді актілердің ел Конституциясына толық сәйкестігін қамтамасыз ету. Өткен жылы НҚА-ға ревизия жүргізілді ме және олардың қайсысы Конституцияға сәйкес келмейді деп танылды?

– Бірінші жыл біз үшін белсенді болды. Өткен жылдың өзінде бізге 5,5 мың азаматтан өтініш келіп түсті.

Биыл келіп түскен өтініштер саны 600-ден асты.

Бір жағынан, бұл адамдар үшін өз құқықтары мен бостандықтарын қорғау құқығын жүзеге асыру өте маңызды екендігін дәлелдейді.

Екінші жағынан, қолданыстағы қорғаныс құралдары жеткіліксіз немесе азаматтардың өздері оларды толық пайдаланбайтынын көрсетеді.

Өткен жылы өтініштердің жалпы санының 40 %-ға жуығы соттардың шешімдерімен келіспеушілікке қатысты болды, бұл біздің ведомствоның қарауына жатпайды.

Кеңейтілген мандатпен жаңғыртылған Конс-

титутциялық сот бір жылдан астам уақыт жұмыс істейді. Осы кезеңде 6,7 мыңнан астам өтініш келіп түсті, оның 99%-ы – азаматтардан. Өткен жылы өтініштердің 94%-ы (4,9 мың) рұқсаттылық шарттарына сәйкестікке келтіру үшін қайтарылды, бұл ретте әрқайсысы бойынша қайтару себептері туралы түсініктемелер берілді.

Өтініштердің барлық санының төрттен бірінде (26 %) азаматтар НҚА-ның Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігі тұрғысынан жүгінетінін атап өтемін. Жалпы, бұл үрдіс өткен жылдан бері сақталуда.

Конституциялық тексеру нәтижелері бойынша 2023 жылы 39 қорытынды шешім қабылданды, онда:

- 24 құқық нормасы Конституцияға сәйкес келеді;
- Конституциялық сот берген түсіндіруге 12 норма сәйкес келеді;
- сегіз норма сәйкес келмейді.

Тексерудің нысаны бірқатар кодекстер (ҚК, ҚПК, ӘҚБтК, ӘРПК, Салық кодексі, АК), конституциялық заңдар («Сот жүйесі және судьялардың мәртебесі туралы», «Сайлау туралы», «Жоғары сот кеңесі туралы»), сондай-ақ Жоғарғы соттың нормативтік қаулылары және басқа да заңдар болды.

Конституциялық соттың құқықтық ұстанымдары 29 НҚА-ға өзгерістер енгізуге қатысты болды.

Өткен жылы өтініштерді қарау нәтижелері бойынша біз Қазақстан Республикасы заңнамасының 558 нормасына, Конституцияның 55 нормасына, халықаралық актілердің 31 нормасына талдау жүргіздік.

– Конституциялық сотты құрудың басты жаңалығы – енді азаматтар осы органға тікелей жүгіне алады. Өткен жылы мұндай өтініштер қанша болды және олар қоғамдық дамудың қандай салаларын қозғайды?

– Қазақстанда Конституциялық сотты жаңғырту 2022 жылғы конституциялық реформа нәтижелерінің біріне айналды, оны жақтап бүкілхалықтық референдум барысында қазақстандықтардың 77%-дан астамы дауыс берді. Осылайша, 2023 жылғы қаңтардан 2024 жылғы

мамырға дейін Конституциялық соттың атына 6,7 мыңнан астам өтініш келіп түсті, оның 99%-ы азаматтардан түсті. Азаматтар өз өтініштерінде қамтымаған сала жоқ деп айтуға болады.

Өтініштердің едәуір бөлігі (39 %) соттардың шешімдерімен келіспеушілікке қатысты болды, бұл КС қарау нысанына жатпайды. Азаматтар көбінесе тұрғын үй және еңбек қатынастарына, әлеуметтік қорғауға, жеке тұлғалардың банкроттығына, сот актілерін орындамауға, жазаларды орындауға, ақпаратқа қол жеткізуге және басқа да жағдайларға қатысты мәселелермен жүгінді. Өтініштердің тек 26%-ында азаматтар заңдар мен басқа да нормативтік құқықтық актілердің конституциялылығын тексеруді сұрады. Өкінішке қарай, рұқсаттылық талаптарына жауап бермейтін 4,9 мың өтініш азаматтарға қайтару себептерін түсіндіріп, олардың қайта жүгіну құқығын көрсете отырып қайтарылды. Мысалы, бұл үкімді, сот шешімін қайта қарау, әлеуметтік мәселелерді шешу, органның немесе лауазымды адамның нормативтік құқықтық актінің белгілері жоқ шешімін жою. Осыған қарамастан, азаматтарға егжей-тегжейлі құқықтық түсініктемелер берілді.

– Конституцияға енгізілген түзетулерге сәйкес, бас прокурор мен омбудсмен де Конституциялық сотқа жүгіне алады. Олардың Конституциялық сотқа жүгінуі орын алды ма?

– Конституциялық сотқа мемлекеттік билік субъектілерімен қатар кез келген азамат, ал көпшілік құқықтарын қорғау үшін – адам құқықтары жөніндегі уәкіл және бас прокурор жүгіне алады. 2023 жылдан бастап Мемлекет басшысы Үкіметтен министрліктер мен жергілікті атқарушы органдарға кейбір функцияларды беруге байланысты мемлекеттік органдарды орталықсыздандыру туралы заңдардың конституциялылығын тексеру, активтерді қайтару және Әлеуметтік кодекс мәселелері бойынша КС-ке жүгінді. Бас прокурор қылмыстық және азаматтық сот төрелігі саласындағы қолданыстағы заңдар нормаларының конституциялылығын тексеруге байланысты үш өтініш жолдады. Олардың бірі бойынша КС азаматтардың тұрғын үй құқықтарына қатысты Конституция нормаларын түсіндіруге қатысты өзінің нормативтік қаулысын шығарды.

Адам құқықтары жөніндегі уәкіл әзірге өз құқығын пайдаланған жоқ.

– Президенттің идеясы бойынша Конституциялық сот елдегі адам құқықтарын қорғау жүйесінің негізгі іргетасы, әділетті Қазақстанның бейнесі болуға тиіс. Ол осындай болды деп ойлайсыз ба?

– «Әділетті Қазақстан» ұғымы, бәлкім, ел ішіндегі әділдікке, теңдікке және бейтараптыққа ұмтылуға қатысты болар. Бұл әр адам, шығу тегі не немесе мәртебесіне қарамастан, заңға сәйкес әділ көзқарасқа ие және жеке әрі қоғамдық ілгерілеу мүмкіндіктеріне қол жеткізе алатын көзқарасты білдіреді.

«Әділетті Қазақстан» мақсатына қол жеткізу мемлекеттік мекемелер, азаматтық қоғам ұйымдары, үшінші сектор және азаматтардың өздері тарапынан келісілген күш-жігерді талап етеді. Бұл тұрақты диалогты, ынтымақтастықты және әділеттілік, теңдік және адамның қадір-қасиеті қағидаттарын ұстануды көздейді.

Осы орайда «Қазақстан Республикасының Конституциялық соты туралы» Заңға сәйкес Ғылыми-консультативтік кеңес (ҒКК) құрылды, оның құрамына еліміздің жетекші жоғары оқу орындарынан ғылыми қоғамдастықтың 36 өкілі кірді, ал 32-сі заң ғылымдарының докторы болып табылады. Бүгінде Конституциялық сот басқа елдер мен халықаралық ұйымдардың электрондық құқықтық ресурстарына қолжетімділікті қоса алғанда, өзінің сараптамалық базасын нығайту бойынша жұмыс жүргізуде.

Басқаша айтқанда, ҒКК мүшелерінің миссиясы – Конституцияның үстемдігін қамтамасыз ету бойынша ғылыми негізделген ұсыныстар мен ұсынымдар, конституциялық іс жүргізу шеңберінде сараптамалық қорытындылар дайындауға, конституциялық заңнаманы жетілдіруге, оны қолдану практикасына, сот конституциялық бақылауының халықаралық тәжірибесін зерделеуге байланысты мәселелерде жәрдемдесу. Бұл Конституциялық сот судьяларына ғылыми деректер мен талдаулар негізінде неғұрлым негізделген және сапалы шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

– Елімізде жиырма жылдан астам уақыт бойы Қазақстанның Азаматтық альянсы қызметін жүргізіп келеді. Сіздің ойыңызша, бүгінгі күні елді реформалауда үшінші сектордың рөлі қандай?

– Алдымен, Қазақстанның Азаматтық альянсының (ҚАА) рөлін атап өткім келеді. ҚАА өзі – үшінші сектордың Қазақстанда демократияны, адам құқықтары мен әлеуметтік прогресті ілгерілетудегі өмірлік маңызды рөлінің үлгісі. Үкіметтік емес ұйым (ҮЕҰ) ретінде ҚАА жиырма жылдан астам уақыт бойы елді дамыту мен реформалауға, реформаларды қолдауға, азаматтық қоғамды нығайтуға, қоғамдастықтардың мүмкіндіктерін кеңейтуге және халықаралық серіктестермен өзара іс-қимыл орнатуға бағытталған бірнеше негізгі рөлдерді атқарды. ҚАА Қазақстанда неғұрлым демократиялық, инклюзивті және есеп беретін қоғам құруға өз үлесін қосуда.

Үшінші сектор туралы айтатын болсақ, ол әлеуметтік әділеттілікті, демократиялық басқаруды және тұрақты дамуды қамтамасыз етуге үлес қосып, елді реформалауда көп қырлы рөл атқарады. Бүгінгі күні үшінші сектор байланыс пен ынтымақтастықты дамыта отырып, Үкімет пен азаматтар арасында делдал ретінде әрекет етеді. Сондай-ақ, үшінші сектор жеке адамдар мен қауымдастықтардың мүмкіндіктерін кеңейтіп, олардың әлеуетін дамытып, көшбасшылық пен азаматтық белсенділікті көтермелейтінін атап өткен жөн. Елімізде білім беру, кәсіби дайындық және ұйымдастыру арқылы олар адамдарға шешім қабылдау процестеріне белсенді қатысуға, өз құқықтарын қорғауға және жергілікті даму саласында бастамаларын ілгерілетуге мүмкіндік береді. Осылайша, үшінші сектор демократиялық басқаруды нығайтады және ден қоюдың ашықтығы мен жеделдігіне ықпал етеді.

– Конституциялық сот пен Қазақстанның Азаматтық альянсы мемлекет пен қоғам арасында диалогты дамыту үшін ортақ тіл табады деп үміттенуге бола ма? Бұл үшін, ең алдымен, Сіздің тарапыңыздан қандай қадамдар жасау көзделуде?

– Конституциялық сот пен азаматтық институттар арасындағы оң өзара іс-қимыл оның қызметінде көптеген көзқарастар мен сарапшылық пікірлерді ескеруге ықпал етеді. Бұл қазіргі қоғамның талаптарына сәйкес келетін прогрессивті заңнаманың дамуын ынталандырады.

Қазақстан Конституциялық соты өз қызметі басталған сәттен бастап азаматтық қоғамға өзінің ашықтығын көрсетті. Біз азаматтық институттармен, соның ішінде құқық қорғау ұйымдарымен, оқу орындарымен, кәсіби заңгерлер қауымдастығымен және басқа құрылымдармен белсенді ынтымақтастықты қолдаймыз.

Өз кезегінде, Азаматтық альянс азаматтық бостандықтарға, адам құқықтарына және демократиялық басқаруға ықпал ететін құқықтық реформалар мен саясатты жақтай алады. Негізінде, КС және ҚАА бірлесіп жұмыс істей отырып, азаматтардың құқықтарын барынша жақсы қорғау және қоғамның дамуына жәрдемдесу

үшін құқықтық базаны жетілдіру қажет болатын салаларды анықтай алады.

Егер бұған қоғамды ақпараттандыру тұрғысынан қарайтын болсақ, онда Конституциялық сот азаматтардың өз конституциялық құқықтары туралы түсінігін арттыруға бағытталған жұртшылықпен ақпараттық-ағартушылық жұмысқа қатыса алады. Азаматтық альянс бұл күш-жігерді ақпараттық-түсіндіру науқандарын жүргізу, семинарлар ұйымдастыру және азаматтардың азаматтық өмірге белсенді қатысуға және құқықтық жүйемен өзара іс-қимыл жасау мүмкіндіктерін кеңейту үшін ресурстармен қамтамасыз ету арқылы толықтыра алады.

Екі ұйым да халықаралық ынтымақтастыққа бірдей дәрежеде қатыса және басқа елдердегі әріптестерімен тәжірибе алмаса алады. Бұл ынтымақтастық озық тәжірибелермен алмасуға, құқықтық реформаларды ілгерілетуге және демократиялық институттарды нығайтуға, сайып келгенде, елдің дамуы мен әлемдік қоғамдастыққа кіруіне ықпал ете алады.

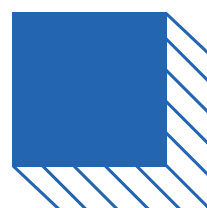
– Сұхбат үшін рахмет!

Парламент Сенатының депутаты Геннадий Шиповскийді бүгінде көптеген қазақстандықтар біледі. Бұрынғы локомотив машинисі өзінің белсенді азаматтық ұстанымы мен мемлекеттік тілді жақсы меңгеруінің арқасында өмірін түбегейлі өзгертті. Енді ол Парламентте отандастарының мүддесін қорғайды. Оны лайықты түрде «халық» депутаты деп атайды. Геннадий Геннадиевичтің өзі мойындағандай, ол үшін бастапқы алаң бірегей қоғамдық институт – Қазақстан халқы Ассамблеясы болды. Adal Azamat журналына берген сұхбатында ол өзінің мемлекеттік және қоғамдық жұмысына, сондай-ақ азаматтық қоғамның ел өміріндегі рөліне тоқталды.

Геннадий Шиповских:

Азаматтық белсенділік адамды жетістікке жетелейді

– Қазақстан Президенттің басшылығымен мықты азаматтық қоғамы бар тиімді мемлекет болуға ұмтылады. Бұл әр азамат өз елінде болып жатқан оқиғаларға араласқан жағдайда. Демократиялық және құқықтық мемлекетте белсенді азаматтық қоғамға қандай рөл беріледі және біз бұл мәселеде қаншалықты алға жылжыдық?

– 2022 жылы Мемлекет басшысы қоғамды одан әрі демократияландыруға, әлеуметтік-экономикалық даму мәселелерінде мемлекеттік органдардың жауапкершілігін арттыруға бағытталған толыққанды реформалар жүргізуге бастамашы болды. Қазақстан азаматтары елдегі саяси өзгерістерді іске асыруға қатысуға мүмкіндік алды. Ең алдымен, Конституцияға түзетулер енгізу жөніндегі жалпыұлттық референдум, сондай-ақ Мәжіліс пен Парламент Сенатына сайлау туралы сөз болып отыр. Сол жылы қазақстандықтар президенттік сайлауда белсенді дауыс берді. Осы оқиғалардың барлығы, менің ойымша, қоғамның қоғамдық-саяси өміріне оң әсерін тигізді.

Демократиялық реформалардың шыңы «қоғамдық бақылау туралы» мүлдем жаңа заңның қабылдануы болды. Ол азаматтардың мемлекеттік басқаруға қатысуының маңыздылығына назар аударады және жұртшылыққа мемлекеттік органдардың жұмысына жәрдемдесуге мүмкіндік беретін әр түрлі тетіктерді ұсынады. Тәуелсіз қоғамдық кеңестер немесе бақылау топтарын құру арқылы азаматтар мен коммерциялық емес ұйымдар министрліктердің, әкімдіктер мен мәслихаттардың, денсаулық сақтау, білім беру объектілерінің және мемлекеттік функцияларды орындайтын басқа да мекемелердің қызметіне талдау және бағалау жүргізе алады. Бұл ретте бақылау халықтың мүдделеріне сүйене отырып жүзеге асырылуы керек.

Менің ойымша, Қазақстан прогрессивті жолмен жүруде және біздің басты құндылығымыз демократия және азаматтық құқықтары болып табылады. Бүгінде үкіметтік емес сектордың

рөлін дамыту және нығайту үшін барлық қажетті жағдайлар жасалып, жаңа мүмкіндіктер ашылу-да. Мемлекет белсенді азаматтық қоғам инновациялар мен әлеуметтік өзгерістерді ынталандыратынын, елде жүргізіліп жатқан реформалар мен қайта құруларды табысты іске асыруға ықпал ететінін анық түсінеді.

– 2016 жылы Сіз Парламенттің ең жас депутаты болдыңыз. Ал өз қоғамдық қызметіңізді еліміздегі ең маңызды азаматтық институттардың бірі – Қазақстан халқы Ассамблеясынан бастадыңыз. Сіздің мысалыңызға сүйене отырып, азаматтық белсенділік адамды жетістікке жетелейді деп айтуға бола ма?

– Иә, 2016 жылы мен алғаш рет Парламенттің төменгі палатасына сайландым, екі – алтыншы және жетінші шақырылымда жұмыс істедім, ал 2024 жылғы 24 қаңтардан бастап Президенттің Жарлығымен Қазақстан халқы Ассамблеясынан Сенат депутаты болып тағайындалдым. Менің қоғамдық белсенділігім бір кездері ҚХА қойнауында пайда болды. Жас кезімде мен Көңілді тапқырлар клубы ойынында, дәлірек айтқанда оның қазақ тіліндегі «Жайдарман» нұсқасында ойнадым, сәл кейінірек Ассамблея желісі бойынша іс-шараларға қатыстым. ҚХА үшін мерейтойлық жылы маған, сол кезде локомотив машинисіне Қарағандыдан Астанаға «Менің Қазақстаным» үгіт пойызын жүргізу тапсырылды. Ол кезде бүкіл ел бойынша Ассамблеяның 20 жылдығына арналған ауқымды іс-шаралар өтті. Солардың бірі ҚХА әлеуметтік науқаны ұйымдастырылып, оның шеңберінде 30 күн ішінде қалалар мен шалғай станциялардың тұрғындарына консультация берген дәрігерлер, депутаттар, заңгерлерден тұратын пойыз Қазақстанның 29 елді мекенін аралап, елордаға оралды. Қазақстан халқы Ассамблеясының 22-ші сессиясында мен Президенттің алдында мемлекеттік тілде сөз сөйледім, пойыздың сәтті оралғаны және өз миссиямның орындалуы туралы есеп бердім. Осы сәттен бастап мен көзге түсіп, саяси Олимпке көтерілу жолым басталды. Қазір

ҚХА бірегей алаңы мен үшін тиімді әлеуметтік лифтке айналғанын түсінемін, соның арқасында менің өмірім түбегейлі өзгерді. Сондықтан, менің ойымша, азаматтық белсенділік адамды табысқа жетелейді. Қоғамдық өмірге қатысу көшбасшылық қасиеттерді дамытып қана қоймай, сонымен қатар демократия қағидаттарын түсінуге, қарым-қатынас пен шешім қабылдау дағдыларын жетілдіруге көмектеседі.

Жалпы, Қазақстан халқы Ассамблеясы қазақстандықтардың қоғамдық-саяси өмірінде аса маңызды рөл атқарады, өйткені ол біздің елімізде тұратын барлық этностарды біріктіреді. Ұлына қарамастан – кәріс, орыс, беларусь, украин, шешен немесе қазақ болсын – бәріміз, ең алдымен, Қазақстан Республикасының азаматтары болып табыламыз. ҚХА – бұл тұрақтылықтың, бейбітшіліктің, бірлік пен жасампаздықтың сенімді форпосты.

– Депутаттық жұмыстан басқа Сіз Мәдениет және ақпарат министрлігінің Қоғамдық кеңесінің төрағасы болып сайландыңыз. Бұл лауазымда қандай міндеттер қоясыз және қоғамдық кеңестерді дамыту елімізде мемлекеттік аппараттың жұмысын реттеуге қаншалықты көмектеседі?

– Өткен жылы мені Мәдениет және ақпарат министрлігінің Қоғамдық кеңесінің төрағасы етіп сайлады. Біздің міндетіміз – министрлікпен тығыз жұмыс жасап қана қоймай, азаматтарымызға пікірлерін білдіруге мүмкіндік ұсыну. Кеңес отырыстарында қоғам үшін ерекше маңызы бар мәселелер қаралады. Мысалы, біз ақпараттық кеңістікті қажетсіз контенттен қорғау шараларын талқыладық. Соңғы отырыста су тасқынынан зардап шеккен өңірлердің тұрғындарына көмек көрсету мәселелері көтерілді. Күн тәртібі мүлдем басқа тақырыптарға, соның ішінде заңнамалық актілерді қабылдауға немесе өзгертуге, бастамаларды ұсынуға қатысты болуы мүмкін. Азаматтық қоғам өкілдері мен кәсіби сарапшылардың қатысуымен өтетін бұл ашық

алаң қазақстандықтардың алдында тұрған өзекті проблемаларды шешуге ықпал етеді. Кеңестер нақты тақырыпты немесе жағдайды түсінуге көмектеседі, өз ұсыныстарын әзірлейді және мемлекеттік органдарға жібереді. Министрлік немесе агенттік жанынан құрылған әрбір қоғамдық кеңес мемлекет пен қоғамның өзара іс-қимылын жақсартуда маңызды рөл атқарады. Неліктен? Біріншіден, олардың қызметі мемлекеттік органдардың ашықтығын арттырады, екіншіден, халықпен тікелей байланыс орнатуға мүмкіндік береді, нәтижесінде мемлекеттік сектор жұмысының тиімділігі артады. Бірақ ең бастысы, біз мемлекеттік органдар деңгейінде қабылданатын шешімдер қоғамның мүдделері мен қажеттіліктерін білдіруіне ұмтыламыз.

– Сіз үш тілді меңгергенсіз және қазақ тілін білу – аса маңызды әлеуметтік лиффт деп жиі айтасыз. Сондықтан осы тақырып бойынша Сіздің пікіріңізді білгім келеді. Сіздің ойыңызша, біздің елімізде қазақ тілді азаматтық қоғам қаншалықты дамыған?

– Мен екі тілді – қазақ және орыс тілдерін жетік білемін, ағылшын тілін ауызекі тіл деңгейінде меңгергенмін. Бірақ мен шетелге шығуға немесе шетелдік қонақтармен, шетелдік делегациялардың қатысушыларымен кездесуге тура келгенде, Сенаттағы комитетіміздің жұмысы, заңнамалық бастамалар, ынтымақтастық мүмкіндіктері туралы байыппен айтып, түсінісе аламын.

Мен үшін қазақ тілі тиімді әлеуметтік лифтке айналды және менің ойымша, жалғыз мен үшін ғана емес, мемлекеттік тілді еркін меңгерген байырғы емес ұлттың көптеген өкілдері үшін. Мұнда Қазақстан халқы Ассамблеясының біздің қоғамда қазақ тілін білудің маңыздылығы туралы меседждерді ілгерілететін үлкен жұмысы айқын көрінеді. Менің көзқарасымша, қазір қазақ тілі өте жақсы серпін алды, мемлекеттік қызметте ғана емес, креативті индустрияда да белсенді қолданылады. «Қазақ тілі – этносаралдық тіл» жобасының жетекшісі ретінде, бұл – ҚХА жоба-

**СЕРИАЛДАР, ЭСПОРТ
ЖӘНЕ АНИМЕ АРҚЫЛЫ
ЖАСТАРЫМЫЗДЫ ҚАЗАҚ
ТІЛІН САПАЛЫ ДЕҢГЕЙДЕ
ҮЙРЕНУГЕ ТARTУҒА
БОЛАДЫ**

сы, онда біз қазақ тілін басқа этностар арасында ілгерілетумен, оны танымал етумен және оны жаңа деңгейге көтерумен айналысамыз, мен тілді дамытуда креативті индустрияның зор әлеуетін көріп отырмын. Сериалдар, экспорт және аниме арқылы жастарымызды қазақ тілін сапалы деңгейде үйренуге тартуға болады. Өз тұрғымнан бұл әдіс өте органикалық әрі тиімді деп айта аламын. Мен кез келген сұхбатта әрдайым айтамын, қазіргі уақытта бізге қазақ тілін революциялық емес, эволюциялық жолмен дамыту қажет. Эволюциялық жол тілге, мәдениетке, ұлтқа қатыстының бәрінде әрдайым прогреске ықпал етеді. Қазіргі уақытта қазақ тілі жаңа мәртебеге ие болуда. Қасым-Жомарт Тоқаев айтқандай, ол тек ұлтаралық қарым-қатынас тіліне ғана емес, бірінші кезекте, Жаңа Қазақстанның тіліне айналуға.

Қазақ тілді азаматтық қоғамға келетін болсақ, мұнда оң өзгерістер бар. Біздің елімізде азаматтық белсенділіктің өркендеуіне интернет пен әлеуметтік желілердің дамуы ықпал етеді. Азаматтар өз пікірлерін ашық айтады, біз қоғамдық ұйымдар мен жекелеген азаматтық белсенділер қызметінің артқанын көріп отырмыз. Олар адам

құқықтарын қорғаудан бастап экологиялық және әлеуметтік бастамаларға дейінгі өмірдің әр түрлі салаларына қатысады. Бұл – азаматтық қоғамның саналы бола бастағанының, үніне құлақ асқанын қалайтынының және елдің дамуына өз үлесін қосқысы келетіндігінің көрсеткіші.

– Сіздің ойыңызша, Қантар және сол кезде әділдікке деген талпыныс Қазақстанда азаматтық белсенділікті дамытуға түрткі болды ма? Президент айтқан әділетті мемлекет құрудағы үкіметтік емес ұйымдардың рөлі қандай? Қарапайым азаматтарды мемлекетті басқаруға тағы қалай тартуға болады?

– Қантар елімізде ауқымды реформалардың бастапқы нүктесі болды. Бұрынғы негіздер өзгерді, жалпы, мемлекеттің саясаты өзгерді.

Әрине, үкіметтік емес сектор әділетті Қазақстан құруда маңызды рөл атқарады. ҰЕҰ азаматтық қоғамның мүдделерін білдіру, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау тетіктерінің бірі болып табылады, сондай-ақ әлеуметтік және экономикалық бағдарламаларды іске асыруға ықпал етеді. Үшінші сектордың өкілдері Парламент Мәжілісі мен Сенатының, орталық мемлекеттік органдардың жұмыс топтарында өкілдік етеді, заң шығару қызметіне өз үлестерін қосады. Бұған қоса, азаматтық қоғамның дамуы біздің демократиямыздың негізгі нүктесі болып табылады.

Бүгінде азаматтарды елдің қоғамдық және саяси өміріне тарту процесі өте белсенді жүріп жатыр. Реформалардың арқасында ауылдық, аудандық, қалалық әкімдерді халық сайлайды, бұрынғыдай жоғарыдан тағайындалмайды. Әр

**ҚАЗІРГІ УАҚЫТТА ҚАЗАҚ
ТІЛІ ЖАҢА МӘРТЕБЕГЕ ИЕ
БОЛУДА. ҚАСЫМ-ЖОМАРТ
ТОҚАЕВ АЙТҚАНДАЙ, ОЛ
ТЕК ҰЛТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-
ҚАТЫНАС ТІЛІНЕ ҒАНА
ЕМЕС, БІРІНШІ КЕЗЕКТЕ,
ЖАҢА ҚАЗАҚСТАННЫҢ
ТІЛІНЕ АЙНАЛУДА**

азамат осы лауазымға сайлануға және өз өңірінде өзгерістер жасауда тырысуға құқылы. Бұдан басқа, бізде қоғамдық өмірдің маңызды буыны болып табылатын және халықтың проблемаларын шешуге ықпал ететін мәслихаттар жұмыс істейді. Қазір біздің азаматтарымыздың мемлекетті басқаруға қатысуға, мемлекеттік органдардың немесе денсаулық сақтау объектілерінің қызметін жақсарту бойынша өз ұсыныстарын енгізуге, заңдардың орындалуына ықпал етуге үлкен мүмкіндіктері бар. Елде әділ әрі ашық қоғам құрудың көптеген тетіктері бар және қазақстандықтар оларды табысты пайдаланады.

– Жақында болған су тасқыны кезіндегі іс-әрекеттер халқымыздың ауызбірлігінің жарқын үлгісі болды. Сіз өзіңіз су басқан өңірлерге бардыңыз, адамдармен сөйлестіңіз, зардап шеккендерге көмектестіңіз. Бұл дамыған азаматтық қоғамның көрінісі емес пе? Өз әсерлеріңізбен бөліссеңіз.

– Су тасқыны кезінде қазақстандықтар нағыз ауызбірлік пен ұжымдықты көрсетті. Біздің азаматтар ортақ күш-жігермен техногендік немесе табиғи сипаттағы қауіп-қатерлерге қарсы тұра алатынымызды көрсетті. Құтқарушылармен, жергілікті мемлекеттік органдардың өкілдерімен, әскери қызметкерлермен, еріктілермен бірге ТЖ режимі орын алған аймақтарда қарапайым адамдар да жұмыс істеді.

Су тасқынының алғашқы күндерінен бастап Қазақстан халқы Ассамблеясы халыққа көмек көрсетуге қосылды. ҚХА республикалық және өңірлік штабтары құрылды, зардап шеккен өңірлерге баратын адамдар пулы анықталды. Мен өзім Қостанай, Солтүстік Қазақстан және Ақмола облыстарында болдым, онда әріптестеріммен бірге халықпен кездестім, азаматтардың сұрақтарына жауап бердім және олардың тілектерін тыңдадым. Сондай-ақ, «Жүректен жүрекке» атты ҚХА науқанына қатыстым, оның аясында 12 мың ерікті зардап шеккен облыстардың тұрғындарына су басу салдарымен күресуге көмектесті. Қазақстан халқы Ассамблеясының

**СУ ТАСҚЫНЫ КЕЗІНДЕ
ҚАЗАҚСТАНДЫҚТАР
НАҒЫЗ АУЫЗБІРЛІК ПЕН
ҰЖЫМДЫҚТЫ КӨРСЕТТІ.
БІЗДІҢ АЗАМАТТАР
ОРТАҚ КҮШ-ЖІГЕРМЕН
ТЕХНОГЕНДІК НЕМЕСЕ
ТАБИҒИ СИПАТТАҒЫ
ҚАУІП-ҚАТЕРЛЕРГЕ ҚАРСЫ
ТҰРА АЛАТЫНЫМЫЗДЫ
КӨРСЕТТІ**

33-ші сессиясында оның төрағасы Қасым-Жомарт Тоқаев су тасқыны кезіндегі ҚХА үйлесімді жұмысын атап өтті.

Біз ҚХА желісі бойынша қазақстандықтарға көмек көрсетуді жалғастырамыз. Егер бұрын біз гуманитарлық көмекті жинауға және жіберуге көңіл бөлетін болсақ, қазір біздің штабтың, кәсіпкерлер мен меценаттардың жұмысы өңірлерде зардап шеккен нысандарды – мектептерді, балабақшаларды, ауруханаларды және басқа да ғимараттарды және инфрақұрылымды қалпына келтіруге бағытталған.

Қиын жағдайда біздің қоғам бірігіп, бір-біріне көмектесе алады. Менің ойымша, бұл, ең алдымен, қазақстандықтардың жоғары азаматтық жауапкершілігі мен азаматтық қоғам институттарының өнімділігі туралы айтады.

– Сұхбат үшін рахмет және қызметіңізде сәттілік тілеймін!

Қоғамдық кеңестер институты Қазақстанда 2016 жылдан бастап дами бастады. Осы уақыт ішінде консультативтік-кеңесші органның қызметі азаматтық қоғамның мүдделерін білдіруде өзінің тиімділігін көрсете алды. Бүгінде қоғамда билікпен ашық диалог жүргізуге және жүйелі проблемаларды сапалы шешуге сұраныстың артуы байқалады, бұл еліміздің көптеген аймақтарында көктемде болған бұрын-соңды болмаған су тасқыны аясында күшейе түсті. Халықтың үміттерін тек күшті және белсенді қоғамдық кеңестер қанағаттандыра алатыны анық. Бұл институттың рөлі мен маңыздылығын арттыру Астанада Қазақстанның Азаматтық альянсы алаңында өткен қоғамдық кеңестердің үйлестіру орталығының бірінші отырысында талқыланды.

Бану Нұрғазиева:

**Қоғамдық кеңестер
институты елдегі
оң өзгерістер мен
реформалардың қуатты
тетігіне айналуға**

Соңғы жеті жылда қоғамдық кеңестер институты халық пен мемлекет арасындағы сындарлы өзара іс-қимылды жүзеге асыруда елеулі тәжірибе жинақтады. Ол азаматтардың мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектордың шешімдерін әзірлеуге және қабылдауға қатысуын қамтамасыз етеді, сондай-ақ олардың қызметін бақылау функцияларын жүзеге асырады. Бүгінде республикада 260 қоғамдық кеңес жұмыс істейді, оның ішінде орталық мемлекеттік органдар жанында – 24, квазимемлекеттік сектор субъектілерінде – 12, облыстық кеңестер мен республикалық маңызы бар қалалардың кеңестерінде – 20, қалалық кеңестерде – 37, аудандық кеңестерде – 167. Бұл институттың қызметі, оның ішінде сарапшылар мен кеңестердің құрамына кіретін қоғамдық пікір көшбасшыларының ұсыныстары арқасында үнемі жетілдіріліп отырады. Соңғы жаңалықтардың бірі ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігінің қолдауымен қоғамдық кеңестердің тұрақты жұмыс істейтін үйлестіру орталығын құру болды. Ведомствода атап өткендей, әзірлеушілер кеңестердің тиімділігін

арттыру және диалогтың барлық қатысушылары арасындағы өзара іс-қимылды күшейту идеясын ұстанды.

– Қоғамдық кеңестер елімізде 2016 жылдан бері жұмыс істейді, биыл олардың үшінші шақырылымы болды. Осы уақыт ішінде біз институт қызметінің тиімділігін арттыру үшін жұмыс істейміз. Министрліктер мен ведомстволардың қоғамдық кеңестері арасында белгілі бір айырмашылықтар бар, олар нақты бағыттар мен салаларда жұмыс істейді. Салалық кеңестер, өз кезегінде, кең ауқымды мәселелерді қамтиды. Ортақ міндеттерді шешу барысында бәріміз кездесетін жалғыз проблема – бұл ведомствоаралық өзара іс-қимыл. Алға жылжыту өте қиын сұрақтар бар, өйткені жауапкершілік бірден бірнеше министрліктерге жүктеледі. Осыған байланысты біз қоғамдық кеңестердің үйлестіру орталығын құрдық және алаңға ведомствоаралық өзара іс-қимыл және елдік сипаттағы мәселелерді бірлесіп шешуді ұсынамыз, – деп түсіндірді ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігі Азаматтық қоғам істері комитетінің төрағасы Гүлбара Сұлтанова.

Үйлестіру орталығының құрамына барлық деңгейдегі қоғамдық кеңестердің 58 басшысы кірді: орталық мемлекеттік органдар, өңірлік әкімдіктер және квазимемлекеттік сектор. Үйлестіру орталығының бірінші отырысын ұйымдастырушылар қоғамдық кеңестердің су тасқыны салдарын жоюға және зардап шеккен өңірлердің тұрғындарына көмек көрсетуге қатысуына үлкен көңіл бөлді. Бір қызығы, елде қалыптасқан жағдай проблемаларды ұзақ мерзімді перспективада шешу тұрғысынан қарастырылды.

– Мемлекет пен қоғам табиғи апаттың салдарын жою және ТЖ режимі жарияланған өңірлердің тұрғындарына көмек көрсету бойынша сындарлы жұмыс жүргізуде. Бүгінде қоғамдық кеңестердің бұл жұмысты белсенді жүргізуі, түскен қаражат пен гуманитарлық жүктердің бөлінуін, тұрғындарға өтемақы төлеу мәселелерін бақылауға алуы өте маңызды. Ол үшін барлық құралдар бар. Атап айтқанда, «Қоғамдық бақылау туралы» заң кеңес өкілдеріне осы бағытта кең өкілеттіктер береді. Біз зардап шеккен қазақстандықтардың ешқайсысы қолдаусыз қалмауы үшін Мемлекет басшысының тапсырмаларын орындауға жәрдемдесуіміз керек, – деп атап өтті Азаматтық альянс төрайымы Бану Нұрғазиева қоғамдық кеңестер төрағаларының сөздерін алдын ала ескере отырып.

СУ ТАСҚЫНЫ ЖҮЙЕЛІК ПРОБЛЕМАЛАРДЫҢ ҚОЗДЫРҒЫШЫ РЕТІНДЕ

Болжанғандай, өңірлік қоғамдық кеңестер алғашқы күндерден бастап су тасқынына қарсы іс-шараларды ұйымдастыруға белсенді қатысты. Ең алдымен, олар жергілікті тұрғындармен байланыста болды, эвакуациялауға көмектесті, ең қажетті заттармен қамтамасыз етті.

– Бізде төтенше жағдайдың салдарын жою тәжірибесі болды. Бұл – 2022 жылы Қостанай облысында болған Әулиекөл ауданындағы өрт. Сондықтан біздің жұмыс алгоритміміз жақсы реттелген. Қазіргі жағдайға келетін болсақ, біз қоғамдық кеңес мүшелерін бірнеше топқа бөлдік, олардың бір бөлігі еріктілерді ұйымдастырды, екіншісі гуманитарлық жүктерді қабылдаумен және таратумен айналысты. Көмек бақылаусыз түсетін алғашқы кезеңдерде гуманитарлық көмекті қабылдау үшін орындарды жедел ұйымдастыру және оның ашық бөлінуін жолға қою өте маңызды. Адамдар бірден бірнеше гуманитарлық көмек пункттеріне барған жағдайлар болды. Зардап шекпеген, бірақ көмек алуға келген адамдар да болды, – деп бөлісті Қостанай облысы қоғамдық кеңесінің төрағасы Серік Бектұрғанов.

Қазір қоғамдық кеңестердің өкілдері жергілікті жерлерде халық арасында ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізуде. Ең үлкен қиындық – су тасқынынан зардап шеккен саяжай иелеріне өтемақы төлеу және тұрғын үй беру. Үкіметтің қаулысына сәйкес, олар сол үйде тұрған жалғыз жылжымайтын мүліктің иелері ғана тұрғын үй алуға үміттенеді. Саяжай иелерінің үлкен бөлігі мемлекеттің қолдаусыз қалады. Тек бір Қостанай қаласында бес бақша қоғамы және Қостанай ауданы бойынша тағы бес қоғам қатты зардап шекті. Әр саяжай қоғамында 600-ден 1 мыңға дейін учаске бар. Бұл адамдардың барлығы дерлік қалпына келтірілмейтін тұрмыстық заттарды айтпағанда, ғимараттарды, құрылыс материалдарын жоғалтты. Серік Бектұрғанов-

тың айтуынша, облыстың қоғамдық кеңесі азаматтардың әлеуметтік осал санатына жататын саяжай кенттерінің тұрғындарына қандай да бір жолмен көмектесуге мүмкіндік беретін шешім табуға ұмтылады. Олар қайырымдылық қорларына көмек сұрап жүгінугі мүмкін.

– Тағы бір проблема – мемлекеттік органдардың қоғам белсенділері айтқан ескертулер мен ұсыныстарға уақтылы ден қоймауы. Біз мамыр айының соңына дейін ешқандай отырыс өткізбейміз, өйткені мемлекеттік органдар су тасқынының салдарын жоюмен айналысады. Кейін біз жиналыс жинап, қателіктермен жұмыс жүргізіп, тағы қалай көмектесе алатынымызды анықтаймыз, – дейді Қостанай облысы қоғамдық кеңесінің басшысы.

Үйлестіру орталығының отырысында анықталғандай, іс жүзінде барлық өңірлер зардап шеккендерге гуманитарлық көмекті қабылдау мен әділ бөлудің бірыңғай проблемасына тап болды. Осы сынаққа жауап ретінде Ақтөбе облысының қоғамдық кеңесі оның ашықтығын қамтамасыз ету және сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайту үшін процесті цифрландыруды ұсынды. Әріптестердің бастамасын кездесудің барлық қатысушылары қолдап, Ақтөбе тәжірибесін бүкіл елге тарату қажеттігі туралы мәлімдеді.

– Күзде Ақтөбе облысында жобалық кеңсе құрылды. Ол қоғамдық кеңес мүшелерінен, талдаушылардан және сарапшылардан тұрады. Шын мәнінде, жобалық кеңсенің жұмысы су тасқыны кезінде бізге көп көмектесті. Гуманитарлық жүктерді бөлу проблемасын анықтап, жобалық кеңсе сарапшыларымен бірлесіп, біз электронды платформа әзірлеп, облысқа келіп түсетін барлық гуманитарлық көмекті цифрландыруды шештік, – деді Ақтөбе облысы қоғамдық кеңесінің төрайымы Тәттігүл Талаева. – Бұл цифрлық алаң кез келген жағдайда бізге пайдалы болады. Платформа қалай жұмыс істейді? Әр облыста 109 қызметі жұмыс істейді. Ол жерге гуманитарлық көмек, мысалы, Қызылорда қаласынан келетіні туралы хабар келіп түседі. Машинада мотор, сорғылар, генераторлар, көрпелер, матрацтар бар. Біздің базамызға жүгінсек, мысалы, Иргин ауданына мотор, сорғылар мен көрпелер қажет екенін көреміз. Біз қоңырау шаламыз, жүкті қабылдаймыз және «орындалды» мәртебесін белгілейміз. Сол сияқты, цифрлық платформа арқылы қарапайым адамдарға көмектесуге болады. Жақын арада біз оны іске қосамыз. Эвакуация пункттері мен әкімдіктерге келіп түскен гуманитарлық көмек бойынша деректер цифрландырылды. Базада зардап шеккендердің аты-жөні көрсетілген және

осы адамдарға қажет заттардың тізімі берілген. Киім, азық-түлік немесе баслары. Бұл деректерді қойма көреді және ол өтінімді қалыптастырады. Түскеннен кейін гуманитарлық жүк еріктілерге немесе кооператив төрағаларына беріледі. Платформада жауапты тұлғалар, логистиканы кім жеткізгені, жүргізгені көрсетілген және міндетті түрде фотоесеп жүктеледі. Менің ойымша, мұндай жүйе бүкіл елде қажет. Бұл, біріншіден, гуманитарлық көмекті қабылдау кезінде сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін болдырмауға, екіншіден, гуманитарлық қажеттіліктерді анықтауға мүмкіндік береді.

Бұл ретте жұртшылық өңірлерде кеңес өкілдері жұмыс істей алатын және жұмыс істеуге тиіс басқа да сын-тегеуріндерді атады. Бұл – халықпен тығыз қарым-қатынас жасау, азаматтарға консультативтік және заңгерлік көмек көрсету. Бұған қоса, Тәттігүл Талаеваның пікірінше, қоғамдық кеңестердің сарапшы-мүшелері халықтың өзекті проблемаларына мониторинг жүргізуге, мемлекеттік органдармен бірге оларды шешу алгоритмдерін әзірлеуге және заңна-

маға түзетулерге батыл бастамашылық жасауға әбден қабілетті.

– Бүгінде өзен алқаптарында тұратын адамдарды қоныстандырудың нақты тетіктері қажет. Негізінен су тасқыны дәл осы аймақтарда болады. Келесі жылы су тасқыны бізде қайталанбайтынына кепіл жоқ. Ел ауқымында – бұл үлкен проблема және біз мемлекеттік органдардың өкілдерімен бірлесіп, онымен байыпты айналысуымыз керек, – деп қосты ол.

Көктемгі су тасқыны елдегі бірқатар жүйелік проблемаларды ашып, мемлекет пен қоғамды оларды жеңу үшін күш-жігерді одан әрі шоғырландыруға итермеледі. Бұл – жолдардың қанағаттанарлықсыз жай-күйі, табиғи оқиғаларды болжаудың мүлдем болмауы, тұрғын үй салу ережелерін бұзушылық, төрешілдік, халықтың қайырымдылық қорларының қызметіне деген сенімінің төмен деңгейі және тағы басқалар. Осының барлығында қоғамдық кеңестердің өкілдері мемлекеттік сектормен және белсенді халықпен бірлескен қызмет үшін үлкен алаңды көреді.

СЕБЕБІ ЕЛДЕ ЖАҒДАЙ ӨТЕ ӨЗГЕРДІ. ҚОҒАМДЫҚ КЕҢЕСТЕРДІҢ РӨЛІ ЖЫЛ САЙЫН АРТЫП КЕЛЕДІ.

МӘРТЕБЕ МАҢЫЗДЫ

Жаңа сын-тегеуріндер түбегейлі жаңа шешімдерді қажет етеді. Бұл тұрғыда азаматтық сектордың рөлін арттыру шұғыл қажеттілікке айналады. Қоғамдық кеңестердің белсенді көш-басшыларының табандылығының арқасында мемлекет «еститін» болады және азаматтардың мүдделерін ескереді. Бұған қоғамдық кеңестердің үйлестіру орталығын құру дәлел. Азаматтық альянс басшысы Бану Нұрғазиеваның айтуынша, бүгінде кеңестердің мәртебесін көтеру және олардың қызметін жандандыру қажеттілігі бірінші орынға шығады.

– Неге біз барлық деңгейдегі қоғамдық кеңестердің қызметін жандандыру туралы мәселені көтеріміз? Себебі елде жағдай өте өзгерді. Қоғамдық кеңестердің рөлі жыл сайын артып келеді. Осы институтты одан әрі дамыту мақсатында біз қоғамдық кеңестер туралы заңнамаға түзетулер пакетін әзірледік, ол қазір Мәдениет және ақпарат министрлігінде. Заңнамалық өзгерістердің басты міндеті – қоғамдық кеңестер жұмысының нәтижелілігін арттыру, – деп атап өтті Бану Нұрғазиева.

Қоғамдық кеңестердің үйлестіру орталығының отырысы барысында жаңа органның басшылық лауазымдары сайланды. Қатысушылардың дауыс беруі нәтижесінде ішкі істер органдары қоғамдық кеңесінің төрағасы Рахым Ошақбаев үйлестіру орталығының басшысы болды, Астана қаласы қоғамдық кеңесінің төрағасы Зулфухар Гаипов үйлестіру орталығының тең төрағасы болып сайланды.

Үйлестіру орталығының алаңында сөз сөйлеген Рахым Ошақбаев қоғамдық кеңестердің жұмысын жандандыру жөніндегі іс-қимыл жоспарына енгізу үшін бірден бірнеше ұсыныс айтты.

– Біріншіден, бұл – қажеттіліктерді анықтаудан, шығындарды қысқартудан бастап, бюджет қаражатын игеру тиімділігін арттыруға дейінгі барлық кезеңдердегі бюджеттік процесті бақылау. Open-budget қағидаты бойынша бюджетті бақылау үшін барлық азаматтық белсенділерді

жұмылдыру қажет. Бюджет қаражатын барынша ашық бөлу және жұмсау, әсіресе өңірлерде маңызды тиіс. Әр жағдайда резонанс пен қоғамдық тыңдаулар өткізу қажет, – деп атап өтті үйлестіру орталығының басшысы.

Сарапшының пікірінше, қоғамдық кеңестердің ұсыныстары сияқты құралдың мәртебесін арттыру мәселесі де маңызды.

– Қазір, шын мәнінде, бұл – жай ғана хаттама, ол жай ғана gov.kz немесе kazkenes.kz сайттарының қойнауында жарияланады. Біздің ұсыныстарымызды тиісінше қарау және негізделген жауаптар беру үшін мемлекеттік органдар мен басқа құрылымдарда ешқандай уәждеме жоқ. Егер біздің ұсынымдарымыз е-Отinish мемлекеттік жүйесіне түсетін болса, онда тиісінше мемлекеттік органдар орындалғаны туралы ресми хабарлама жіберуі тиіс. Кейіннен біз қабылданған ұсыныстарға шолу жасай аламыз. Біздің ұсыныстарымыздың мәртебесін азаматтардың өтініштері деңгейіне немесе одан да жоғары деңгейге көтеру қажет, өйткені қоғамдық кеңестердің ұсынымдары біз үшін мемлекеттік органдардың шешімдеріне ықпал етудің жалғыз заңды құралы болып табылады, – деп қорытты Рахым Ошақбаев.

Талқылауды қорытындылай келе, Қазақстанның Азаматтық альянсының президенті Бану Нұрғазиева қоғамдық кеңестердің өздеріне жүктелген функцияларды іске асыра алатынына және ортақ міндеттерді шешуде қоғам мен мемлекеттің әріптестігін нығайтуға ықпал ететініне сенім білдірді.

– Қоғамдық кеңестердің құрамына бірінші кезекте тәжірибелі, белсенді және құзыретті адамдар кіреді. Олардың қатысуының арқасында қоғамдық кеңестер институты елдегі оң өзгерістер мен реформалардың қуатты тетігіне айналуға, – деп қорытындылады Бану Нұрғазиева.

Тәттігүл
Талаева:

Мемлекет бізге құлақ асатынына кеңіл бар

Үкіметтік емес сектордың белсенді қызметі мемлекетке халықпен тиімді қарым-қатынас жасауға, жұмыстағы кемшіліктерді анықтауға және азаматтардың қажеттіліктеріне назар аударуға көмектеседі. ҚР Президенті жанындағы Ұлттық құрылтайдың мүшесі, Ақтөбе облысы қоғамдық кеңесінің төрайымы Тәттігүл Талаева бұл туралы бәрінен артық біледі. Ол 90-жылдары өңірдегі азаматтық қоғам институттарының дамуына негіз берген әйел көшбасшы. Бүгінгі күні Тәттігүл Талаева түрлі диалог алаңдарында сөз сөйлеп, жүйелі проблемалар туралы ашық айтады және оларды шешу жолдарын ұсынады.

– Тәттігүл Жақсыбайқызы, Сіз Ақтөбе облысының екі қауымдастығын – үкіметтік емес ұйымдар мен іскер әйелдер ұйымын құрудың бастауында болып, басқардыңыз және Сіз өз өңіріңіздің азаматтық қоғамы туралы бәрін білесіз деп ойлаймын. Қазіргі уақытта оны сандық және сапалық тұрғыдан қалай бағалайсыз? ҮЕҰ өңірдің дамуында қандай рөл атқарады?

– Иә, дұрыс айтасыз, мен өңірдегі үкіметтік емес секторды дамытудың бастауында тұрдым. Бұл 90-шы жылдардың аяғы мен 2000-шы жылдардың басы болды. Заман оңай емес еді. ҮЕҰ мемлекеттік әлеуметтік тапсырыссыз, гранттық қолдаусыз дамыды. Жұмыстың нақты стандарттары болған жоқ. Біз әлеуметтік міндеттерді шештік және халықаралық ұйымдардың: Counterpart, Сорос-Қазақстан қорларының, АҚШ USAID агенттігінің гранттарына ғана сендік. Сол кезде ашылған көптеген ҮЕҰ дамуын жалғастыруда, дегенмен қағаз жүзінде тіркелген ұйымдар да бар.

Қазір ҮЕҰ өкілдерінің түрлі курстарда оқуға, шеберлік сабақтарына қатысуға мүмкіндігі бар. Ол кезде әрқайсысы өз қалауы бойынша әрекет етті. Мысалы, мен өз жобаларым, идеяларыма де-меушілерді, қаржыландыру көздерін іздедім. Ақтөбе облысының іскер әйелдер қауымдастығын басқарып, фандрайзингке оқуға екпін жасадым. Оқу семинарларын ұйымдастырып, өзім ізденіп, жаттықтырушыларды шақырдым. Ауыл әйелдері шет қалмас үшін, шалғай жерлерде семинарлар ұйымдастырдым. Мені қауымдастыққа шақырған кезде, біздің іс-әрекетіміз адамдардың өмірін өзгертуге және жақсартуға бағытталған жағдайда ғана жұмыс істеуге дайын екенді бірден ескерттім. Пікірлестермен бірге біз жо-

баларды белсенді түрде жүзеге асырдық, оларға көбірек әйелдерді, соның ішінде ауылдық жерлерден тарттық. Айтпақшы, олардың көпшілігі өңірдің табысты кәсіпкерлеріне айналды.

Бүгінде үкіметтік емес сектор айтарлықтай білімге ие бола отырып, өте сауатты. ҮЕҰ-ның мемлекеттік әлеуметтік сатып алу жүйесіне белсенді қатысып, гранттарды ұтып алу фактісі бірлестіктер өкілдерінің кәсібилігін айғақтайды. Менің ойымша, сандық тұрғыдан айтарлықтай өзгерістер бола қойған жоқ, өйткені тіркелген ұйымдар көп, бірақ олардың ішінде жұмыс істейтіндері айтарлықтай аз.

– 20 жылдан астам қоғамдық қызмет ба-рысында Сіз кедейлікке, жұмыссыздыққа, сыбайлас жемқорлыққа және жалпы қылмысқа қарсы күресті басты міндет етіп қойдыңыз. Сіздің ойыңызша, тағы қандай әлеуметтік зұлымдық бар және онымен қалай күресуге болады?

– Ұзақ уақыт бойы мен Ақтөбе облысындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет жанындағы арнайы мониторингтік топты басқардым. Сол кезде сарапшылармен бірге біз көптеген алаяқтық фактілерін аштық. Мысалы, төрт жыл бұрын Ақтөбе облысының білім басқармасы үшін 1,25 млрд теңгеге компьютерлер сатып алынды. Тексеру барысында біздің топ бір компьютер үшін баға жүз мың теңгеден артық көтерілгенін анықтады. Ал олардың саны 5 000 дана болды. Бұдан басқа, компьютерлер бағдарламалық қамтамасыз етумен жабдықталмаған, оларға сервистік қызмет көрсету қолданылмаған. Үш жылдан кейін жалға алушы мен білім басқармасы арасында жасалған келісімшартқа сәйкес, бұл компьютерлер алғашқысының меншігінде қалады. Біз шартты өзгертуге және жабдықты

**МЫСАЛЫ, ПРЕЗИДЕНТТІК
КАДРЛЫҚ РЕЗЕРВТІ АЛАЙЫҚ.
ОҒАН ОЗЫҚ БІЛІМ АЛҒАН ЖӘНЕ
САЛАУАТТЫ АМБИЦИЯСЫ БАР
ПРОГРЕССИВТІ ЖАСТАР КІРДІ.
ОЛАР ҚОҒАМҒА ПАЙДАЛЫ БОЛУҒА
ТЫРЫСАДЫ ЖӘНЕ ӨЗ МАНСАБЫН
ҚҰРУҒА САНАЛЫ ТҮРДЕ ҚАРАЙДЫ**

білім басқармасының балансына беруге мәжбүрледік. Содан кейін бұл жаңалық бүкіл елге тарады және басқа аймақтарда да осындай айлалар анықталды.

Жаңалықтарда сыбайлас жемқорлық көріністерінің жаңа жағдайларын көрген сайын, қоғамда айыптау қағидаты әлі қалыптаспаған деген пікірге келемін. Айла-шарғыда ұсталдың ба – жаппай айыптауға ұшырайсың. Таныстарың, жақындарың, достарың сенен бас тартқан кезде, мүмкін, сол кезде ғана адам өзінің кінәсін түсінеді.

Мен сондай-ақ біздің көптеген олигархтарды түсінбеймін. Біздің еліміз бен Өзбекстанды салыстырамын. Көршілердің елі кішкентай, бірақ қаншалықты дамыған! Бизнес әр түрлі салаларда дамыды. Туризм өркендеп, бюджетке жақсы табыс әкеледі. Елден тыс жерде ақша тапқандардың бәрі оның экономикасына қаражат құйып жатыр. Зауыттар, тоқыма фабрикалары, өндірістік цехтар ашылуда. Тиісінше жаңа жұмыс орындары құрылуда. Салық салынатын база өсуде, әлеуметтік салаға үлкен қаражат бөлінуде. Бізде жағдай кері сценарий бойынша қалыпта-

сады, қолынан келгендер бар қаражатын елден шығаруға тырысады. Неліктен біздің адамдарда патриоттық сезім жоқ? Бұл сұраққа менде, өкінішке қарай, жауап жоқ.

– Президент мемлекетті басқаруға азаматтарды барынша тарту туралы айтады. Бүгінгі күні қазақстандықтардың саяси өмірге ықпалы мен қатысуы үшін қандай мүмкіндіктер бар? Олар оны қолдануға дайын ба? Облыстық мәслихаттың үш шақырылымының депутаты бола отырып, Қазақстанда жергілікті өзін-өзі басқару жүйесін дамыту туралы не айта аласыз?

– Біздің әрқайсымыз ел Президентінің мемлекеттік билік пен басқару жүйесін жетілдіру бағытында жасаған қадамдарын бағалады деп ойлаймын. Мысалы, Президенттік кадрлық резервті алайық. Оған озық білім алған және салауатты амбициясы бар прогрессивті жастар кірді. Олар қоғамға пайдалы болуға тырысады және өз мансабын құруға саналы түрде қарайды. Мұндай іріктеу жастарды өз тиімділігін арттыруға, өзін танытуға және қоғамда жақсы жаққа өзгерістерге ұмтылуға ынталандырады.

2023 жылғы референдумнан кейін қазақстандықтардың мемлекеттің саяси өміріне қатысуға – пікірлестерді жинауға, партиялар құруға үлкен мүмкіндіктері пайда болды. Немесе бір мандатты округтер бойынша депутаттардың соңғы сайлауын алайық. Олар елде шынайы қоғамдық пікір көшбасшылары бар екенін көрсетті. Депутаттық лауазымға үміткерлер өзін-өзі ұсынушылар ретінде әрекет етті, олардың көпшілігі өтпесе де, бірақ бұл адамдар қалыптасқан негіздерді бұзуға және қоғамның игілігі үшін жұмыс істеуге дайын. Мен адамдар сенетін осындай көшбасшыларға екпін жасау керек екеніне сенімдімін. Әкімдердің сайлануы туралы да осыны

айтуға болады. Бұл қағида біздің елімізде біртіндеп жүзеге асырылуда. Алдымен, біз ауылдық округтердің әкімдерін сайладық, енді ауданға жеттік, ертең қалалар мен облыстардың әкімдерін сайлайтын боламыз. Жергілікті өзін-өзі басқару жүйесінің дамуымен қазақстандықтар әркімнің даусы шешуші бола алатынын түсінді және сайлау процесіне мүлдем жаңа көзқараспен қарай бастады.

– Қоғамдық бақылау ҰЕҰ рөлін едәуір арттырады және азаматтар мен мемлекеттің өзара іс-қимылының сапалы жаңа қағидаттарын қалыптастырады. Сұхбаттың бірінде Сіз қоғамдық кеңес халықтың дауысы деп айттыңыз. Оның міндеті – қоғамның ауру тұстарына ден қою. Ақтөбе облысының қоғамдық кеңесінің басшысы ретінде осы азаматтық қоғам институтының артықшылықтары мен пайдасына тоқталсаңыз. Кеңесте талқылауға тыйым салынған тақырыптар бар ма?

– Қоғамдық кеңестердің пайдасы даусыз. Бізде тыйым салынған тақырыптар жоқ, біз шешуді қажет ететін ең өзекті мәселелерді көтеріміз. Өз жұмысымызда көшбасшы ретінде мен қоғамдық

тыңдаулар мен қоғамдық мониторинг нәтижелеріне назар аударамын. Жақында салалық сарапшылармен бірге жеке балабақшаларға мониторинг жүргізілді, ол қоғамда үлкен резонанс тудырды. Біз көп ауыратын нүктелер ашылады деп күткен жоқпыз. Ата-аналардың анонимді сауалнамасы барысында анықталғандай, жеке меншік иелері өз қызметтерінің құнын көтеріп, оларды сапасыз көрсетті.

Бір бала үшін мемлекет балабақшаға айына 54 мың теңгеден мемлекеттік тапсырыспен аударады. Қосымша ата-аналар бақшаға ай сайын орта есеппен 40 мың теңгеден қосымша ақы төлейді. Бұл ретте, балабақша үш бөлмелі жеке үйде орналасқан. Үш топта 50-ден астам бала бар, осылайша кәсіпкер ай сайын орта есеппен 5 млн теңге алады. Алайда, балаларды ұстау шарттары ешқандай сынға төтеп бере алмайды. Балабақша тәрбиеленушілері үнемі бір бөлмеде болады, бір жерде ойнап, тамақтанып, ұйықтайды. Бекітілген мәзір балақайлар алатын тағаммен ерекшеленеді. Оның үстіне балалар үшін ешқандай сабақ өтпейді.

Мониторинг қорытындысы бойынша Ақтөбе облысының қоғамдық кеңесі облыстық прокуратураға, білім сапасын

бақылау департаментіне, облыстық білім басқармасына хат жолдады. Оқу-ағарту министрлігінде мен жеке балабақшаларды лицензиялау және олардың қызметіне қойылатын талаптарды қатаңдату мәселесін көтердім. Сұраныс қолдау тапты. Ұлттық құрылтай отырысында Қазақстан Премьер-министрінің орынбасары Тамара Дүйсенова жеке балабақшаларды бақылау күшейтілгенін және жергілікті жерлерде білім басқармалары мектепке дейінгі мекемелерді тексеруге бастамашы бола алатынын, ал бұрын олар тек ата-аналардың өтініштері бойынша жүргізілгенін хабарлады. Бұдан басқа, Мәжіліс депутаттары мектепке дейінгі білім беруді лицензиялауды енгізу жөніндегі заңнамаға түзетулер әзірледі. Қазіргі уақытта бұл мәселе бойынша Үкіметтің қорытындысы дайындалуда.

Сондай-ақ, біз Ақтөбе облысындағы жолдардың жай-күйіне мониторинг жүргізіп, аймақтағы мектеп асханаларының жағдайын зерттедік. Ақтөбенің бас жоспарына қоғамдық кеңес сарапшылары қаланың жасыл аймағын сақтау, саябақтар мен гүлзарларды ұлғайту бөлігінде 25 ұсыным енгізді. Халықаралық әуежай бойынша, жаңа салынып жатқан «Алтын Орда» шағын ауданында жол салу бойынша ұсынымдар болды. Биыл облыс орталығында Алтын Орданы ескі шағын ауданмен байланыстыратын жол құрылысы басталады.

Өте маңызды мәселе – интернет-алаяқтық жағдайларының өсуі, мен оны қоғамдық кеңестің отырысында және Ұлттық құрылтайда көтердім. Біздің ұсынысымыз – банктер клиенттермен интернет-қызметтерді көрсетуге шарт жасасуы, адамның борыштық жүктемесін, оның төлем қабілеттілігін тексеруі тиіс. Бұл мәселеде бізді қолдады. Егер банктердің ішкі құжаттары толық көлемде

орындалса, интернет-алаяқтық фактілері айтарлықтай аз болар еді. Болашақта грант қаражаты есебінен біз желідегі алаяқтарға қарсы іс-қимыл бойынша түсіндіру жұмыстарын күшейтуді жоспарлап отырмыз.

Биылғы жылы бәрімізге қосылуға тура келген тағы бір проблема – су тасқыны. Қоғамдық кеңес мүшелері су тасқынынан зардап шеккендерге көмекке бірінші болып келді. Бізге «Мұнайшы» және «Гидрогеолог» бау-бақша ұжымдарының тұрғындары жеке жүгінді. Біз олар үшін азық-түлік сатып алдық, матрацтар әкелдік, эвакуациялау пункттеріне орналастырдық. Тұрғындарды су келгенше алып шықтық. Біз төрт бау-бақша ұжымына қамқорлық жасадық және оларға атаулы көмек көрсетеміз.

Жұмыс барысында біз гуманитарлық жүктерді бөлу мәселесін шеше бастадық. Көмек мұқтаж жандарға түсуі үшін бірыңғай цифрлық базасы бар платформа әзірленіп, қолданысқа енгізілуде. Бұл – жобалық кеңсенің Ақтөбе облысының қоғамдық кеңесімен бірлесіп жүзеге асыратын идеясы. Электрондық платформа зардап шеккендерге атаулы көмекті қалыптастыруға және логистиканы нақты уақыт режимінде үйлестіруге мүмкіндік береді. Бұл цифрлық жүйені енгізу сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайтады және гуманитарлық көмекке қажеттілікті талдаудың тиімділігін арттырады.

Бүгінде қоғамдық кеңес – билік пен қоғам арасындағы байланыстың маңызды арнасы. Диалог алаңында бізде қоғамдық маңызы бар мәселелерді көтеруге және бірлескен күш-жігермен оларды шешу жолдарын табуға мүмкіндік бар. Тәжірибе көрсеткендей, бұл – азаматтарға мемлекетті басқаруға қатысуға мүмкіндік беретін тиімді құрал.

Ұлттық құрылтай құрамында 120 адам бар

– Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің, содан кейін Президент жанындағы Ұлттық құрылтайдың мүшесі ретінде қызметіңіз туралы айтып беріңіз. Бұл органдар өздеріне жүктелген функцияларды орындай ала ма? Олардың біздің елде пайда болу фактісі не туралы айтады?

– Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің мүшесі ретінде менің ұсыныстарымның бірі кепілдендірілген әлеуметтік пакетті монетизациялау болды. Ол қабылданды. Енді әлеуметтік пакет алушыларға азық-түлік картасының орнына ақшалай көмек беріледі. Естеріңізде болса, бұрын аз қамтылған азаматтарға 6 мың теңгеге азық-түлік жиынтығы және шамамен 2 мың теңгеге тұрмыстық химия жиынтығы берілген. Бұл ретте азаматтар «Қазпошта» көлік қызметтеріне мың теңге беруге мәжбүр болды. Сол кезде мен бұл соманы оларға картаға аударуды ұсындым. Әркім өзіне қажет нәрсесін алсын.

Тағы бір ұсыныс «СК-Фармация» қызметіне қатысты болды. Пандемия кезінде өңірде КТ және МРТ аппараттарына қызмет көрсету проблемасы ушықты. Жиі қолданудың арқасында олар тез істен шықты. Реттеуші мамандар әр түрлі елдерден шақырылып, оларға үлкен ақша төленді. Проблеманы шешу үшін мен «СК-Фармация» базасында Ақтөбе облысындағы барлық медициналық жабдықтарға қызмет көрсететін сервистік орталық ашуды ұсындым, ал компанияның өзі оларды сатып алумен айналысар еді. Ал қымбат жабдықтың бағасы тіркелген болар еді, бұл сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін болдырмауға мүмкіндік береді. Бірақ, компания қызмет көрсетуге өзі жеткізген жабдықты ғана алады екен. Өкінішке қарай, мұндай ұсыныс жақсы әсерге ие болар еді.

Ұлттық құрылтай құрамында құрылыс нысандарын мемлекеттік қабылдауды іске қосу бойынша ұсынымдар бергенімді айтамын. Олар Үкіметте де қолдау тапты.

Ұлттық қоғамдық сенім кеңесі қоғам өмірін жақсарту бойынша идеялар мен ұсыныстарды насихаттайтын маңызды алаңға айналды. Егер кем дегенде бір ұсыныс өтсе, онда халықтың өмір сүру сапасын өзгертетін немесе жүйелік мәселелерді шешетін нәрсе жасай алдың деген сөз. Бұл – әрқайсымыз ұмтылатын түпкілікті нәтиже. Ұлттық кеңестің жұмысы кезінде 20-дан астам заңға бастамашылық жасалды, заңнамаға 100-ден астам түзетулер енгізілді. Бұл жұмыстың артында барлық қайта құрудың белсенді бастамашылары болып табылатын 40 ҰҚСҚ мүшелері тұр.

Ұлттық құрылтай құрамында 120 адам бар. Соңғы уақытқа дейін мен Ақтөбе облысынан жалғыз өкіл болдым. Осы жылдан бастап оған Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің ректоры Лаура Қарабасова кірді. Әрбір көшбасшы өзекті мәселелерді талқылауға шығарады және оларды шешуге тырысады. Бұл жаман ба? Біз Президент пен халық арасындағы қажетті көпірге айналдық. Құрылтай мүшелері ретінде біз ұсынымдар мен ұсыныстарды хатшылыққа жіберуге мүмкіндік аламыз, болашақта олар бойынша шешім қабылдаймыз және мүмкін, іске асырамыз. Елімізде қандай институттар құрылғаны және қандай алаңдар жұмыс істеп тұрғаны маңызды емес. Олардың тиімді жұмыс істегені маңызды. Егер маған проблемамен жүгінсе, мен оны құрылтай хатшылығына жібермін. Алдыңғы тәжірибе көрсеткендей, мемлекет бізді тыңдап, пәрменді шаралар қабылдайтынына кепілдік бар.

:

Самира КАРИНА

ҮЕҰ гранттық қаржыландыру: ағымдағы жағдай және даму перспективалары

Қазақстанда гранттық қаржыландыру – коммерциялық емес бірлестіктерге қоғамдық маңызы бар бастамаларды іске асыруға мүмкіндік беретін ҮЕҰ қызметін қолдаудың негізгі құралы. Гранттарды бөлу тетігі 2016 жылы іске қосылды және содан бері белсенді дамып келеді.

Гранттық қаржыландыруды ұсынумен «Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы» КЕАҚ бірыңғай операторы айналысады. 2020 жылдан 2023 жылға дейін ол үкіметтік емес бірлестіктерге жалпы сомасы 7,6 млрд теңгеге 417 мемлекеттік және мемлекеттік емес грант берді. Төрт жыл ішінде көрсетілетін мемлекеттік қолдау көлемі 30%-ға, 2020 жылы 1,7 млрд теңгеден 2023 жылы 2,1 млрд теңгеге дейін ұлғайды. Бұл жергілікті атқарушы органдардың қаражатын тартудың арқасында мүмкін болды.

Бүгінде мемлекеттік гранттарды орталық мемлекеттік органдар да, жергілікті әкімдіктер де республикалық және өңірлік бюджеттер есебінен бере алады.

Мысалы, соңғы төрт жылда Мәдениет және ақпарат министрлігінің желісі бойынша 6 683,8 млн теңгеге 295 мемлекеттік грант бөлінді, ал ЖАО 757,7 млн теңгеге 96 грант ұсынды. Мұндай бөліну ҮЕҰ-ны мемлекеттік қаржыландыру көздерін әртараптандыруға ықпал етті.

Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы сонымен қатар жергілікті бизнес қауымдастығы мен жеке қорлардың өкілдерінен қаражат жинады. 2021 жылдан 2023 жылға дейін ҮЕҰ 165,8 млн теңге сомасына 26 мемлекеттік емес грант алды.

Өңірлік бөліністе гранттық конкурстарға қатысуда өтінімдердің 55,3%-ы келетін Астана және Алматы қоғамдық бірлестіктері барынша белсенділік танытуда.

Грант жеңімпаздары арасында Астана, Алматы, Маңғыстау және Атырау облыстарынан ҮЕҰ көш бастап тұр. Батыс облыстарынан грант алушылар санының артуы жергілікті әкімдіктер

мен корпоративтік қорлардың өңірлік гранттарын тартуға байланысты соңғы жылдары ғана байқалды. Гранттардың ең аз санын Түркістан, Қостанай, Жамбыл, Ақтөбе, Ақмола, Қарағанды, Солтүстік Қазақстан және Алматы облыстары сияқты сегіз өңірден ҮЕҰ іске асырды.

Бұл ретте оң үрдіс байқалады – азаматтық сектордың қазақ тілді бөлігі арасында гранттық қаржыландырудың танымалдылығының біртіндеп өсуі. Мемлекеттік тілде берілетін өтінімдердің үлесі 2020 жылғы 16%-дан 2023 жылы 26%-ға дейін өсті.

ҮЕҰ ҚАРЖЫЛАНДЫРУ БАҒЫТТАРЫ

Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс туралы заңнамаға сәйкес гранттық қаржыландыру 16 бағыт бойынша жүзеге асырылады. Бұл – білім беру, ғылым, спорт, азаматтардың құқықтары мен мүдделерін қорғау, мәдениет пен өнер, қоршаған ортаны қорғау, халықты әлеуметтік қорғау, денсаулық сақтау, жалпыұлттық бірлік, азаматтық қоғамды дамыту, жастар саясаты, отбасылық-демографиялық және гендерлік мәселелер, еріктілер бастамалары, тарихи-мәдени мұра, пробация қызметінің есебінде тұрған адамдарға әлеуметтік-құқықтық көмек, мемлекеттік қызметтердің қоғамдық мониторингі.

Гранттар берудің басым бағыттары өңірге және тапсырыс берушінің сұраныстарына байланысты өзгеруі мүмкін. Мысалы, Маңғыстау облысында экологиялық жобалар немесе дәстүрлерді жаңғыртуға арналған жобалар басым болуы

Соңғы төрт жылда Мәдениет және ақпарат министрлігінің желісі бойынша 6 683,8 млн теңгеге 295 мемлекеттік грант бөлінді, ал ЖАО 757,7 млн теңгеге 96 грант ұсынды

мүмкін, ал басқа өңірлерде өзге салаларға назар аударылады.

Соңғы жылдары грант иегерлері «Азаматтық қоғамды дамытуға жәрдемдесу, оның ішінде үкіметтік емес ұйымдар қызметінің тиімділігін арттыру», «Жастар саясаты мен балалар бастамаларын қолдау» және «Қоғамдық келісім мен жалпыұлттық бірлікті нығайту» сияқты бағыттар болды.

Жобаларды таңдаудағы негізгі өлшемшарт – ұсынылатын шешімдердің өзектілігі мен әлеуметтік маңыздылығы, инновациялылығы мен бірегейлігі. Жобаның іске асырылуы мен шығындардың негізділігі мәселелеріне ерекше назар аударылады.

Гранттық қаржыландыру бағыттарын талдау азаматтық қоғамның негізгі қажеттіліктері мен басымдықтарын көрсетеді, сондай-ақ әлеуметтік бастамаларды одан әрі дамыту және қолдау үшін қолдау көрсету салаларын айқындауға мүмкіндік береді.

ТИІМДІЛІКKE МОНИТОРИНГ ЖҮРГІЗУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ

Соңғы төрт жыл ішінде орталық арқылы ҰЕҰ-ның 400-ден астам гранттық жобасы табысты іске асырылды, бұл халықтың әр түрлі топтары мен азаматтық қоғамның 11 млн-нан астам өкілдеріне әлеуметтік қызметтердің едәуір көлемін ұсынуға мүмкіндік берді.

Атап айтқанда, 2020-2022 жылдар аралығында гранттарды іске асыру шеңберінде бенефициарлар тегін консультациялар беру, халықтың әлеуметтік осал топтарын оқыту, құқықтық сауаттылық, түрлі қызметтер, орталықтар, кабинеттер құру, сондай-ақ сарапшылар, мемлекеттік органдар мен халық үшін әдістемелік, ақпараттық, оқыту материалдарын әзірлеу сияқты іс-шаралар арқылы бүкіл ел бойынша көмек алды.

Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы ҰЕҰ есептерін тексеру және бағалау, сондай-ақ орындарға шығу арқылы жобалардың іске асырылуына тұрақты мониторинг жүргізеді. Гранттарды орындау саласындағы айқын жақсартуларға қарамастан, гранттар беру туралы шарттарды бұзу және мақсатсыз пайдалану немесе шарт талаптарын бұзу салдарынан қаражатты қайтару фактілері кездеседі.

Егер сандарға жүгінетін болсақ, 2020-2023 жылдар аралығында үкіметтік емес сектор өкілдерімен барлығы жеті шарт бұзылды.

Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы сарапшыларының пікірінше, ҰЕҰ қызметін гранттық қаржыландырудың тиімділігін арттыру үшін мыналарды қамтитын жүйелі тәсілді енгізу қажет:

- жобаларды іске асырудың барлық кезеңдерінде мониторингті, бағалауды және оқытуды күшейту;
- жұртшылық тарапынан тәуелсіз бақылауды нығайту;
- ҰЕҰ әлеуетін дамыту бағдарламаларын құру;
- қосымша қаржыландыру көздерін, оның ішінде халықаралық қорлардан тарту;
- ҰЕҰ, мемлекет және бизнес арасында сектораралық әріптестікті дамыту.

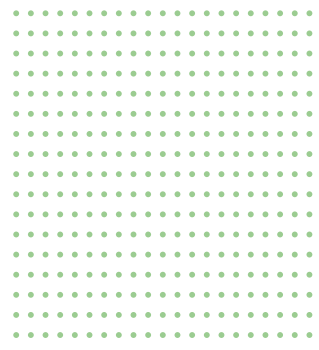
Жалпы, Қазақстанда ҰЕҰ-ны гранттық қаржыландыру белсенді даму сатысында тұр. Қаржыландыру көлемін ұлғайту, жаңа көздерді тарту және қолдау салаларын әртараптандыру ҰЕҰ қызметі мен қоғамдық маңызы бар проблемаларды шешу үшін қолайлы жағдайлар жасайды. Гранттық қаржыландыру тетігін одан әрі жетілдіру, ҰЕҰ әлеуетін арттыру және тәуелсіз бақылауды күшейту бұл құралды азаматтық қоғамды дамыту және елдегі өмір сүру сапасын жақсарту үшін одан да тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Ұлыбритания және Солтүстік Ирландия Біріккен Корольдігінің Қазақстандағы Төтенше және Өкілетті Елшісі Кэти Лич:

Қазақстанның азаматтық қоғамын трансформациялау процесі айқын

Соңғы онжылдықта Қазақстанда азаматтық сектор сапалы өзгерістерге ұшырады. Елде қоғамдық ұйымдардың кәсібилік деңгейі айтарлықтай өсті, әлеуметтік кәсіпкерлік қарқынды дамып келеді. Азаматтық қоғам институттарының рөлі және мемлекеттің үшінші сектордың тиімділігін арттыруға қалай жәрдемдесетіні туралы «Adal Azamat» журналына берген сұхбатында Ұлыбритания және Солтүстік Ирландия Біріккен Корольдігінің Қазақстандағы Төтенше және Өкілетті Елшісі Кэти Лич ханым айтып берді.

❓ – Қазақстанда азаматтық қоғам дамудың белсенді сатысында, бұл еуропалық институттардан айтарлықтай ерекшеленеді. Лич ханым, британдық қоғам өмірінде азаматтық сектор қандай рөл атқарады? Сіздің еліңізде қоғамдық ұйымдар мемлекеттік басқаруға қалай қатысады?

– Ұлыбританияда азаматтық қоғам маңызды әлеуметтік-саяси рөл атқарады және оның мемлекеттік институттар мен бизнестің қызметіне әсері орасан зор. Егер тарихқа жүгінетін болсақ, онда біздің елімізде азаматтық сектор бірнеше жүз жыл бойы әлеуметтік белсенді ұйымдар түрінде өмір сүрді. Көбінесе олар қайырымдылықпен айналысты, кедейлер мен мұқтаж жандарға көмектесті, және, әдетте, бұл жұмысты шіркеу қадағалады. Жалпы, қайырымдылық идеясы қоғамға діни және адамгершілік қызмет ету идеясы ретінде біздің мәдениетімізде өте терең тамырларға ие. Қайырымдылық ұйымдарын реттейтін алғашқы заңдар 1700 жылдары пайда болды. Қазір Ұлыбританияда 160 мыңнан астам ерікті ұйым бар. Ең маңызды қайырымдылық ұйымдарының бірі – 1895 жылы құрылған National Trust қоры. Ол Ұлыбританияның сәулет және табиғи мұрасын сақтау мақсатында құрылған және бүкіл ел бойынша жыл сайын абоненттік төлемді төлейтін үш миллионнан астам мүшесі бар. Мүшелік жарналар, қайырымдылықтар, жылжымайтын мүлік кірістері мен инвестициялар, сондай-ақ қордың объектілерінің аумағында орналасқан дәмханалар мен дүкендердің жұмысы арқылы ұйымның жылдық кірісі шамамен 700 миллион фунт стерлингті құрайды. Қор сонымен қатар Ұлыбританияда ең ірі шаруа қожалықтарының иесі болып табылады, оның меншігінде шамамен 250 мың

гектар жер бар. Ол Уэльс тауларында қой өсіру немесе жерді қалай ұтымды өңдеу керектігін көрсету сияқты дәстүрлі ландшафттарды басқаратын 1300 жалға алушы фермерлерді қолдайды. Бірақ қайырымдылық және ерікті ұйымдардың көпшілігі өте шағын. Оларды көбінесе жеке адамдар өз қауымдастықтарында нақты мақсаттар үшін жасайды, мысалы, жергілікті ауруханаға шағын қайырымдылық жинау немесе саябақты жөндеу.

❓ – Қайырымдылықтан басқа, қоғамдық бірлестіктер басқа да істермен айналысады...

– Иә, әрине. Жалпы, Ұлыбританияның қазіргі азаматтық қоғамының барлық институттарын шартты түрде бірнеше топқа бөлуге болады.

Біріншісі – қайырымдылық қызметтерін ұсынады немесе әлеуметтік қамсыздандыру саласында жұмыс істейді. Бұл ерікті ұйымдар белгілі бір қызметтерді көрсету үшін – аз қамтылған балаларға арналған балалар үйін ұстауға немесе мүмкіндігі шектеулі адамдарға қолдау көрсетуге ақша жинай алады, бұралқы иттер мен мысықтардың паналарына немесе сирек кездесетін жасыл кеңістіктерді қорғауға арналған алымдар да бар. Көбінесе үкімет осы мақсаттарға гранттар бөледі, бірақ, алдымен, қоғамдық бірлестік мемлекетке белгілі бір шараларды қабылдау қажет екенін дәлелдеуі керек.

Сондай-ақ бізде 1942 жылы құрылған Oxfam – «Оксфорд аштыққа қарсы көмек ұйымы» және 1919 жылы құрылған Save The Children сияқты ірі халықаралық ұйымдар бар. Олардың өкілдері жеке адамдар мен үкіметтерден қаражат жинаумен айналысады, сондай-ақ шетелде қиын жағдайға тап болған адамдарға гуманитарлық көмек жеткізуді ұйымдастырады.

**ҚАЗІРГІ УАҚЫТТА ҚАРҚЫНДЫ
ДАМЫП КЕЛЕ ЖАТҚАН ЖӘНЕ
БЕЛГІЛІ БІР ДӘРЕЖЕДЕ ТІПТІ
СӘНГЕ АЙНАЛҒАН ТАҒЫ
БІР БАҒЫТ «ӘЛЕУМЕТТІК
КӘСІПкерлік» ДЕП АТАЛАДЫ**

Екінші санатқа саяси, әлеуметтік немесе экологиялық өзгерістерді қолдайтын қоғамдық бірлестіктер кіреді. Алғашқы үгіт-насихат ұйымдарының бірін 17-ғасырда Африкадағы құл саудасын жою науқанын жүргізу үшін квакерлер христиандар тобы құрды. 19-ғасырда «чартизм» деп аталатын тағы бір әлеуметтік-саяси қозғалыс жұмысшылардың жағдайын жақсартуды және халықтың құқықтарын қорғауды жақтады. Чартистер Ұлыбританияда тек меншігі бар ер адамдар ғана дауыс бере алатын уақытта «бір адам – бір дауыс» идеясын алға тартты.

Бүгінде бізде «Жердің достары» немесе «Гринпис» сияқты танымал экологиялық ұйымдар белсенді жұмыс істейді, олар үкіметті «жасыл» саясатты жүргізу қажеттілігіне сендіру үшін үгіт-насихат, адвокация және лоббизм әдістерін қолданады. Әйелдердің құқық қорғау ұйымдары тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы дағдарыс орталықтарын құруға қаражат жинайды және әйелдерді қорғау үшін заңнаманы өзгертуді қолдайды. Бұл ұйымдар министрліктерге ұсыныстар жіберу, наразылықтар немесе қоғамдық науқандар ұйымдастыру, үкіметтік консультацияларға қатысу арқылы

үкімет саясатына әсер етуге тырысады, ал кейбіреулері министрліктердің сараптамалық топтарының құрамында маңызды функцияларды орындайды. Әрине, саяси партиялар мен кәсіподақтар да азаматтық қоғамның «үгіт-насихат» ұйымдары болып табылады.

Қазіргі уақытта қарқынды дамып келе жатқан және белгілі бір дәрежеде тіпті сәнге айналған тағы бір бағыт «әлеуметтік кәсіпкерлік» деп аталады. Бұл – өз шығындарын жабу үшін пайда табуы тиіс, бірақ әлеуметтік мақсатта құрылған бизнес. Менің туған қаламда мүмкіндігі шектеулі адамдар жұмыс істейтін шағын дәмхана бар. Бұл дәмхана үлкен әлеуметтік рөл атқарады, біздің азаматтарымыздың белгілі бір санатын жұмыспен қамтамасыз етеді және осылайша оларға толыққанды өмір сүруге көмектеседі. Менің елімде ғана емес, Қазақстанда да, басқа елдерде де әлеуметтік кәсіпкерліктің көптеген мысалдары бар.

Азаматтық сектор қызметінің ең бастысы – ол мемлекеттік басқаруға жаңа идеялар, практикалық тәжірибе әкеледі және белгілі бір дәрежеде қоғамның барлық өкілдері арасында байланыс орнатуға көмектеседі. Қоғамдық ұйымдар

адамдарға үкімет бере алмайтын нақты қызметтерді көрсетеді. Үкімет бәрін қатарынан жасай алмайды немесе төлей алмайды, сондықтан азаматтық қоғам пайда болған олқылықтардың орнын толтыру үшін басқару процесіне жиі араласады.

❓ – Сіздің ойыңызша, кез келген елде бірінші кезекте қандай азаматтық қоғам институттарының дамыту керек? Бұл жалпы халыққа не береді?

– Азаматтық қоғамның мәні – ол азаматтардың өздерінің жігері мен мақсаттылығының арқасында ұйымдастырылған. Олар бірлестіктер құрады, өйткені бұдан қажеттілік көреді немесе өз азаматтарының жағдайын жақсарту үшін жағдайды өзгерткісі келеді. Азаматтық қоғам – бұл адамдар өздеріне және өз азаматтарына жақсы өмір сүруге көмектесуге тырысатын қарапайым белсенділік. Мұндай энергия мен белсенділік жергілікті қауымдастықтар үшін үлкен өзгеріс әкелуі мүмкін. Мемлекеттік сектор «жоғарыдан төмен» қағидаты бойынша нақты азаматтық қоғамды дамыта алмайды. Бірақ үкімет өз іс-әрекеттерімен қоғамдық бірлестіктердің қызметіне көмектесе алады немесе кедергі жасай алады. Жалпы халыққа пайдалы болу үшін үкімет өз қауымдастықтарының өмірін жақсартуға тырысатын жергілікті ұйымдарға шағын гранттар бере алады. Мемлекет заңнамаға талдау жүргізе алады, үшінші сектордың қызметіне қатысты Салық кодексінің бөлімдерін зерттей алады және олардың азаматтық қоғам институттарының мақсаттарына қаншалықты сәйкес келетінін көре алады. Қоғамдық ұйымдарға кез келген басқа бизнес сияқты қарамау керек. Біздің жүйеде таза қайырымдылықпен саяси немесе үгіт-насихат жұмыстарының арасында айырмашылық бар және оларға әр түрлі салық салынады. Ақы-

рында, үкімет министрліктердің саясатын қалыптастыру процесіне азаматтық қоғам ұйымдарын белсенді түрде тартуы, түрлі бағыттар бойынша, оның ішінде үшінші сектордан сарапшылармен консультациялар жүргізуі тиіс. Әрине, азаматтық қоғаммен кездесуге бару керек, бірлестіктерге өз ұстанымдарын ашық айтуға және өз жұмыстарын көпшілік жиналыстар, шерулер, науқандар және т.б. арқылы көрсетуге мүмкіндік беру керек. Егер бұл тармақтар орындалса, онда азаматтық қоғамның тиімділігі бірнеше есе артады. Нәтижесінде барлығы – мемлекет те, қарапайым азаматтар да ұтады.

❓ – Күшті азаматтық секторды дамытуды Қазақстан өзінің басымдықтарының бірі деп жариялады. Мысалы, бейбіт митингілер мен жиналыстарды ұйымдастыру рәсімдерін жеңілдету, сондай-ақ жаңа партияларды тіркеуге қойылатын талаптарды әлсірету сияқты осы саладағы реформаларды қалай бағалайсыз?

– Соңғы жылдардағы реформалар, атап айтқанда, Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың соңғы екі жылдағы реформалары азаматтық қоғам саласына озық халықаралық тәжірибені енгізу бағытында маңызды қадам болды. Үкімет Қазақстан үшін белсенді үшінші сектордың зор пайдасы мен маңыздылығын түсінеді деп ойлаймын. Менің байқағаным, басты міндет – президенттік реформалардың толық жүзеге асырылуын қамтамасыз ету. Алайда, үшінші сектор өкілдері айтқандай, оларға қоғамдық митингілер мен шерулер өткізуге рұқсат алу қиынға соғады. Бұл туралы жиі әйелдер ұйымдары айтады. Жеке мені қоғам қайраткерлерінің 8 наурызға орай бейбіт жиналыс өткізуге мүмкіндігі жоқ екендігі мені таң

**ҮКІМЕТ ҚАЗАҚСТАН ҮШІН
БЕЛСЕНДІ ҮШІНШІ СЕКТОРДЫҢ
ЗОР ПАЙДАСЫ МЕН
МАҢЫЗДЫЛЫҒЫН ТҮСІНЕДІ ДЕП
ОЙЛАЙМЫН**

қалдырады. Сонымен қатар, оң өзгерістер де бар. Қазақстан Парламенті Мәжілісінің соңғы сайлауында екі жаңа саяси партия тіркеле алды, олардың соңынан басқалары да келеді деп үміттенемін. Бизнес-модельге байланысты тәуелсіз бұқаралық ақпарат құралдары белгілі бір дәрежеде азаматтық қоғам ұйымдары немесе әлеуметтік мақсаттарды көздейтін ұйымдар ретінде сипатталуы мүмкін. Бұқаралық ақпарат құралдары туралы заңның қазіргі жобасы – бұл тәуелсіз бұқаралық ақпарат құралдарын ынталандыруға көмектесетін өте маңызды заңнамалық акт. Мен тағы да маңызды әлеуметтік функцияны орындайтын кішігірім жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарын ынталандыру қажеттілігіне назар аударар едім.

② – Қазақстанның азаматтық секторының жұмысында қандай өзгерістерді бөліп көрсете аласыздар?

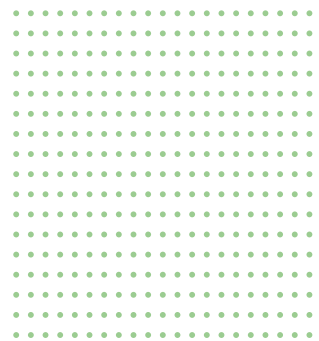
– Мен қазір көріп отырғаным – азаматтық сектордың ауқымын кеңейту және кәсібилендіру. Егер бұрын біз шетелдік серіктестер ретінде Қазақстанда азаматтық қоғам өкілдерінің әлеуетін арттыруға және оқытуға көп көңіл бөлетін болсақ, бүгінде бұл жұмыстардың барлығын жер-

гілікті ұйымдар жақсы деңгейде жүргізуде. Қазақстанда, әсіресе жұмысқа орналасу мүмкіндігі шектеулі ауылдық жерлерде әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуы өте қуантарлық.

② – Сіздің ойыңызша, Қазақстанда мемлекеттік басқару мен азаматтық бақылауға жалпы жұртшылықтың тартылуы қаншалықты ауқымды? Азаматтық қоғамның қай секторлары ең көп даму алуда?

– Бұл сұраққа жауап беруге қиналамын. Мен адамдардың жалпы жұртшылықтың тым енжар екеніне шағымданатынын жиі естимін. Екінші жағынан, мұндай шағымдар әр елде айтылады. Кез келген мемлекетте, әдетте, үкіметтік сектор мен бизнес құлақ асатын әлеуметтік белсенді адамдардың шағын тобы бар. Алайда азаматтық қоғамның трансформация процесі айқын. Қазір мен ҰЕҰ-ның қазақстандық саласына үш тілде сөйлейтін, тамаша білімі бар және жағдайды жақсы жаққа өзгертуге бел буған көптеген жастардың келіп жатқанын көріп отырмын. Маңызды өзгерістер сезілетін бағыттардың бірі – дағдарыс жағдайында қалған әйелдерге заңгерлік консультация беру, қолдау көрсету және баспана ұсыну. Мен осы маңызды салада жұмысты ілгерілететін бірнеше керемет бірлестіктермен таныспын, сондықтан осы секторда азаматтық сананың сапалы дамуы туралы сенімді түрде айта аламын.

② – Азаматтық қоғамды нығайтудың маңызды құрамдас бөлігі сайлауға қатысу болып табылады. Қазақстанда аудандар мен облыстық маңызы бар қалалар әкімдерінің пилоттық сайлауы өтіп жатыр. Бұл өзгерістер қаншалықты маңызды және

олар азаматтық жауапкершілік деңгейін арттыруға қалай көмектеседі?

– Бұл өзгерістер өте маңызды екеніне сенімдімін. Егер адамдар өз дауыстарының маңыздылығы мен өмірлерін жақсы жаққа өзгерте алатынын сезсе, олар белсенді және ынталы болады. Қазақстан бойынша сапарларым кезінде мен шалғай қалалар мен аудандарда өмір сүру жағдайлары туралы көбірек білу үшін әкімдік өкілдерімен және жергілікті тұрғындармен жиі кездесемін. Білесіз бе, кейбір өңірлерде әкімдіктермен жергілікті консультациялар мен серіктестік деңгейі өте жоғары екендігі мені қуантады және жергілікті азаматтық қоғамның кәсібилігі мені таң қалдырады.

② – Ұлыбританияның Қазақстандағы елшілігі азаматтық қоғамды дамыту саласында қандай бастамаларды алға тартуда?

– Жыл сайын біз бір-екі жақсы үкіметтік емес ұйымды қолдаймыз, олардың бастамаларын іске асыру үшін қаржы бөлеміз. Маған ұнайтын жобалардың бірі биылғы жылы «Әділ Сөз» медиа-ұйымымен байланысты болды, ол шешімдерге бағытталған журналистикаға маманданған. Жоба аясында Қазақстанның барлық өңірлерінен келген журналистер оқудан өтіп, нақты проблематикаға репортаж жазуда қолдау алды. Біз үшін өзекті проблемаларды қамту ғана емес, сонымен қатар олардың ықтимал шешімдерінің нұсқаларын көргіміз келді. Жобаның күшті жағы – БАҚ қызметкерлері министрліктермен және жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен тығыз қарым-қатынаста болды, бұл өте сындарлы ынтымақтастық болды. Менің ойымша, бұл журналистика жаңа шешімдерді табуға және азаматтық қоғамды дамытудың басқа, прогрессивті жолын ұсынуға қалай көмектесетінінің тамаша мысалы.

Германия Федеративтік Республикасының Қазақстандағы Төтенше және Өкілетті Елшісі Моника Иверсен:

**Азаматтық сектор –
Қазақстан мен Германия
арасындағы көп қырлы
қарым-қатынастың
ажырамас құрамдас бөлігі**

Германия Федеративтік Республикасының Қазақстандағы Төтенше және Өкілетті Елшісі Моника Иверсен Adal Azamat журналына берген сұхбатында Қазақстанның қоғамдық-саяси өміріндегі болып жатқан өзгерістер туралы өз көзқарасымен бөлісті және елдеріміз арасындағы ынтымақтастықтың перспективалық бағыттарын атап өтті. Дипломат дамыған азаматтық қоғам институттарын екіжақты қатынастардың маңызды бағыты деп атайды, дәл олардың қызметі ұзақ мерзімді және тұрақты екіжақты байланыстарды қолдауға ықпал етеді.

– 2023 жылы қазақстандық мекемемен кездесулердің бірінде Сіз Қазақстанда болып жатқан саяси өзгерістердің маңыздылығын атап өттіңіз, өйткені олар «экономикалық реформаларға жол ашады». Сіз қандай реформаларды атай аласыз және олар Қазақстанның дамуы үшін неліктен маңызды?

– Сіздің еліңізде институционалдық және әкімшілік деңгейлерде өте белсенді өзгерістер орын алуда. Германия Қазақстан жүргізіп жатқан реформаларды қолдайды, өйткені олар республиканың болашақ экономикалық және әлеуметтік дамуы үшін аса маңызды. Бұл тұрғыда ең маңыздысы – әкімшілік құқық реформасы, ол сыбайлас жемқорлықпен күресуге және отандық компаниялар мен шетелдік инвесторлар үшін іскерлік ахуалды жақсартуға бағытталған. Бюрократияны қысқарту, сондай-ақ адал емес бизнесті шектейтін нақты қағидаларды енгізу нәтижесінде ұлттық экономиканың пайдасына шешіледі. Тағы бір прогрессивті қадам әйелдердің шешім қабылдау процесіне қатысуын көздейді. Біз бұл жұмыстың басталуын көріп отырмаз және болып жатқан өзгерістер мен дауыс беруге құқығы бар күшті азаматтық қоғам елдің оң дамуына одан әрі ықпал етеді деп үміттенеміз.

– Неміс іскер топтары біздің елде бизнес жүргізуге мүдделі ме? Сіздің ойыңызша, қандай бағыттар ынтымақтастық үшін ең үлкен әлеуетке ие?

– Қазақстан мен Германия әрқашан кең ауқымды бағыттар бойынша берік экономикалық қатынастарға ие болды. Өткен жылы Қазақстанға неміс іскерлік делегацияларының едәуір бөлігі келді және бұл үрдіс 2024 жылы жалғасуы мүмкін. Германияның федералды президенті Франк-Вальтер Штайнмайердің Қазақстанға өткен жылғы сапары барысында оны ірі бизнес өкілдері сүйемелдеді. Айта кетейік, Президент Қасым-Жомарт Тоқаев 2023 жылдың қыркүйегінде Берлинге келген кезде Германияның іскерлік қоғамдастығының өкілдерімен кездесті. Соңғы уақытта неміс компаниялары Қазақстанда және басқа елдерде бизнес жүргізуге қызығушылық танытуда, бұл ішінара аймақтағы геосаяси оқиғаларға байланысты. Біз экономикалық қарым-қатынасты кеңейтуге және инвестициялық жобаларды іске асыруға дайынбыз. Кәсіпкерлер Қазақстанның инвесторларға ұсынатын мүмкіндіктерін белсенді зерттеп жатыр. Ауыл шаруашылығы, логистика, өнеркәсіптік өндіріс, шикізатты өндіру және өңдеу, құрылыс және денсаулық сақтау сияқты секторлар өзара

тиімді ынтымақтастық үшін ең үлкен әлеуетке ие. Қазақстанның қазіргі климаттық күн тәртібі мен экономиканы көміртексіздендіру жөніндегі жоспарларын ескере отырып, біз бірлескен жұмыс үшін жаңартылатын энергия көздері, жасыл сутегі өндірісі, сондай-ақ қалдықтарды кәдеге жарату және өнеркәсіп үшін экологиялық таза шешімдерді енгізу саласында үлкен перспективаларды көріп отырмыз.

– Бүгінде Германия жаңартылатын энергия көздерін дамыту бойынша әлемдік көшбасшылардың бірі болып табылады. Бұл салада қандай бірлескен жобалар бар және олардың болашағы қандай? Сіздің пікіріңізше, жаңартылатын энергияны дамыту қаншалықты маңызды?

– Германияда жаңартылатын энергия көздеріне елдің энергетикалық теңгерімінің 51,8%-ы келеді және олардың үлесі тез өсуде. Жел және күн мүмкіндіктері орасан зор Қазақстан алдағы жылдары өзінің энергетикалық теңгеріміндегі ЖЭК үлесін едәуір ұлғайту үшін зор әлеуетке

ие. Менің пікірімше, жаңартылатын энергияны дамытпай, мемлекет алдына қойған 2060 жылға қарай көміртексіздендіру мақсатына жету мүмкін емес. Бүгінгі күні осы салада жаңа технологияларды қолдану өте маңызды. Менің білуімше, Қазақстан табиғи энергия көздерін пайдаланды кеңейту бойынша жобаларды, оның ішінде неміс инвестицияларының қатысуымен белсенді түрде әзірлеп, іске асыруда. Мысалы, Қарағанды облысының Саран қаласында 2019 жылы Орталық Азиядағы қуаты 100 МВт болатын SES Saran Solar Plan ең ірі күн электр станциясы іске қосылды.

Біз үшін қызығушылық пен ынтымақтастықтың маңызды мүмкіндіктерін ұсынатын жеке тақырып – жасыл сутегі энергиясы. Бұл бағытта нақты қадамдар жасалды. Svevind неміс-швед компаниясы Маңғыстау облысында жел және күн энергиясы негізінде сутегі өндіру орталығының жобасын әзірледі. Жоба аясында тұщыландыру зауыты мен жаңартылатын энергия көздері станциясын салу көзделіп отыр. Бұл – елге экономиканы «жасылдандыру» тұрғысынан елеулі дивидендтер әкелетін өте тиімді әрі перспективалы өндіріс, экологиялық таза сутегіні Еуропаға да экспорттауға болады. Мұндай жобалар өте маңызды, өйткені болашақта Қазақстан мен Германияға көптеген қарапайым сутегі энергиясы қажет болады. Қазақстан бұл энергияны, мысалы, экологиялық таза өнім өндіру үшін немесе өзінің энергетикалық мақсаттары үшін пайдалана алатын басқа да заттар бар.

НЕМІС КОМПАНИЯЛАРЫ КӨПТЕГЕН ЖЫЛДАР БОЙЫ ҚАЗАҚСТАНМЕН АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ САЛАСЫНДА ТАБЫСТЫ ЫНТЫМАҚТАСЫП КЕЛЕДІ

– Қазақстан мен Германия бизнесі арасындағы өзара қызығушылық нүктелерінің бірі ауылшаруашылық машина жасау секторы және жалпы, машина жасау секторы болып табылады. Германияда бұл салалар дамыған және олардың жетістіктері мен әзірлемелері еліміздің аграрлық секторының сапалы дамуына ықпал етуі мүмкін. Сіз ынтымақтастықтың қандай перспективалары мен негізгі бағыттарын көресіз?

– Ауыл шаруашылығы, әрине, Қазақстан мен Германия арасындағы одан әрі ынтымақтас-

**ЖЕЛ ЖӘНЕ КҮН МҮМКІНДІКТЕРІ
ОРАСАН ЗОР ҚАЗАҚСТАН
АЛДАҒЫ ЖЫЛДАРЫ ӨЗІНІҢ
ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ТЕҢГЕРІМІНДЕГІ
ЖЭК ҮЛЕСІН ЕДӘУІР ҰЛҒАЙТУ ҮШІН
ЗОР ӘЛЕУЕТКЕ ИЕ**

тық үшін айтарлықтай әлеуеті бар сала болып табылады. Қазақстан өзінің аграрлық секторын кеңейтуге және оның өнімділігін арттыруға ұмтылады. Сонымен қатар, Орталық Азиядағы климаттың өзгеруі суды тиімді пайдалануды, заманауи технологияларды және экологиялық таза шешімдерді қолдануды талап етеді. Мұнда тұқымның бейімделуі, жаңартылған суару технологиялары мен жаңа тыңайтқыштар, сондай-ақ заманауи техника мен жабдықтар өте маңызды рөл атқарады. Неміс компаниялары көптеген жылдар бойы Қазақстанмен ауыл шаруашылығы саласында табысты ынтымақтасып келеді. Мысалы, Петропавлда CLAAS компаниясы қазақстандық тұтынушыларға егін түсімі мен өнімділікті арттыру мақсатында ең озық қолжетімді технологияларды ұсыну үшін Германиядан заманауи ауыл шаруашылығы техникасын құрастыру цехын ашты.

Жалпы, машина жасау секторында неміс және қазақстандық компаниялар арасында бұрыннан келе жатқан байланыстар бар. Өткен жылы желтоқсан айында Павлодар мен Екібастұзға жасаған сапарымда табысты қазақстандық кәсіпорындардың неміс машина жасау компанияларымен тамаша өзара іс-қимылының бірнеше мысалын көрдім. Менің пайымдауымша, Қазақстан мен Германия арасындағы көміртегі бейтараптығына қол жеткізу жөніндегі жұмыс

барысында зиянды шығарындылар деңгейін төмендетуге ықпал ететін экологиялық таза шешімдердің көмегімен қазақстандық ауыр өнеркәсіпті көміртексіздендіру бойынша одан да тығыз ынтымақтастық перспективалары ашылуда. Неміс бизнесі технологиялық қолдау көрсетуге және инновациялық өндірісті дамытуға дайын.

– Бұған дейін Германиядан келген компаниялар денсаулық сақтау саласындағы ынтымақтастыққа мүдделі екендігі хабарланған болатын. Бұл салада бірлескен жобалар бар ма? Денсаулық сақтаудың қандай бағыттарын одан әрі дамытуға болады?

– Пандемиядан кейін көптеген елдер, соның ішінде Германия мен Қазақстан болашаққа төзімді етіп, өз азаматтарына ең үздік медициналық қызметтерді ұсыну үшін денсаулық сақтау жүйесін жаңғырту тәсілдерін мұқият зерттеп жатыр. Қазақстан үкіметі өз азаматтарына медициналық қызмет көрсетуді бүкіл ел бойынша, ірі қалаларда да, ауылдық жерлерде де кеңейту бойынша белсенді күш-жігер жұмсауда. Бұл өте маңызды және сонымен бірге кейбір қиындықтар бар. Мысалы, Германияда шағын ауылдық қауымдастықтар мен қалалар денсаулық сақтау қызметтерінің ақылға қонымды қашықтықта, медициналық көмектің жақсы стандартымен

**БІЗДІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ
ҚАТЫНАСТАРЫМЫЗ
ӘРҚАШАН БЕРІК БОЛДЫ.
БҰҒАН ҚОСА, БІЗ АДАМДАР
МЕН ЕЛДЕР АРАСЫНДАҒЫ
ОДАН ӘРІ АЛМАСУЛАР МЕН
БАЙЛАНЫСТАРДЫ ДАМУЫ
АЛАМЫЗ ДЕП ҮМІТТЕНЕМІН**

және қолайлы бағамен қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін көп күш салуы керек.

Неміс кәсіпорындары Қазақстанда фармацевтика саласында ұсынылған, медициналық білім беру саласында әріптестік орнатылған, компаниялар қазақстандық клиникалармен және университеттермен ынтымақтасады. Медициналық өнімдер мен жабдықтарды өндіруге инвестиция салуға қызығушылық бар. Жалпы, Қазақстандағы бизнес-ахуал неғұрлым жақсы болса, мен елдеріміз арасындағы денсаулық сақтау саласындағы табысты әріптестік үшін соғұрлым көп мүмкіндіктерді көремін.

– Біздің басылымның негізгі серіктестерінің бірі Аденауэр Қорының Қазақстандағы өкілдігі болып табылады. Германия Елшілігі мен Қор арасындағы ынтымақтастық қалай құрылады? Қазақстанның азаматтық қоғамымен байланыс пен серіктестікті қалай бірлесіп құруға болады?

– Ең бастысы, біздің саяси қорларымыз тәуелсіз жұмыс істейді, қажет болған жағдайда елшіліктер оларға қолдау көрсетеді. Қормен біз үнемі жұмыс туралы ақпарат алмасамыз және менің ойымша, біздің қызметіміз белгілі бір дәрежеде бірін-бірі толықтырады. Қазақстандағы Аденауэр қорының ауқымды жұмыс бағыттарының бірі әйелдер көшбасшылығын қолдау болып табылады. Әйелдер кез келген қоғамның қозғаушы күші болып табылады, сондықтан оларды ілгерілетуге, болашақ көшбасшылар

болуға және елдегі маңызды саяси шешімдерді қабылдаушылар етіп дайындауға назар аудару керек. Әйелдердің мемлекеттің саяси және қоғамдық өміріне белсенді қатысуы көбінесе азаматтық қоғамның жетілуін көрсетеді.

– Қазақстан мен Германия арасындағы мәдени-гуманитарлық және білім беру байланыстарының қазіргі дамуын қалай бағалайсыз, қандай бағыттар қазірдің өзінде дамыған, ал қай секторларда байланыстарды нығайту үшін елеулі әлеует бар?

– Қазақстанда болған екі жарым жыл ішінде мен қазақстан-герман қатынастарының өркендеуіне куә болдым. Қаңтардағы оқиғалардан кейін Қазақстан бастамашылық еткен, мысалы, Конституциялық сотпен реформалар процесі БАҚ және білім беру саласында ынтымақтастық үшін жаңа мүмкіндіктер ашты. Жас қазақстандықтар Германияда оқып немесе жұмыс істеп, өз еліне жаңа тәжірибе әкелетіндіктен, адамдар арасындағы байланыс кеңейіп келеді. Біз қазір көріп отырған елдеріміздің университеттері арасындағы ынтымақтастықтың оң үрдісі алдағы уақытта да жалғасады деп сенемін. 2023 жылдың маусым айында Астанада Президент Штайнмайердің Қазақстанға сапарымен тұспа-тұс келген қазақстандық және неміс университеттері ректорларының форумы өтті. Біздің президентімізбен бірге Қазақстанға Германияның Федералды жоғары білім және зерттеулер министрлігінің өкілдері келді. Бұл жоғары деңгейдегі кездесулер біздің университеттер арасындағы, соның ішінде ғылыми зерттеулер саласындағы серіктестікті нығайтуға елеулі серпін берді.

Біз Қазақстан үкіметінің елде халықаралық университеттердің филиалдарын құру жөніндегі мақсатын жақсы білеміз. Көптеген елдердің Қазақстандағы қатысуын нығайта отырып, бұған қалай оң жауап бергені мені қатты қуантады. Германия сонымен қатар Сіздің еліңіздегі ғылыми және білім беру байланыстарын кеңейтуге мүдделі. Алматыдағы Қазақстан-Неміс университеті ынтымақтастықтың жаңа маңызды бағыттарына бастамашы болады. Өткен

жылдың қыркүйек айында Ақтауда Шахмардан Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университетінің жанындағы Қазақстан-Неміс тұрақты инженерия институты өз есігін айқара ашты. Сондай-ақ, неміс ғалымдары тау-кен ісі саласында өзара іс-қимылды жолға қойып, Өскемендегі Шығыс Қазақстан техникалық университетінен әріптестерімен тәжірибе және идеялар алмасуда. Қазақстан-Неміс ғылым және технологиялар институтының жобасы біздің елдеріміздің президенттерінің қатысуымен форумда қол қойылған Қазақстан-Неміс университеттерінің келісімі шеңберінде іске асырылуда. Франк-Вальтер Штайнмайер атап өткендей, бұл жобаны іске асыру елдеріміз арасындағы ғылыми алмасуды жаңа деңгейге шығарады, өзара білім беру ынтымақтастығының көкжиегін кеңейтеді және экономиканың түрлі салалары үшін болашақтың тиісті кадрларын даярлаумен айналысуға мүмкіндік береді.

Елшілік ретінде біз қазақстандық әріптестерімізбен бірге, оның ішінде жасыл экономиканы дамыту бағытында тәжірибе жинақтауға және дамытуға бағытталған осы бастамаларды батыл қолдаймыз. Біздің экономикалық қатынастарымыз әрқашан берік болды. Бұған қоса, біз адамдар мен елдер арасындағы одан әрі алмасулар мен байланыстарды дамыта аламыз деп үміттенемін. Мұндай байланыстар қатысушыларды өзара байытып қана қоймай, терең түсіністікке ықпал етеді. Осы жылдар ішінде біз неміс тілін тереңдетіп оқытатын қазақстандық мектептерді үнемі қолдаймыз, білім берудің бұл түрі Германиямен берік байланыстар үшін негіз жасайды және елдеріміз арасындағы өзара қарым-қатынастарды нығайтуға ықпал етеді.

Біз сондай-ақ Орталық Азиядағы тұрақты даму және қоршаған ортаны қорғау саласындағы өңірлік ынтымақтастықты қолдаймыз. Бұл аймақ – климаттың өзгеруінен ең көп зардап шеккендердің бірі. Өңірлік ынтымақтастық, атап айтқанда, Германияның Федералдық сыртқы істер министрлігінің «Жасыл Орталық Азия» бастамасы аясында өсіп, дамып келе жатқанын атап өткім келеді. Қоғамда экологиялық сана

өскен сайын Қазақстан өзінің орталық азиялық көршілерімен бірге халықаралық деңгейде де өзінің беделін арттырады, бұл өткен жылы COP-28 климаттық саммитінде Орталық Азия елдерінің бірлескен тұсаукесері арқылы расталады.

Мен Қазақстандағы қауымдастықтар мен YEY-ны қоса алғанда, экологиялық ұйымдармен байланыстарымыз жандандырылуы мүмкін және жандандырылуы тиіс екеніне сенімдімін. Азаматтар қоршаған ортаны қорғауда және энергетикалық ауысу мен энергия тиімділігін қолдауда маңызды мүдделі тараптар болып табылады. Гуманитарлық ынтымақтастыққа келетін болсақ, әрине, біз халықтың ең осал топтарымен жұмыс істейтін ұйымдарға қолдау көрсетуді жалғастырамыз.

– Қазақстандағы азаматтық қоғам мен YEY дамуын қалай бағалайсыз, олар біздің елдеріміз арасындағы қатынастарды дамытуда қандай рөл атқара алады?

– Күнделікті қызметімде мен қазақстандық азаматтық қоғам мен YEY-ның белсенді және өз ісіне берілген өкілдерін жиі кездестіремін. Мен олардың жұмысын, тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарын, мүгедектерді немесе балаларды қолдау арқылы өз азаматтарының жағдайын жақсарту үшін жұмыс істеуге дайындығын және қатысуын жоғары бағалаймын. Олардың үніне құлақ асуы және өз пікірлерін, соның ішінде көпшілік алдында білдіруі маңызды. Мен көптеген қоғам қайраткерлерінің халықаралық байланыстар орнатып, неміс серіктестерімен қарым-қатынас орнатқанын құптаймын. Бұл оларға озық тәжірибелерді үйренуге және халықаралық деңгейде білім алмасуға мүмкіндік береді. Азаматтық қоғам институттары Қазақстан мен Германия арасындағы көп қырлы қатынастардың ажырамас және күшті жағы болып табылады.

ҮЕҰ Альянсының Қызылорда облысы бойынша үйлестіру кеңесін 2020 жылдан бастап өңірдің танымал белсендісі Анар Изден басқарады. Альянсқа 73 ұйым кіреді, оның 70%-ы – белсенді жұмыс істейтін азаматтық қоғам институттары. Біздің сұхбаттасушымыздың өзі ширек ғасырдан бері қоғамдық жұмыстармен айналысады және азаматтық сектор жұмысының қыр-сырын да, өз өңірінің проблемаларын да жетік біледі.

Анар Изден:

«Жаһандық проблемаларды шешу үшін жергілікті әрекеттер қажет»

– Қызылорда облысының ең белсенді үкіметтік емес ұйымдарына және оларды толғандыратын тақырыптарға тоқталсаңыз.

– ҮЕҰ әлеуметтік жобалары мен бастамаларын іске асыру тұрғысынан өңірде олардың сапалық және сандық таралуы басым болатын Қазалы және Арал аудандары неғұрлым белсенді болып табылады. Бұл 1990 жылдардың аяғында мұнда БҰҰ өкілдігінің ресурстық орталықтары жұмыс істеп, көшбасшыларды оқытқандығынан болар.

Мысалы, Айнакүл Баймаханованың басшылығымен «Арал теңізі» ұйымы 200 адамды жұмыспен қамтамасыз етеді. Шынар Жеңсікбаева басқаратын «Шапағат» оңалту орталығы 50 жұмыс орнын ашты. Мүмкіндігі шектеулі жандарды қолдау орталығының басшысы Индира Жұмашева 30 адамды жұмысқа орналастырды.

Лаура Ибраимованың Әйелдер кеңесі тиімді жұмыс істейді. Жергілікті қоғамдастықты қолдау және экологиялық проблемаларды шешу бөлігінде Алдаберген Исаев басқаратын «Қамыстыбас» ауылдық

ҮЕҰ өте белсенді. Аудандарда үкіметтік емес секторда жұмыс істеу қалаға қарағанда әлдеқайда қиын, қалада мүмкіндіктер көп: ресурстық орталықтар, сарапшылар, кеңесшілер бар, көптеген іс-шаралар өтеді. Сондықтан алдағы үш жылда Альянс ауылдарда ҮЕҰ құруды және аудан орталықтарының азаматтық қоғам институттарының жұмысын жандандыруды жоспарлап отыр. Бұл жергілікті қоғамдастықтың дамуы үшін де, халықтың ҮЕҰ-ға деген сенімін қамтамасыз ету үшін де өте маңызды.

Қызылорда облысы – Арал теңізінің кеуіп кетуіне байланысты экологиялық апат аймағы. Жалғыз ірі су құрғатамырының – Сырдария өзенінің таяздануы өңір үшін үлкен проблема болып табылады.

2021 жылы «Еуразия» қорының жобасы аясында біз Экологиялық ҮЕҰ клубын құрдық, оған 15 ұйым кірді. Олар қоқысты бөлек жинауды енгізумен, стихиялық қоқыс үйінділерін жоюмен, оқушылар мен студенттер арасынан экологиялық консультанттар дайындаумен, қоршаған ортаны қорғау саласындағы қолданыстағы нормалар мен стандарттарды түсіндірумен бірлесіп айналысады.

Бүкіл елдегідей, облыста тұрмыстық зорлық-зомбылық, әлеуметтік жәрдемақы алатын азаматтар санының көбеюі мәселелері өзекті болып отыр. Тиімді қызметтің мысалдары ретінде «Ұмай» мектеп жасына дейінгі балаларға арналған емдік-тәрбиелік қайырымдылық баспанасын (жетекшісі Қаракөз Есбосын), «Қызылорда әйелдер ақпараттық орталығы» (Айымхан Молдахметова), Pro Bono (Павел Горбачев), «Бастаманы қолдау» (Мәдина Төлепова), «Ақ босаға» (Зейнар Тәжиева), «Қызылорда еріктілері» (Ольга Чебакова), «Жомарт» (Майя Каримова), «Тұрақты даму агенттігі» (Майра Боранбаева) қоғамдық бірлестіктері мен қорларын және басқа да ұйымдарды келтіруге болады.

Жақында Альянстың үйлестіру кеңесінің кезекті отырысы өтті, онда өткеннің қорытындысы шығарылып, алдағы екі жылға арналған басым бағыттар айқындалды. Ауылдық жергілікті қоғамдастықтарды дамыту үшін жағдай жасау, шығармашылық одақтарды қолдау және мәдениет саласындағы бағдарламаларды іске асыру арқылы азаматтардың әлеуметтік мәдениетін дамыту, экологиялық проблемаларды шешу, ҮЕҰ тұрақты дамуы – біз бар күш-жігерімізді осы негізгі қызмет түрлеріне бағыттаймыз.

– Сіздің ойыңызша, мемлекеттің коммерциялық емес секторды дамытудағы рөлі қандай? Президент әрдайым назар аударатын саяси ерік-жігердің болуы қалай әсер етеді?

– Қасым-Жомарт Тоқаев ҮЕҰ-ға қатысты ұстанымын нақты білдірді: азаматтық қоғамды дамыту негізінде мемлекеттің дамуы. Бұл – өте маңызды сәт.

Соңғы жылдары үкіметтік емес сектордың мемлекеттік шешімдер қабылдауға ықпал ету мәселелерінде белсенділігінің айтарлықтай төмендеуі байқалды. Мен мұны ҮЕҰ-ның көбінесе жобалық қызметпен және қаражат іздеумен айналысатындығымен байланыстырамын: олар кеңсені, тұрақты қызметкерлерді ұстау, байланыс қызметтері, көлік және т.б. үшін ақы төлеу қажет.

Өкінішке қарай, «ұйым» және «көшбасшы» сөздерінің арасына теңдік белгісі қойылған кезде ҮЕҰ идеясының бұрмалануы орын алады. Біз оларды «бір адамдық ұйымдар» деп атаймыз.

Менің ойымша, мемлекет ҮЕҰ-ның жобалық қызметін ғана емес, сонымен қатар қоғамдық бірлестіктердің бағдарламалық миссиясын қолдау үшін шаралар қабылдауы тиіс. Бұл – Ауғанстан ардагерлері, Чернобыль атом электр станциясындағы апаттарды жоюшылар, «Невада-Семей» қозғалысының мүшелері, нақты ауыл тұрғындары немесе студенттер болсын, арнайы бір тақырыпқа шоғырланған нақты фокустық тобы бар бірлестіктер.

Сондай-ақ, біз ҮЕҰ-ның әр түрлі үйлестіру-кеңесші органдарға, комиссияларға, кеңестерге қатысу тиімділігінің төмендегенін байқаймыз. Бұл топтардың көпшілігі мүлдем нәтижесіз жұмыс істейді, бірақ бұл ретте қоғам мүшелерінің де кінәсі бар. Көптеген көшбасшылардың коммерциялық құрылымдарда немесе жеке кәсіпкерлікте тұрақты жұмыс орны бар және шамадан тыс жұмысбастылық олардың жиналыстардың белгіленген күн тәртібіне дайындалуына жол бермейді.

Жылдан жылға біз ҮЕҰ өкілдерінің барлық осы тыңдауларға, конференцияларға, отырыстарға қатысу қағидаты қалай бұрмаланғанын көріп келеміз. Дәл осындай көрініс сайлау процестерінде де байқалады: ауыл әкімдерін сайлау ҮЕҰ-ның көп бөлігі регламентті сақтауға және әділеттілікке қол жеткізуге мүлдем мүдделі емес екенін көрсетті, өйткені олар

әлеуметтік белсенділік көрсету бос әурешілік екенін түсінеді.

Азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау мәселелерінде ҮЕҰ мен мемлекет тең серіктес деп біз мүлдем айта алмаймыз. Бірақ біз паритетті қамтамасыз етуге ұмтылуымыз керек.

– Үкіметтік емес ұйымдар арасында бәсекелестік артып келе ме? Оларға жиі қандай көмек қажет?

– Ауылдық және аудандық ұйымдар әрдайым бәсекеге қабілетті бола бермейді. Бәсекеге қабілеттілікті арттыру үшін ҮЕҰ шығындарының бір бөлігін көтеретін бизнестің араласуы қажет. Өйткені, сайып келгенде, азаматтық қоғам адамдардың өмір сүру сапасын жақсартуға, әлеуметтік тәуекелдерді азайтуға ниетті, бұл халықтың төлем қабілеттілігінің дамуына тиімді әсер етеді, яғни бизнес үшін жағдайдың жақсаруына ықпал етеді.

Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстың пайда болуымен компаниялардың көпшілігі ҮЕҰ аумағынан шықты. Сондай-ақ, «Самұрық-Қазына» платформасы пайда болды. Бірақ біз бұл платформада институционалдық ресурстары бар ірі ұйымдар ғана бір-бірімен бәсекелесе алатынын түсінеміз.

Сондықтан мемлекет «Атамекен» ҰКП-мен бірлесіп жергілікті бизнестің өз өңірлеріндегі коммерциялық емес сектормен ынтымақтасуы үшін икемді жағдайлар жасауы тиіс. Бұл халықтың азаматтық қоғам субъектілеріне деген сенімін арттырады, қаражатты тиімсіз пайдаланумен байланысты тәуекелдердің алдын алады, ең бастысы, нақты топтардың нақты проблемаларын уақтылы шешуге көмектеседі.

Бүгінгі күні үкіметтік емес ұйымдар ақпараттық және білім беру қолдауына аса мұқтаж. Біз әлеуметтік әлемді өзгертетін қарқынды технологиялар дәуірінде өмір сүріп жатырмыз.

Барлық көшбасшылар сектордың кадрлық проблемасы ретінде персоналдың қартаюы, еріктілер қозғалысында жастардың жетіспеушілігі, жастардың әлеуметтік белсенділікке деген қызығушылығының төмендеуі туралы айтады. Мектептерде, колледждерде және университеттерде әлеуметтік белсенділік пен азаматтық ұстанымның

маңыздылығын дамытатын спорт, шығармашылық және қоғамдық жұмыстар аз. Мемлекет тиісті қорытынды жасауы керек.

– Сіздің қоғамдық қызметіңіздің бір саласы ауылдағы өзекті проблемаларды шешу болды. Сіздің ойыңызша, азаматтық бастама ауыл тұрғындары арасында қаншалықты күшті және оны дамыту неге соншалықты маңызды?

– Қалалық мәслихаттың депутаты бола тұра, тұрақты комиссияның әрбір сессиясында немесе отырысында мен ауылдық округтерді дамыту мәселесін көтердім. Қазақстанда Конституция мен «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Заң жергілікті өзін-өзі басқарудың құқықтық негізі болып табылады. Президент «Қазақстан Республикасында жергілікті өзін-өзі басқаруды дамыту тұжырымдамасын бекіту туралы» Жарлыққа қол қойды.

Бірақ құқық қолдану практикасы және ауылдық жерлерде қоғамдық қатысуды дамыту – үлкен проблемалар. Мемлекеттің міндеті – азаматтарды әлеуметтік тапсырыс пен гранттар арқылы жергілікті өзін-өзі басқару процесіне тартуға бағытталған жобаларды қолдау. Ал ҮЕҰ міндеті – жергілікті қоғамдастық жиналыстарының, жиындарының мүшелерін оқыту, ауылдық округ аумағында бюджеттік бағдарламалардың іске асырылуына қоғамдық бақылауды дамыту, жергілікті өзін-өзі басқару саласында азаматтардың құқықтары мен мүмкіндіктерін түсіндіру.

Біз әлеуметтік шиеленіс көші-қон процестерінің есебінен де күшейетінін түсінеміз: ауыл тұрғындары, көбінесе бейресми түрде, қалаға көшеді, тұрақты тұрғылықты жері, тіркеуі жоқ. Ауылдарда халықтың қартаю қаупі, еңбекке қабілетті азаматтар санының азаюы байқалады. Бүгінде ауыл тұрғындарын ортақ күш-жігермен біріктіріп, билік пен азаматтық қоғам институттарына сенім арту үшін жағдай жасау қажет.

Өткен жылы «Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы» КЕАҚ қолдауымен біз Қамыстыбас (Арал ауданы) және Сабалақ (Қызылорда) ауылдарында бастамаларды қолдау бойынша экологиялық

Бүгінгі күні үкіметтік емес ұйымдар ақпараттық және білім беру қолдауына аса мұқтаж

жобаны іске асырдық. Биыл біз осы бағыт бойынша АБҚО конкурсында жеңіске жеттік және Альянс қызметімен үш ауыл қамтылады: Қамыстыбас, Ғани Мұратбаев (Қазалы ауданы) және Баймұра батыр (Қызылорда) ауылдары.

Ауыл тұрғындары өте белсенді, позитивті, жеткілікті ресурстарға ие, пікірталастар мен диалогқа ашық. Олар дәлелді ұсыныстар енгізеді, өйткені олар аумақты, жергілікті проблемаларды жақсы біледі. Мен әрдайым ұстанатын қағидат: жаһандық проблемаларды шешу үшін жергілікті әрекеттер қажет.

– Неліктен Сіз бір кездері қоғамдық жұмыспен жеке айналыса бастадыңыз? Сіздің қазіргі жастардың проблемаларын көтеретін пьесаңыз да Сіздің азаматтық ұстанымыңыздың көрінісі ме?

– Менің қоғамдық қызметке деген қызығушылығым «Әйелдер құқығы. Әйелдерге арналған білім беру бағдарламасы» Еуропалық кеңесінің «TASIS» білім беру бағдарламасына қатысудан басталды. 1999 жылы мен «Ұмай» балалар үйін құрдым, оның қызметіне қазіргі уақытта құрылтайшы ретінде қатысамын.

ҮЕҰ-дағы жұмысымның арқасында ол көп саяхаттадым, халықаралық конференцияларға, семинарларға, тренингтерге қатыстым және кішкентай қадамдар арқылы үлкен нәтижелерге қол жеткізген көптеген белсенді, идеялары бар адамдарды көрдім. Мен олардан үйрене бастадым. Әріптестерімнің тәжірибесі маған қоғамның өзекті проблемаларына шоғырлануға көмектеседі.

Жиырма жыл бұрын біз, ҮЕҰ өкілдері, әлеуметтік қызметтер, түзету қолдауы, ювеналды әділет туралы заңнамаға өзгерістер енгіздік. Бүгінде Қазақстанда адамдардың заңды мүдделері мен құқықтарын қорғауды реттейтін жақсы құқықтық база қалыптастырылды және біздің алдымызда жаңа міндеттер тұр – заңға тәуелді тетіктерді әзірлеу, азаматтардың мүдделері мен қатысуын ілгерілету мәселелерінде мемлекеттік қызметтермен өзара іс-қимыл жүйесін жетілдіру.

Әлеуметтік жобалар аясында мен жазған екі пьеса театрландырылды. Екеуі де жастар тақырыбына

арналған. «Жанымның ұясы» – қаржылық сауатсыздық және отбасылардың кредиттерді көп алуы тұрғысынан көрінетін гендерлік теңсіздік проблемалары туралы. Жобаны «Еуразия» халықаралық қоры қаржыландырды.

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің студенттерінің қатысуымен қойылған «Жұма кеші» екінші пьесасы адам құқықтарын қамтамасыз ету тұрғысынан бұқаралық мәдениеттің, дәстүрлі негіздердің әсері туралы баяндайды. Бұл жобаны облыс әкімі Нұрлыбек Нәлібаев қолдап, облыстық қоғамдық даму басқармасы қаржыландырды.

2023 жылдың қазан айында Қызылорда облысының ҮЕҰ Альянсы 11-ші өңірлік Азаматтық форумды өткізуге бастамашы болып, «Азаматтық қоғам және мәдениет: Қазақстанды қайта құру үшін басымдықтар мен құндылықтар» тақырыбын таңдады. Біз қоғамдағы әлеуметтік мәдениетті, демократия мәдениетін, экологиялық мәдениетті дамыту мүмкіндіктерін талқыладық.

Мен және менің әріптестерім үшін бұл өте маңызды, өйткені мемлекеттің дамуы азаматтық қоғамды дамытусыз мүмкін емес, ал азаматтық қоғамның негізін өз елінің білімді, мақсатқа ұмтылған, сауатты патриоттары құрауы керек. Бұл – менің азаматтық ұстанымым.

Шығармашылыққа келетін болсақ, мен өз өмірімді поэзия мен өнерсіз елестете алмаймын. Өнер – идеологияны қалыптастырудың қуатты ресурсы мен құралы. Тәуелсіздік жылдарында біз, өкінішке қарай, оны жеткілікті түрде пайдаланбадық. Бұқаралық мәдениеттің әсері, ұлттық бірегейліктен алшақтау бытыраңқылыққа әкеледі. Тіл, өнер, дін, бірегейлік, керісінше, адамдарды жақындастырады.

Менің қағидатым: адамдарға қолымнан жақсы келетін нәрселерді үйрету. Қоғамдық өмірдің 25 жылында мен жобаларды жазу мен басқаруды үйрендім. Бала кезімнен өлең жазамын, ән айтамын, сценарий жазамын, домбыра мен гитарада ойнаймын. Сондықтан, өзімнің ҮЕҰ және осы ұйымдарда жұмыс істейтін адамдарды дамыту үшін барлық мүмкіндіктерді талдап, мен адам мен қоғам мәдениетін дамыту үшін жобалар әзірлеуді шештім. Бұл – өте ақылды қонымды қадам.

Сақан Әубәкірова:

Ауыл дәстүрлерін жаңғырту

Тәуелсіздік жылдары Қазақстанның ауыл шаруашылығында айтарлықтай өзгерістер болған жоқ. Сонымен қатар, жер қатынастарында проблема туындады. Құнарлы жер телімдері, шабындықтар ғана емес, жайылымдар да жеке қолға өтті. Көп жағдайда бұл жерлер мақсатсыз пайдаланылды. Көптеген ауылдардың тұрғындары елді мекендердің айналасында мал жаюға жер қалмаған жағдайға тап болды. Қолда қалған «алақандай» жер тез тапталып, топырақтың тозуын күшейтті.

ҰМЫТЫЛҒАН ЕСКІ

Мұндай жағдайда Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың араласуы қажет болды, ол мемлекеттік органдарға фермерлер мен ауыл тұрғындары үшін жайылымдық жерлердің қолжетімділігін қамтамасыз етуді тапсырды.

«Жайылым мәселесіне ерекше назар аударғым келеді. Бұл жерлер, ең алдымен, ауыл тұрғындарына қолжетімді болуы керек. Жергілікті әкімдіктер бұл жұмысты нашар ұйымдастырады, нәтижесінде ауыл тұрғындары жайылымдарға қол жеткізуде қиындықтарға тап болады», – деді Президент 2021 жылғы 26 қаңтарда Үкіметтің кеңейтілген отырысында сөйлеген сөзінде. Президенттің айтуынша, жайылымдардың 99%-ы сол кезде шаруа қожалықтарының меншігінде

болған, бірақ олардың тек 36%-ы ғана пайдаланылған. Белгілі болғандай, 46 миллион гектар жайылым бос жатты. Осы орайда Президент Үкіметке Бас прокуратурамен бірлесіп осы жайылымдарды осы жылдың соңына дейін қайтаруды тапсырды.

Алайда президенттік бастамадан әлдеқайда бұрын сол кезде Шығыс Қазақстан, қазіргі Абай облысының Бесқарағай ауданының Қарабас ауылының тұрғындары проблеманы шешудің тиімді әдісін тапты. Бұл үшін велосипед ойлап табудың қажеті жоқ еді. Олар жақында ұмыт болған кезеңді – совхоздық мал айдау учаскелеріне айдалған, ал ауылдардың жанында жеке малды жаю үшін жеткілікті жер қалған өткенді еске алды. Алайда, бұл әдісті бұрынғы уақытта біздің көшпелі ата-бабаларымыз кеңінен қолданған, көбінесе жайылымдық жерлерді ауыстырып, жердің қалпына келуіне мүмкіндік берген.

Айта кету керек, ауылдан 25 шақырым жерде орналасқан шалғай учаскеге жеке малды айдау бастамасының жетекшісі жергілікті үкіметтік емес ұйым болды. «Бірлік» ауылдық ҮЕҰ-ға арналған ресурстық орталық» ҚҚ басшысы Сақан Әубәкірова бүгінде еске салғандай, Қарабастың айналасында төрт-бес шақырым жерде орналасқан жайылымдық жерлер қатты тозған. Жүктемені азайту үшін малдың бір бөлігін маусымдық жайылымға шөптері мен шалғындары ерекшеленетін шалғай жерлерге айдау үшін жағдай жасау туралы шешім қабылданды.

Әрине, істі бастапқы нүктеден жылжыту оңай болған жоқ. Адамдар малдың қауіпсіздігі, ұрпақтары мен артықшылықтары үшін алаңдады. «Бірлік» қоғамдық қоры ЖЭҚ Шағын гранттық бағдарламасының (ШГБ) қолдауымен адамдардың бір маусымда басталған іске деген сенімін оята алды.

Мұнда ЖЭҚ ШГБ аббревиатурасы нені білдіретінін түсіндіру керек. Бұл – БҰҰ Даму бағдарламасының (БҰҰДБ) қолдауымен жұмыс істейтін Жаһандық экологиялық қор және оның Шағын гранттық бағдарламасы.

ЖҮКТЕМЕНІ АЗАЙТУ ҮШІН МАЛДЫҢ БІР БӨЛІГІН МАУСЫМДЫҚ ЖАЙЫЛЫМҒА ШӨПТЕРІ МЕН ШАЛҒЫНДАРЫ ЕРЕКШЕЛЕНЕТІН ШАЛҒАЙ ЖЕРЛЕРГЕ АЙДАУ ҮШІН ЖАҒДАЙ ЖАСАУ ТУРАЛЫ ШЕШІМ ҚАБЫЛДАНДЫ

Жыл басында ЖЭҚ ШГБ гранттық конкурсқа қатысу үшін жобалық өтінімдердің қабылданғаны туралы хабарлайды. Жобалық ұсыныстар екі тақырыптық саланың бірінде іс шараларды іске асыруға бағытталуы тиіс:

- Климаттың өзгеруінен салдарды жеңілдету;
- Жердің тозу процестерін азайту.

Грант шарттары бойынша жобалау қызметі дала, шөлейт немесе шөлді экожүйелерге теріс әсерді төмендететін шараларды енгізуге бағытталуы тиіс. Тек ауылдық және қала маңындағы аймақтарға бағытталған жобалар қабылданады. Жобаларға жергілікті қоғамдастықтардың (оның ішінде әйелдер, жастар, халықтың әлеуметтік осал топтары сияқты топтардың) әл-ауқатын арттыру жөніндегі тетіктер мен іс-шаралар және оларды жоспарланғанды іске асыруға белсенді тарту кіруі тиіс. Желілік серіктестікке және бірнеше ҮЕҰ-ның жобалық іс-шараларын бірлесіп жүзеге асыруға негізделген жобалар құпталады.

«Жобаны іске асырудың бірінші жылында, 2019 жылы, өте қиын болды – адамдар жануарларды ұрлап кетеді деп қорқып, малдарын жіберуден қорықты. Бірақ кейбір ауыл тұрғындары бел буып, нәтижесінде бірінші жылы 300 бас, оның ішінде ұсақ мал болды. Күзде мал жайылымнан жақсы семіріп шықты, жас жануарлар – едәуір өсіп, салмақ қосты, адамдар нәтижені көрді. Ал бұрын ауыл маңында мал жайылып жүргенде,

ұрпағы әлсіз, өлім-жітім пайызы тым жоғары болатын», – дейді Сақан Әубәкірова.

Келесі маусымда қарабастықтар ақпан-наурыз айларында өз малдарын айдау үшін орынды «шегелеу» үшін қоңырау шала бастады. Ауыл маңындағы жайылымдардан жүктемені алудан және оларды төрт-бес жыл ішінде қалпына келтіруге қолайлы кезең құрудан басқа, сәуірден қазан-қарашаға дейін жайылымдық тәсілмен мал жаю ауыл тұрғындарының бақшаға және басқа да үй жұмыстарына көбірек бос уақытының болуына ықпал етті.

Әрине, жазда ауыл мүлдем малсыз қалған жоқ. Таңертең қоңыр сиырдың тәтті маңырауы естіледі. Иелері сауын сиырларды аулада қалдырады, бұл – шамамен 200-250 бас. Олар үшін ауылдың айналасында жайылым жеткілікті. Өзгерістер айқын: сүт сауу артты, бұзаулар жақсы салмақ жинай бастады, ұрпақтың денсаулығы айтарлықтай жақсарды.

ТОЗҒАН ЖЕРЛЕРДІҢ ЕКІНШІ ӨМІРІ

Жердің өзі қалпына келгенше күту – ұзақ. Оған көмектесу керек, серпін беру керек. Сондықтан

«Бірлік» ҮЕҰ екінші қадамға шешім қабылдады. Топырақтың жай-күйін жақсарту үшін 150 гектар тозған жердің ауданы азықтық дақылдармен егілді.

Құрғақ дала аймағында бидайық өзін жақсы көрсетті. Өсімдік қарапайым, құрғақшылыққа төзімді, жаңбырлы жылдары өте өнімді. Таңдау осы өсімдік түріне түсті.

Тозған жерді көпжылдық шөппен егу мультипликативті әсер береді. Адамдар қысқа көп шөп жинауға мүмкіндік алды. Егер бұрын жеке меншік иелерінен шөпті көп ақшаға сатып алуға тура келсе, енді қысқы жем шығындары бірнеше есе төмендеді. Басқа өнімді жылдары басқа ауыл тұрғындарына артық шөпті сатуға болады.

Сақан Әубәкірованың айтуынша, 2019-2020 жылдары жақын маңдағы жайылымдарға бидайық егілді.

«Біздің жоба тек қана жайылымдық жерлердің тозуымен күресуге бағытталған емес. Онда әлеуметтік құрамдас та бар. Оның мақсаты – бірнеше отбасының материалдық жағдайын жақсарту. Бұл – негізінен көпбалалы отбасылар, мүгедектер мен жетімдер», – дейді ҮЕҰ басшысы мақтанышпен.

ТОЗҒАН ЖЕРДІ КӨПЖЫЛДЫҚ ШӨППЕН ЕГУ МУЛЬТИПЛИКАТИВТІ ӘСЕР БЕРЕДІ. АДАМДАР ҚЫСҚА КӨП ШӨП ЖИНАУҒА МҮМКІНДІК АЛДЫ

Уағдаластыққа сәйкес, бірінші жылы осы өрісті шабатындар екі көпбалалы отбасын шөппен қамтамасыз етуге және оларға бұзаудан беруге міндетті. Келесі жылы олар екі бұзау сатып алып, басқа отбасыларға беруге міндетті. Бұл бірнеше жылға созылады.

«Жоба қаржыландыру аяқталғаннан кейін де жұмыс істейді, өйткені біздің серіктестеріміз бар. Бұдан басқа, бізді аудан әкімдігі, жергілікті әкім, жұмыспен қамту орталығы, жер қатынастары бөлімі және кәсіпкерлік бөлімі қолдайды», – деп атап өтті Сақан Әубәкірова.

ЖОБА ТУРАЛЫ НЕ АЙТАДЫ

Егер адамдар алғашқы кезде жобаны үреймен қабылдаса, енді олар ауыз толтыра мақтауда. Бұл ретте оны жергілікті билік өкілдері де, тұрғындардың өздері де оң бағалайды.

Бесқарағай ауданы әкімінің орынбасары Бауыржан Жекенұлы Баталовтың айтуынша, бүгінде мемлекет барлық жобаларды қамтып, халықтың әлеуметтік осал топтарын қолдай алмайды.

«Бұл істе бізге үкіметтік емес сектор үлкен көмек көрсетеді. Атап айтқанда, біздің ауданда жұмыс істейтін «Бірлік» ҮЕҰ. Соня апай – әрқашан жас ұрпақпен өз тәжірибесімен бөлісетін, маңызды жобаларды насихаттайтын және жастарға консультациялық қолдау көрсететін адам.

Біз оны өз тарапымыздан да қолдаймыз. Ұйымдастырушылық мәселелер деңгейінде – жер бөлу, жұмыспен қамту орталығынан қызметкерлермен қамтамасыз ету, яғни барлық көмек көрсетеміз», – дейді әкімдік өкілі.

Ал көп балалы ана, Қарабас ауылының тұрғыны Мақпал Жүнісова не дейді:

«Мен көп балалы анамын, 1-топтағы мүгедек күйеуіммен бірге алты баланы тәрбиелеп отырмын. Біз тек оның жәрдемақысына өмір сүреміз, мал ұстаймыз. Бізге осындай көмек көрсеткені үшін «Бірлік» қорына алғыс айтамыз. Менің бүкіл отбасымнан рахмет».

Ауылдың барлық тұрғындары бір нәрсеге келіседі: жобаны жүзеге асырғаннан кейін ауылдағы өмір 180 градусқа бұрылды. Жазғы кезеңде малға деген қамқорлық қазір жобаға жалданған шопандардың мойнына түсті, енді адамдарда басқа шаруаларына уақыт жеткілікті. Мысалы, жеке бақшамен айналысуға, шағын бизнесті бастауға мүмкіндік пайда болды.

Бірақ ең маңызды жетістік – адамдар алғаш рет жеке елді мекеннің өзекті мәселелерін бірлесіп шешу үшін бірігіп отыр. Бұл дұрыста – бөгде біреу келіп, олардың проблемаларын шешпесі анық. Бастысы, ниет қана және жауапкершілік пен ұйымдастырушылық проблемалардың ауыртпалығын өз мойнына алуға дайын ҮЕҰ болса жеткілікті.

Роза Абдуллаева:

Билікпен, бизнеспен және қоғаммен – бір байламда

Роза Абдуллаеваның ҮЕҰ саласында жиырма жылдан астам жұмыс тәжірибесі бар. Ол Оңтүстік Қазақстан, қазіргі Түркістан облыстарында «Береке» қоғамдық бірлестігін құрудың бастауында тұрды. Қазір бірлестіктің үйлестіру кеңесінің мүшесі, оның өміріне белсенді қатысады. Журнал редакциясы Р. Абдуллаевадан сұхбат беруді, оқырмандармен өзінің бай тәжірибесімен бөлісуді сұрады.

• – *Роза Сәрсенбайқызы, Сіз ҮЕҰ саласында 2005 жылдан бері жұмыс істеп келесіз. Осы уақыт ішінде Сіздің қызметіңіз қалай өзгерді және жалпы азаматтық қоғам секторында қандай өзгерістер болды? «Береке» ҚБ-ның белсенді қызметіне сүйенсек, Сіз билікпен тығыз және сәтті қарым-қатынас жасайсыз. Қоғамдық бірлестіктің тәжірибесі ауылдық жерлердегі коммерциялық емес ұйымдар арасында үлгі болып, тарауда. Мұның құпиясы неде?*

– Мен «Береке» қоғамдық бірлестігінде 2005 жылдан, ал ҮЕҰ секторында 2002 жылдан бері жұмыс істеймін. 2002-2005 жылдар кезеңінде ACDI/VOCA халықаралық коммерциялық емес ұйымы USAID АҚШ-тың Халықаралық даму агенттігінің қаржылық қолдауымен Қазақстан мен Қырғызстанда қоғамдық бастамаларға жәрдемдесу бағдарламасын (CAIP) іске асырды. Бағдарлама әлеуметтік және экономикалық жобаларды жүзеге асыру арқылы қолда бар ресурстарды жұмылдыру, қауымдастық мүшелері, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, коммерциялық құрылымдар мен үкіметтік емес ұйымдар арасында серіктестікті дамыту тұрғысынан қоғамдастықтың әлеуетін арттыруға бағытталған. Шымкент қаласында кеңсе ашылып, жергілікті команда құрылды. Оңтүстік Қазақстан, Жамбыл және Алматы облыстарында 21 қоғамдастықпен әріптестік қатынастар жолға қойылды.

Жергілікті тұрғындардың ұсынысы бойынша Қазақстанда бағдарлама CAIP/Береке деп аталды. Үш жыл ішінде бағдарлама шеңберінде 73 әлеуметтік және инфрақұрылымдық жоба іске асырылды, олардың бенефициарлары нысаналы облыстардың 238 мыңнан астам тұрғыны болды. Бұл білім беру, денсаулық сақтау, сумен жабдықтау, мәдени және спорттық нысандарды жабдықтау және т.б. жобалар болды. Олардың барлығына тұрғындардың өздері бастамашылық етті, қауымдастықтардың қажеттіліктерінен туындады және оларды дамытуға бағытталды. Ол кезде тұрғындардың ешқайсысында үкіметтік емес ұйымдар, олардың қызметі туралы түсінік болған жоқ, сондықтан бағдарлама шеңберінде қоғамдастықтардың ең белсенді мүшелері, соның ішінде әйелдер, жастар және халықтың әр түрлі осал топтарының өкілдері үшін халықаралық

және жергілікті кеңесшілерді тарта отырып, көптеген тренингтер өткізілді. Адамдарға жобаларды әзірлеу, іске асыру және орнықты дамыту, қауымдастықтардың ішкі ресурстарын жұмылдыру, азаматтық қоғамды дамыту және адам құқықтарын қорғау, стратегиялық жоспарлау негіздері және басқа да өзекті тақырыптар түсіндірілді. Біз, жергілікті команда мүшелері, CAIP/Береке бағдарламасын жүзеге асыру барысында халықпен жұмыс істеу дағдыларын үйрендік және дамыттық. Дәл сол кезде біз төменнен басталған және жергілікті өзін-өзі басқару органдары, бизнес, қоғамдық ұйымдар, БАҚ және басқа да мүдделі тұлғалар, құрылымдар қолдаған кез келген бастаманың қаншалықты күшті екенін түсіндік. Мұндай серіктестіктің жарқын мысалдарының бірі Шымкент қаласының ескі қаласы ауданында су құбырын салу жобасы болды, бизнес те, әкімдік те, аудан тұрғындарының өздері де осы істі бірлесіп қолға алды. Халық жиналыстары өткізілді, оның барысында шешімдер қабылданды, яғни халық қала істерін басқаруға қатысты. Бұл жалғыз мысал емес, барлық жобаларда тұрғындармен бірлесіп шешімдер қабылданды, донордың, жергілікті билік органдарының, бизнестің және міндетті түрде халықтың өзі, еңбек, материалдар, кейде ақшалай салым түрінде қосқан үлесі болды. Дәл сол себепті жобалар өте тиімді болды деп ойлаймын.

2005 жылы CAIP бағдарламасы сәтті аяқталған кезде Қазақстанның оңтүстік өңірінде CAIP/Береке қызметкерлері тіркеген біздің ұйымымыздың, «Береке» қоғамдық бірлестігінің барлық кейінгі қызметінің негізінде қауымдастықтарды бір топта дамытуға дәл осындай көзқарас жатыр.

Содан бері біздің ұйым халықаралық (Еуропалық комиссия, Еуразия қоры, BBC World Service Trust, Counterpart International, Орталық Азияның Еуразия қоры, АҚШ-тың Халықаралық даму агенттігі (USAID), Сорос-Қазақстан қоры және т.б.), сондай-ақ қазақстандық донорлардың (АБҚО, МӘТ) қаржылық қолдауымен қоғамдастықтарды дамытуға бағытталған 40-қа жуық ірі жобаны іске асырды. Осы уақыт ішінде азаматтық секторда жағдай өзгерді, жыл сайын қалаларда да, ауылдық жерлерде де коммерциялық емес ұйымдар көптеп пайда болды. Егер қалаларда олар ақпаратқа, оқытуға көбірек қол

жеткізе алса, онда ауылдар туралы бұлай айту мүмкін емес еді. Сондықтан Береке аудандар мен шағын қалалардың ҮЕҰ ұйымдастырушылық және институционалдық дамуын ілгерілете бастады, гендерлік теңдік саясатын, әйелдердің, балалардың және халықтың басқа да осал топтарының құқықтарын оқыту, консультация беру, сондай-ақ мемлекеттік органдармен, БАҚ-пен және бизнес құрылымдармен әріптестік дамыған қоғамдастық тұрғындары бастамашылық еткен жобаларды іске асыру үшін ҮЕҰ-ны қаржыландыруды бөлу арқылы ілгерілете бастады. Өздерінің шағын жобалары шеңберінде өзекті әлеуметтік проблемаларды шеше отырып, ұйымдар алған теориялық білімдерін практикада пайдаланады, өздерінің нысаналы топтарымен жұмыс істеу дағдыларын дамытады, осылайша жергілікті аумақтарды дамытуға қатысты мәселелер бойынша шешімдер қабылдау процестеріне халықтың нақты қатысуын арттырады.

Түркістан облысының АҚҰ азаматтық қолдау орталығы ретінде жұмыс істей отырып, Береке ауылдық ҮЕҰ әлеуетін нығайту жөніндегі ынтымақтастық туралы үшжақты меморандум шеңберінде Түркістан облысының Азаматтық Альянсымен, Түркістан облысының Қоғамдық даму басқармасымен белсенді өзара іс-қимыл жасайды. Бірлескен жұмыстың арқасында облыстың барлық дерлік аудандарында қоғамдық даму басқармасы мен біздің басқа да жобаларымыздың МЭТ шеңберінде ең мықты ҮЕҰ базасында ақпараттық-ресурстық орталықтар (АРО) ашылды. Біздің міндетіміз – болашақта өз аудандарында азаматтық қоғамды дамытудың катализаторы ретінде қызмет ететін осы АРО-ны оқыту және нығайту.

... – Бүгінде Қазақстанда 22 мыңнан астам ҮЕҰ бар. Мемлекет ҮЕҰ жобаларын іске асыру үшін гранттар береді. Коммерциялық емес ұйымның грантын ұтып алу қаншалықты оңай немесе керісінше қаншалықты қиын? Кедергілер қандай және қоғамдық бірлестіктер арасында бәсекелестік бар ма? Көптеген ҮЕҰ үшінші сектордың қаржыландырылмайтыны туралы айтады. Іс жүзінде жағдай қандай?

– Өзіңіз атап өткендей, бүгінде Қазақстанда 22 мыңнан астам ҮЕҰ бар. Мемлекет ҮЕҰ жобаларын

іске асыру үшін гранттар береді. Қазір гранттардың бірнеше түрі бөлінеді – бұл қысқа мерзімді, орта мерзімді және ұзақ мерзімді гранттар. Бұл дұрыс, өйткені аудандық және өңірлік деңгейлерде жұмыс істейтін барлық ҮЕҰ үшін гранттарға қолжетімділік ашылады. Әрине, грантты ұтып алу өте қиын. Ол үшін, жоғарыда атап өткенімдей, жобаларды әзірлеу, мониторинг жүргізу, ресурстарды басқару, өтінімдер жазу, өзінің нысаналы топтарымен жұмыс істеу, әріптестік құру және т.б. тұрғысынан ұйымдардың кәсібилігін арттыру қажет. Яғни, ұйымдастырушылық даму деңгейін арттыру қажет. Екінші жағынан, білімді арттыру қажет және АБҚО-да өтінімдерді бағалайтын сарапшылар үшін де жобаларды әзірлеу мен өтінімдерді жазуда практикалық тәжірибеге ие болу қажет деп айтар едім.

Жылдан жылға мемлекеттік гранттар шеңберінде қаржыландыру ұлғаюда, сондай-ақ гранттар бойынша жобаларды іске асыратын ҮЕҰ саны артып келеді, бірақ менің білуімше, АБҚО-да мемлекеттік гранттарға тапсырыс берушілер саны артып келеді, олардың бірі МЭТ қаражатын АБҚО-ға беретін жергілікті органдар болып табылады. Мен мұнымен келіспеймін. Әр салада өз әлеуетін тәрбиелеу, жергілікті ҮЕҰ-ға тиісті салаларда жобаларды іске асыруға, ең алдымен, қажет болған жерде бөгде жаттықтырушыларды, консультанттарды тарта отырып, сол арқылы өздері оқып, дами отырып, мүмкіндік беру қажет деп санаймын. Сонда ғана бұл өз өңірінде азаматтық сектордың дамуына ұзақ мерзімді үлес болады. Бірекі жылдан кейін бұл жергілікті ұйымдарға сырттан сарапшыларды тартудың қажеті жоқ, олар қазірдің өзінде әлеуметтік-экономикалық және басқа мәселелерді тиімді шеше алады, бұған жергілікті билік органдарымен серіктестікте халықты тартады. Бірақ бұл үшін ҮЕҰ тарапынан да, билік тарапынан да қызметтің толық ашықтығы болуы тиіс.

Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс (МЭТ) сияқты ҮЕҰ қаржыландыру түрін де атап өткім келеді. Бүкіл процесті ашық ету және жергілікті адам капиталын дамыту мақсатында оны іске асыру үшін жергілікті ҮЕҰ-ға басымдық беру үшін МЭТ қалыптастыру және іске асыру тетігін одан әрі жетілдіру қажет деп санаймын.

• – Ақылға қонымды заңнамалық база – бұл үшінші сектордың тиімді қызметі үшін міндетті шарт шығар. Өткен жылы «Қоғамдық бірлестіктер туралы» заңға ҮЕҰ тіркеуді жеңілдеткен түзетулер қабылданды. Қазір «Қоғамдық бақылау туралы» заң өзгерістермен шығуға дайындалып жатыр. Қолданыстағы заңнама үшінші сектордың мақсаттары мен міндеттеріне қаншалықты сәйкес келеді немесе шартты түрде дамуға көмектеседі? Сіздің түсінігіңізде жетілген азаматтық қоғам – ол қандай?

– Қазақстанда азаматтар мен коммерциялық емес ұйымдардың құқықтарын кеңейту үшін жаңа мүмкіндіктер жасалып жатқаны қуантады, осыған байланысты заңдарға, атап айтқанда, Сіз көрсеткен түзетулер қабылдануда. Мен сондай-ақ азаматтарға жергілікті аумақтарды басқаруға қатысуға нақты мүмкіндік беретін жергілікті өзін-өзі басқаруды дамытудың өте маңызды тұжырымдамасын қосар едім. Мұнда да мемлекет коммерциялық емес ұйымдардың халықты оқыту, оларды ауылдық жерлерде және қалаларда бар бірқатар проблемаларды шешуге жұмылдыру тұрғысынан орасан зор рөлін мойындайды. Бірақ бұл үшін бір жағынан ҮЕҰ кәсібилігін, екінші жағынан – жергілікті атқарушы органдардың құзыреттілігі мен есептілігін, олардың жергілікті дамуға қатысты көптеген проблемаларды шешуде коммерциялық емес ұйымдармен бірігуге деген ықыласы мен дайындығын арттыру қажет.

Жалпы, Қазақстанда соңғы жылдары көптеген реформалар жүргізілуде, бірақ мәселе – олардың ауылдар, аудандар, облыстар деңгейінде қалай орындалуында. Реформаларды нақты ілгерілету үшін мықты азаматтық қоғам қажет. Бұл дегеніміз, қоғамдық және саяси өмірге белсенді қатысатын, қоғам мен мемлекет арасындағы байланыс болып табылатын азаматтар, коммерциялық емес ұйымдар, қоғамдық кеңестер, түрлі одақтар, қауымдастықтар, бизнес құрылымдар және т.б. Бұдан басқа, олар әр түрлі жұмыс топтарына, ЖӨӨБ органдарына қатысу, қоғамдық бақылауды ұйымдастыру, заңнамалық актілерге ұсыныстар енгізу және т.б. арқылы халықтың пікірін білдіреді.

• – 30 жыл ішінде елімізде ең мықты ҮЕҰ сарапшыларының пулы қалыптасты. Сіздің пікіріңізше, мемлекет өзекті мәселелерді шешу үшін азаматтық сектор өкілдерінің сарапшылық әлеуетін қаншалықты шебер пайдаланады?

– Иә, соңғы жылдары елімізде ҮЕҰ-ның ең мықты сарапшылар пулы қалыптасты. Мемлекет оларды ұлттық деңгейде де, өңірлерде де мемлекеттік басқарудың әр түрлі салаларындағы мәселелерді шешу үшін тартады. Әрине, тарту дәрежесі мемлекеттік органдардың ҮЕҰ-мен ынтымақтастыққа дайындығына және саласына байланысты әр өңірде әр түрлі.

– Сұхбат үшін рахмет!

Гүлмира Батпақұлова:

Кедергісіз орта құрусыз инклюзияға қол жеткізу мүмкін емес

Инклюзивті қоғам, барлығына тең құқықтар мен мүмкіндіктер, әлеуметтік қорғау – мемлекеттік саясаттың маңызды басымдықтары. Бірақ көбінесе мүгедек адамдардың өмірін жақсарту жөніндегі бастамалар орындалмаған күйінде қалады. Неліктен бұлай болатыны және мүгедектігі бар адамдарды көбірек қорғау мен олардың дербестігін қамтамасыз ету үшін не істеу қажеттігі туралы біз Орал қаласындағы «Арба» қоғамдық бірлестігінің негізін қалаушы Гүлмира Батпақұловамен сөйлестік.

– Гүлмира, «Арба» бірлестігі құрылғаннан бері 15 жыл өтті. Осы уақыт ішінде қандай жұмыстар атқарылды?

– Біздің бірлестіктің тарихы 2006 жылы мүгедектігі бар адамдардың маған психологиялық консультацияға келуінен басталды және осы жерде әркім өз жағдайына мен сияқты қарамайтынын түсіндім. Мен жарақат алсам да, өзімді ешқашан аурумен байланыстырмадым, бұл менің белсенді өмір сүруіме кедергі болмады. Мен мүгедектік жағдайына байланысты өзін жоғалтқан жандарға қол ұшымды созғым келді.

Мен жұмысты ақпарат жинаудан бастадым. Ол кезде мұның өзі қиын болды, мүгедектігі бар адамдар қоғамда мүлдем еленбеді. Мен мүгедектердің тізімін жасадым, оларға бардым, таныстым. Алдымен, бұл «қызығушылық клубы» фор-

матында болды. Біз кездесулер ұйымдастырдық, әңгімелестік, өз мәселелерімізді талқыладық, бос уақытты бірге өткіздік, бұл моральдық және психологиялық қолдау болды. Біз адамдарды үйден шығарып, оларды өмірге қайтаруды мақсат етіп қойдық.

Бірақ істің барысында бұл жеткіліксіз екені белгілі болды және 2009 жылы ресми және жүйелі түрде жалғастыру үшін біздің бірлестікті тіркей бастадық. 2009 жылдың 7 мамырында біз «Абра» бірлестігін ресми тіркеу туралы құжатты алдық. Осы күннен бастап мүлдем басқа жұмыс басталды.

Менің ойымша, 15 жыл ішінде біз көп нәрсе жасадық. Адамдарға нақты проблемаларды шешуде атаулы көмек туралы айтпағанда, мен мүгедек адамдардың құқықтары мен мүмкіндік-

**МҮГЕДЕК ТЕХНИКАСЫМЕН
ПРОБЛЕМАЛАР ӨТЕ КӨП. СОЛ
АРБАЛАРДЫҢ ӨЗІ: БІРЕУІ ЖЕТІ
ЖЫЛҒА, СЕРУЕНДЕУ АРБАСЫ –
ТӨРТ ЖЫЛҒА БЕРІЛЕДІ. БІРАҚ
ЕГЕР БІЗ ЖАЯУ ЖҮРГІНШІЛЕРДІ
АЛСАҚ, АЯҚ КИІМДІ ОЛАР ТӨРТ-
ЖЕТІ ЖЫЛДА БІР РЕТТЕН ЖИИ
ӨЗГЕРЕТІНІ АНЫҚ ЖӘНЕ ОЛАР ӘР
МАУСЫМДАРДА ӘР ТҮРЛІ**

терін қамтамасыз ету мәселелерін қозғайтын Қазақстан заңнамасын жетілдіруге қосқан үлесімізді ерекше атап өткім келеді.

Біз Қазақстанда 2015 жылы ратификацияланған Мүгедектердің құқықтары туралы халықаралық конвенцияны ілгерілетуге қатыстық. Оның ішінде біздің қатысуымызбен Әлеуметтік кодекс қабылданды. Біз Парламент депутаттарына шығып, хаттар жаздық, біздің мәселемізбен айналысатын ведомстволар мен министрліктердің өкілдерімен кездестік және оларға қандай проблемалар бар екенін және оларды, соның ішінде еліміздің заңнамасына өзгерістер енгізу арқылы қалай шешуге болатынын айттық, өз позициямызды негіздедік. Мүгедектігі бар адамдарды қолдауға, инклюзивті кедергісіз орта құруға бағытталған заңдар мен нормативтік құқықтық актілердегі көптеген өзгерістер біздің үнімізді естігендіктен қабылданды деп айта аламын. Бұл – біз мақтанатын үлкен қадамдар.

– Күнделікті қандай міндеттерді шешуге тура келеді? Бүгінде ерекше қажеттіліктері бар адамдарды не толғандырады?

– Мүгедектігі бар адамдар – біздің халықтың ең осал бөлігі, өйткені оларды әркім ренжітуі мүмкін және олар өз құқықтарын 100% жүзеге асыра алмайды. Сондықтан мүгедектігі бар адамдар үшін проблемалар іс жүзінде, оқыту, денсаулық сақтау, жұмысқа орналасу немесе бос уақытты өткізу болсын, кез келген салада бар. Тіпті, пенитенциарлық жүйеде. Түрмелерде мүгедектігі бар адамдарды ұстауға жағдай жасалмаған.

Біз тұрақты негізде кездесетін мәселелердің ішінде мүгедектігі бар адамдардың қаржылық тәуелділігін ерекше атап өтемін. Бұл – ең үлкен проблемалардың бірі. Күн сайын біз осыған байланысты ең қарапайым мәселелердің үлкен санын шешеміз. Күнкөріс деңгейі өте төмен, жалғыз мүгедектік жәрдемақына өмір сүру мүмкін емес.

Мүгедек техникасымен проблемалар өте көп. Сол арбалардың өзі: біреуі жеті жылға, серуендеу арбасы – төрт жылға беріледі. Бірақ егер біз жаяу жүргіншілерді алсақ, аяқ киімді олар төрт жеті жылда бір реттен жиі өзгертіні анық және олар әр маусымдарда әр түрлі. Адам арбаны жыл бойы пайдаланады, ал серуендеу арбасын төрт жылға жиі шыдамай, бұзылады, әсіресе егер адам белсенді өмір салтын жүргізсе.

Мүгедектігі бар адамдарға мемлекеттік қызметтер порталы арқылы ұсынылатын өнім сапасы мәселесі де ең ауыр проблемалардың бірі болып қалуда. Бұл мақсаттарға қаражат жеткілікті бөлінеді, бірақ олар сатып алатын өнімдердің сапасы көңіл көншітпейді. Қазір порталдың жұмысы өте ыңғайлы болды. Адамдарға қажетті техниканы таңдау мүмкіндігі пайда болғаны өте жақсы. Бірақ жеткізушілерді тек олардың адалдығына сүйенбей, мұқият бақылау керек.

Жол-көлік оқиғасы, жазатайым оқиға салдарынан мүгедектік алған адамдар көп. Кеше адам сау болды, ал бүгін ол тұра алмайды, отыра алмайды, өздігінен тамақтана алмайды не дәретханаға бара алмайды. Бірақ ол мүгедектіктің барлық техникасын, гигиеналық құралдарды, жәрдемақыны мүгедектік анықталғаннан кейін ғана ала бастайды, ал бұған айлап уақыт кетеді, тіпті, бір жылға дейін созылуы мүмкін. Осы уақытта адам қалай өмір сүреді?

Бұған қоса, психологиялық қолдау тұрғысынан «бұзылғаннан» кейін адамдармен ешкім жұмыс істемейді. Ал бұл адамға өте қажет! Бұл дегеніміз шок қой: ол білетін өмір тоқтатады және өмір сүруді жаңадан үйренуді керек. Адамдар өз ауруымен және проблемаларымен жалғыз қалмауы тиіс.

Мүгедектігі бар адамдар тұрмыстық зорлық-зомбылыққа, оның кез келген, физикалық және психологиялық, экономикалық түріне өте осал. Егер мүгедектігі бар адам отбасына табыс әкелетін жалғыз адам болса, ол туыстары тарапынан экономикалық зорлық-зомбылығының құрбанына айналады – ол ешқашан өз бетінше жарату үшін жәрдемақысын ала алмайды. Тіпті, мемлекеттен берілетін гигиеналық құралдар да

оған жетпеуі мүмкін – отбасы мүшелері оларды жай ғана сатып жібереді. Өкінішке қарай, мұндай мысалдар бар.

Отағасы апатқа ұшырап, мүгедектер арбасына таңылған жағдай болды. Оның әйелі жұмыс істеді, балалары – мектепте, ал оның өзі ұрып-соққан қайын енесімен үйде болды. Біз бұл туралы кездейсоқ білдік. Учаскелік полицейлерді тартып, мәселені шештік.

Егер мұндай бір жағдай болса, басқалары да бар. Егер отбасында мүгедек болса, оның белгілі бір зорлық-зомбылықтың құрбанына айналу мүмкіндігі әрдайым болады және бұл мәселені үнемі назарда ұстау қажет. Біз қазір мүгедектігі бар адамдарды учаскелік полицейлердің, әлеуметтік қызметкерлердің есепке алуы туралы бастама көтеріп жатырмыз, олар өз шағын аудандарында қанша мүгедектігі бар адамдар тұратынын, қандай отбасы екенін, өздерін қалай сезінетінін, қандай жағдайда өмір сүретінін білуі үшін.

Жалпы, мүгедектігі бар адамдар басқа адамдарға түбегейлі тәуелді болмауы керек. Оларға өз бетінше әрекет етуге мүмкіндік беретін ортаны құру қажет. Тек осы жағдайда ғана біз қандай да бір инклюзия және құқықтағы теңдік туралы айта аламыз.

Қазір олай емес. Қонақ үйлер мүгедектерді қабылдауға жарамсыз. Ұшаққа отыру – проблема. Пойыздарда мүгедектерге арналған бір ғана купе бар.

Мұның бәрі – өте қарабайыр, көптеген адамдар, тіпті, ойламайтын қарапайым тұрмыстық проблемалар. Ал мүгедектігі бар адамдар осы проблемалармен өмір сүреді.

– Сіздің ойыңызша, мүгедектерді әлеуметтендіру өңірлерде және ірі қалаларда әр түрлі жолмен жүре ме? Аймақтарда не жетіспейді? Жағдайды қалай өзгертуге болады?

– Мұнда тіпті өңірлер мен орталыққа бөлмей-ақ, Қазақстанда не жетіспейтінін және не кедергі келтіретінін айта аламын. Бұл – мүгедектігі бар адамдар үшін көп нәрсенің физикалық қолжетімсіздігі, қоғамдағы таптаурын көзқарас, эмпатияның болмауы.

Тіпті, әлеуметтік қорғау қызметкерлерінің өздері де кемсітпей және қорламай, мүгедектігі бар адамдармен қалай қарым-қатынас жасау

керектігін әрдайым түсіне бермейді. Мемлекеттік мекемелерде этиканы үйрету, белгілі бір психологиялық дайындық беру қажет. Мүгедектігі бар адамдар өте осал, соның ішінде моральдық тұрғыдан, өздеріне айтылған сөздерді өте өткір қабылдайды, оларға көптеген себептерге байланысты әлеуметтену қиынға соғады. Егер оларға көмектесуі тиіс жерде адам дәрежелікке және, тіпті еріксіз болса да, қорлауға тап болса, бұл қосымша жарақат болады, содан кейін ол қоғамға мүлдем шыққысы келмеуі мүмкін.

Мемлекеттік қызметшілер мен әлеуметтік қызметкерлерді ғана емес, басқа қызметтердің персоналын да оқыту керек. Мысалы, қоғамдық көлік жүргізушілеріне мүгедектігі бар адамдардың қажеттіліктерін түсіну және оларға қажетсіз жолаушылар ретінде қарамау үшін тренингтер қажет – бұл қоғамдық көлік және мүгедектер оны пайдалануға құқылы. Бірақ, мысалы, арбамен жүрушілер үшін автобуспен жүру – әрдайым үлкен күйзеліс, ал қарбалас уақытында – бұл мүлдем мүмкін емес міндет.

Жалпы, мүгедектігі бар адамдарды қоғамдық қабылдаумен жұмыс істеу керек деп санаймын. Олар бөтен элемент ретінде қабылданбауы үшін. Олардың да кез келген азамат сияқты құқықтары бар.

– Мемлекет инклюзивті қоғам құруға және мүгедектігі бар адамдар үшін қолжетімді ортаны ұйымдастыруға ұмтылады. Сіз мұны өзіңіз сезінесіз бе? Соңғы 5-10 жылда қоғамда не өзгерді?

– Жеке өзіме келетін болсақ, белсенді, өз құқықтарын білетін және оларды қорғауға дайын адам ретінде мен: «Иә, мен өзіме жағымды өзгерістер сезінемін» деп жауап бере аламын. Әлеуметтік белсенділігі төмен, тіпті, үйден шығуға мүмкіндігі жоқ адам ретінде: «Жоқ, жағдай өзгермейді, проблемалар сол күйінде қалып отыр» дер едім.

Неліктен олай? Мемлекеттік деңгейде мүгедектігі бар адамдардың мәселелерін шешу, интеграциялау, олардың құқықтары мен мүдделерін қорғау үшін көп нәрсе жасалып жатқанын көріп отырмын. Бізде бұл салада жеткілікті жақсы, прогрессивті заңнама бар екенін білемін. Бірақ көптеген адамдар өздері іс жүзінде кездесетін нәрсені ғана біледі. Ал іс жүзінде бізде бұл жақсы заңдар мен нормалар жиі жұмыс істемейді. Әсіресе, шалғай аудандарда, ауылдық округтерде. Көбінесе бұл жергілікті атқарушы органдар мүгедектігі бар адамдардың проблемаларын шешуге назар аударуды қажет деп санамайтындықтан және олардың өздері құқықтары мен мүмкіндіктері туралы білмейтіндіктен.

Мүгедектігі бар адамдарды да үйрету және бағыттау керек, олар тәуелді және түңілген көңіл-күйге бой алдырмауы үшін, ауруға байланысты оларға басқаша көзқарас болуы керек деп ойламауы үшін. Мүгедектік адамды өзі және өмірі үшін жауапкершіліктен босатпайды.

Инклюзия туралы көп айтылады, бұл мүгедектігі бар адамдарды қоғамға басқалармен тең құқықта тартуды, қосуды көздейді.

Бірақ мүгедектігі бар көптеген адамдар үйден шыға алмаса, біз қандай тең құқық туралы айтамыз?

Мемлекеттің көптеген жақсы бастамалары мен шешімдері жиі осы мүгедектігі бар адамдар үшін физикалық қолжетімсіздікке «сүрінеді». Бізде заңдарда жазылған және мемлекеттік саясат деңгейінде декларацияланатын нәрсе вакуумда өмір сүйрмей, ол мүгедектігі бар адамдар үшін қарапайым тұрмыстық жағдайларды қамтамасыз ететін тиісті инфрақұрылымға, экожүйеге сүйенуі керек. Бірақ біздің тұрмысымыз атта қалуда, шынында да, кедергісіз орта әзірге құрылған жоқ.

Сондықтан, өкінішке қарай, мүгедектігі бар адамдар үшін тең құқықтар мен мүмкіндіктер туралы айту өте қиын, тіпті оған қол жеткізуге болатын жерде де.

–Білім алу және мүгедектерді жұмысқа орналастыру мәселесі әлі де өте сезімтал ма? Цифрландыру мүмкіндігі шектеулі жандардың өмір сүру сапасын жақсартта алды ма?

– Қазақстан заңнамасы мүгедектігі бар адамдар үшін жұмыс орындарының квотасын көздейді – бұл өте маңызды және қажетті қолдау шарасы. Бірақ, өкінішке қарай, мен айтқанымдай, көбінесе мұндай шешімдер мүгедектігі бар адамдар үшін көптеген нәрселердің қарапайым тұрмыстық қолжетімсіздігіне байланысты жүзеге асырылмайды. Жұмыс орындары көбінесе мұндай жұмысшыларға бейімделмеген. Сонымен қатар, мүгедектігі бар адамдардың құзыреттілік деңгейі көбінесе төмен болады. Бұл қисынды да: адам бұзылған кезде, ол бұрын жасаған, мүмкін оқыған, тәжірибесі, дағдылары, сарапшылық деңгейі бар жұмысты орындай алмайды. Адамдарға бейімделген мамандыққа қайта үйренуге тура келеді.

Өкінішке қарай, мүгедектігі бар адамдар еңбек нарығында бәсекеге қабілетті емес екенін айтуымыз керек, өйткені біздің елімізде қоғамның тең құнды және тең құқылы мүшелері сияқты оларды қабылдауға әлі дайын емес.

Цифрландыру, әрине, белгілі бір мағынада мүгедектерді оқытуға да, жұмысқа орналастыруға да мүмкіндік берді, бірақ мұнда да қол жеткізудегі теңсіздік проблемасы бар. Тұрақты жылдам интернет жоқ шалғай ауылдарда қандай қашықтықтан жұмыс немесе оқу туралы айтуға болады? Ондағы адамдар тіпті электрондық әлеуметтік қызметтер порталы сияқты жақсы цифрлық құралды толық пайдалана алмайды.

– Мүгедектігі бар адамдардың проблемаларын шешуге жәрдемдесуде азаматтық қоғам институттарының рөлі қандай?

– Азаматтардың басқа санаттарының проблемаларын шешудегі сияқты. Азаматтық қоғам, ҰЕҰ жүйелерді жақсы жаққа өзгерту мүмкіндігіне ие. Олар халықтың жекелеген топтарының проблемаларын барлығына көрінетін етеді, осы проблемаларды мойындатуға тырысады және бұл шешу жолының жартысы ғана. Өйткені билік, адамдар, қоғам проблеманы көрмейінше, ол жоқ тәрізді және шешетін ештеңе жоқ сияқты. Демек, ештеңе өзгермейді. Мүгедектігі бар адамдардың проблемалары – бұл мүлдем көрінбейтін және денсаулығында шектеу жоқ адамдар тіпті ойланбайтын мәселелер.

Мұнда мен біздің бірлестігіміздің де, осы мәселелермен айналысатын барлық ҰЕҰ-ның да рөлін көремін. Қазақстанда көптеген жылдар бойы жұмыс істеп келе жатқан, әр түрлі мүгедектігі бар адамдарды біріктіретін ұйымдар көп. Әрқайсысы өздері мүддесін білдіретін адамдар үшін ең өзекті проблемаларды шешуге ықпал етеді.

«Бейінді емес» ҰЕҰ, азаматтық институттар да мүгедектігі бар адамдар үшін жағдайды жақсарту мәселелеріне тартылған. Біздің өңірде Қазақстанның Азаматтық альянсы, жергілікті өкілді органдар, мәслихаттар, қоғамдық кеңестер өте белсенді айналысады. Олардың іс-әрекеттерінің арқасында мүгедектігі бар нақты адамдардың нүктелік проблемалары шешіліп, олардың өмірін жақсарту үшін шаралар қабылданған мысалдар көп.

Қайталап айтамын, біздің елімізде республикалық деңгейде де, әр өңірде де осы бағытта көптеген ұйымдар жұмыс істейді. Біз үнемі байланыстамыз, тығыз қарым-қатынас жасаймыз, өйткені біздің мақсатымыз ортақ – Қазақстанды мүгедектігі бар адамдар үшін кедейсіз ел ету, өмір сүру сапасын арттыру екенін түсінеміз.

Неліктен «ДОС» тәуелсіз өмір» қоғамдық бірлестігі тілектерді орындау орталығы деп аталады?

Кедергісіз Қазақстанға жолда

Мүгедектігі бар көптеген елордалық тұрғындар үшін «ДОС» тәуелсіз өмір» қоғамдық бірлестігі тілектерді орындаудың нағыз орталығына айналды.

Дәл осы жерде олар диагноздары мен өмірлік жағдайларға қарамастан белсенді өмірге шабыттандыратын күшті ынталандыру алады. Оларды, шын мәнінде, депрессиядан шығарып, жаңа мүмкіндіктерге толы өмірге жол ашады, шабыттандырады және еркін жүзуге жібереді. Біреу өзін бизнестен, біреу спорттан табады....

Орталықта ондаған сәтті кейстер мен жүздеген ізбасарлар бар. Ал мұның құпиясы қарапайым. Мұнда бір кездері өмірлік қиындықтарға тап болған және өзін-өзі қабылдау мен қоғамда әлеуметтенудің қиын жолынан өткен адамдар жұмыс істейді.

Қоғамдық бірлестік ұжымында қызметкерлердің 80%-ы – мүгедек адамдар.

Ардақ Ортабаев 2008 жылы орталыққа оның негізін қалаушы және бас жігерлен-

діруші Дина Ердилдинова құрып, екі жыл жұмыс істеген кезде қосылды. Және орталықта қалып, рухына жақын пікірлес жандарды және өз бейімін тапты. Жолдың басында қаншалықты қиын болғанын есіне алады. Бірте-бірте орталықта жұмыс істеу психикалық тепе-теңдік, ертеңгі күнге деген сенімділік әкелді, дүниетанымы мен достарының шеңбері кеңейді. Ол тәуелсіз болып, отбасын қамтамасыз ете алды, көлік сатып алды, кейінірек өз пәтері пайда болды. Орталықтан осындай көптеген адамдар өтті. Шынында да, мұнда туылғаннан мүгедектік адамдар ғана емес, сонымен бірге жазатайым оқиға салдарынан алған жарақаттарына байланысты мүгедектер арбасына таңылған және бұдан әрі не істеу керектігін білмейтін адамдар да жүгінеді.

«Біз оларды оқытамыз, оларға психологиялық тренингтер өткіземіз, заң көмегін көрсетеміз. Біз жұмысқа қабылдаймыз

немесе басқа ұйымдарға жұмысқа орналастырамыз. Осылайша, біз қоғамда әлеуметтенуді жүргіземіз. Бізде әдетте бір-неше жыл жұмыс істейді. Адам өз жолын тапқан кезде, мысалы, қызықты жұмыс немесе спорттық мансапты таңдағанда, ол еркін өмірге кетеді. Біз оның мақсатын тауып, тәуелсіз өмір сүре бастағанына қуанамыз.

Сондықтан көптеген балалар осы жерден жұбайларын тауып, үйленді, көлік жүргізудің негіздерін үйреніп, жүргізуші куәліктерін алды, машиналар мен пәтерлер сатып алды. Мұндай жағдай орын алғанда, біз әрқашан біздің орталығымыз – тілектерді орындау орталығы деп айтамыз», – дейді «ДОС» тәуелсіз өмір» орталығы мүгедектерінің қоғамдық бірлестігінің атқарушы директоры Ардақ Ортабаев.

Күлімсіреген, харизматикалық, ақылды көздері мен айқын көзқарасы бар ол орталық туралы мақтанышпен айтып, ұжыммен таныстырады. Ол жұмыс кестесі тығыз, жобалары мен шаруасы жеткілікті Дина Ердилдинованың сенімді адамы. Арбамен асықпай жүре отырып, орталықтың басты жетістіктерінің бірі – «Инва СТО» көрсетеді, онда бірнеше жыл қатарынан жергілікті бюджет есебінен мүгедектер арбасына жөндеу және техникалық қызмет көрсету жүргізіледі.

Қазір мұнда мемлекеттік тапсырыс бойынша 500-ге жуық адамға қызмет көрсетіледі. Орталық үшін – бұл үлкен көмек, пайда табу және қызметкерлерге жаалақы төлеу мүмкіндігі. Ал мүгедектігі бар

адамдар үшін «Инва СТО» тура айтқанда құтқару шеңберіне айналды. Өйткені, көптеген, соның ішінде техникалық ерекшеліктері бар мүгедектер арбаларын жөндеуге кез келген ТҚКС кіріспейді. Мұнда шиналар, мойынтіректер, камералар ауыстырылады. Уақыт өте келе жарамсыз болатын артқы орындықтарды жаңарта алады. Біздің көз алдымызда шебер жаңасын тігу үшін көптеген жылдар бойғы жұмыстан созылған және жыртылған ескі былғары орындықтың өлшемдерін алып жатты. Егер жөндеу күрделі болса және ұзақ уақытқа созылса, онда олар адамның әдеттегі өмір ырғағы бұзылмауы үшін ақысыз негізде уақытша мүгедектер арбасымен қамтамасыз ете алады.

ҰЕҰ-да арбалар жалға да беріледі. Олар әр түрлі модификацияда. Белсенді өмір салтын ұстанатындар үшін де стандарттар бар. Сондай-ақ таяқтар, балдақтар және мүгедектер арбасына бекітілген электр тіркемелер де бар.

«Олар мотоцикл сияқты бүкіл қалада жүре алады. Көптеген адамдар жазда бір айға немесе бүкіл маусымға алады. Туристер жиі жүгінеді. Өте ыңғайлы. Тіркеменің көмегімен көлік жүре алмайтын жерлерден өте аласыз. Оның бір күнге созылатын зарядтағыш құрылғысы бар. Ол басқа адамнан және жағдайдан тәуелсіз өмір сүруге мүмкіндік береді», – деп атап өтті Ардақ Ортабаев.

Бірақ техникалық құрылғыны пайдалану алдында мүгедектігі бар адамдар нұсқамадан өтеді. Көлік жүргізу сабақтары орталықтың ауласында өтеді.

ҮЕҰ-да өзінің айти-маманы бар. Бекзат Бүркітов мүгедектігі бар көптеген адамдар үшін электрондық қызметтер әлеміне таптырмас жолсерік болды. Ол компьютерлік сауаттылықтың негізгі дағдыларын, оның көмегімен қажетті анықтамаларды алуды, тұрғын үйге, балабақшаға кезекке тұруды, санаторий-курорттық емдеуді таңдауды үйретеді. Шынында да, жарақат алып, бірінші рет қиындыққа тап болған адамдар, тіпті, мемлекет оңалтуға көмектесіп, арбалар, гигиеналық құралдар, атап айтқанда жөргектер сатып алуға қаражат бөлетінін білмеуі де мүмкін. Мұны түсінуге айти-маман көмектеседі.

«Біз құжаттарды жинауға, оларды дұрыс ресімдеуге көмек көрсетеміз.

Мысалы, мүгедектігі бар адамдарға арналған жеке оңалту бағдарламасы бар, онда аурулардың күрделілігі бойынша, санаттар бойынша бөлу бар. Барлығына бірдей қызмет көрсетілмейді. Бірақ бірінші рет жарақат алған және арбаны тегін алуға құқығы бар адамдар бұл туралы білмеуі мүмкін. Біз оларды бағыттаймыз және адам мемлекеттен қызмет алады. Адам жаңа жағдайда қайтадан өмір сүріп, бейімделуі үшін қолдануға ыңғайлы арбаларды таңдауға көмектесеміз», – дейді айти-маман Бекзат Бүркітов.

Ал мүгедектер арбасын таңдаумен шебер-клиницист айналысады. Арбалардың қандай түрлері бар, олардың функционалдығы қандай екенін көрсетіп, айтады және адам өзіне ұнайтынын таңдайды.

Одан әрі ол өлшеулер жүргізеді және физиологиялық ерекшеліктеріне, диагнозына, өмір салтына байланысты құрылғының қажетті мөлшерін ұсынады. Бұл өте маңызды, дейді орталықта. Ақыр соңында, дұрыс емес таңдау денсаулыққа зиян келтіруі және жағдайды нашарлатуы мүмкін.

Айтпақшы, орталық негізінде «Дос ортапедия» компаниясы құрылды. Ол республикада мүгедектер арбалары мен оңалтуға арналған басқа да тауарлардың жалғыз өндірушісі болып табылады. Қазір бұл – ҮЕҰ-ға әлеуметтік жобаларды іске асыруға белсенді көмектесетін, сондай-ақ іс-шараларға демеушілік жасайтын дербес ұйым. Ал орталық қызметкерлері, өз кезегінде, мүгедектері бар адамдардың өмір сүру сапасын жақсартуға арналған жаңа техникалық құрылғылардың тест-драйвтарын жүргізеді, осал тұстарды жою бойынша қорытындылар мен ұсынымдар береді.

«ДОС» тәуелсіз өмір» орталығы мүгедектерінің қоғамдық бірлестігі Астана әкімдігімен белсенді өзара іс-қимыл жасайды, мемлекеттік бағдарламаларға қатысады. Жақында

«Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы» КЕАҚ және Мәдениет және ақпарат министрлігінің қолдауымен инклюзивті жобаны іске қосты.

«Яғни, бұл – шебер-клиницист, сондай-ақ психологиялық және заңгерлік консультацияларын көрсететін ресурстық орталық. Жоба аясында бізде «Инва СТО»

жұмыс істейтіндіктен, біз шамамен 20-30 адамға тегін қызмет көрсетеміз. Саяси құқық бойынша 3 күндік оқыту өткіземіз. Бүгінде бұл да маңызды. Себебі саясатта мүгедектігі бар адамдар өте аз, сәйкесінше олардың құқықтарын ілгерілету қиын. Сонымен қатар, осы жобаны іске асыру аясында мүгедек адамдарға жұмысқа орналасуға көмектесетін қызметтер көрсетіледі», – деп атап өтті қоғамдық бірлестіктің даму жөніндегі директоры Назгүл Илиясова.

Ол осы орталыққа бір жыл бұрын келді. Мемлекеттік құрылымдарда, ірі компанияларда жұмыс істегеннен кейін ол күтпеген жерден әлеуметтік салаға түсіп, мүлдем басқа, өкінішке қарай, бұрын байқамаған әлемді ашты. Айналада көптеген позитивті, тәуелсіз адамдарды көрдім, мүгедектігі жоқ менің өзінде қанаттар пайда бола бастады. Өйткені, олардың бүкіл өмірі – қиындықтарды жеңу, – дейді Назгүл Илиясова. Жаңа тапсырмалар пайда болған кезде, олар орындауға батыл кіріседі.

Бүгін, оның пікірінше, қоғаммен көбірек жұмыс істеу керек. Елде заңмен мүгедектердің өмір сүру сапасын жақсартуға қатысты өзгерістер енгізілуде. Бірақ көптеген адамдар оларды қабылдауға дайын емес, кейде агрессивті әрекет етеді. Атап айтқанда, қоғамдық орындарда тұрақ туралы, айналымдағы дұрыс терминология және қарым-қатынас мәдениеті туралы.

«Қазір мемлекет қол жеткізу тұрғысынан үлкен жұмыс жүргізуде. Бірақ біздің ҰЕҰ-

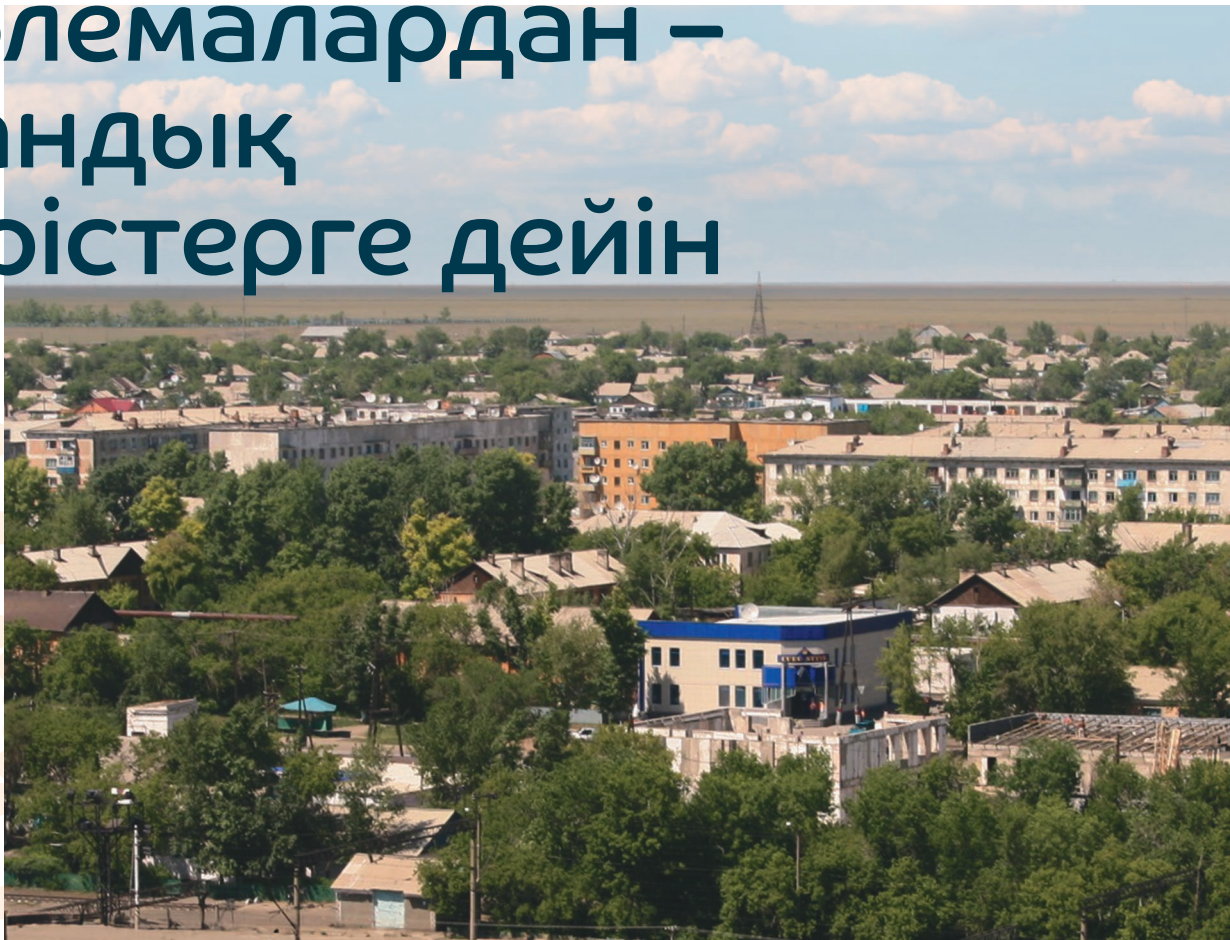
мен өзара іс-қимыл болғанын қалаймын. Біз бақылау комиссиясына кіре аламыз немесе бұл жұмысты жоба аясында орындай аламыз. Мысалы, ғимараттарды салу кезінде. Себебі бұл біздің қолымыздан келеді. Енді, әрине, құрылыс базасында қолжетімділік сәттері ескеріле бастады. Егер бұрын салынған үйлерді алсақ, онда жағдай аянышты. Мемлекеттік органдардан қолданыстағы мониторинг тобына уақыт, тәжірибе мен білім жетіспейтін болуы мүмкін. Бұл зерттеп, түсіну қажет болатын ҚНЖЕ. Бізде бәрін ұсақ-түйекке дейін білетін мамандар бар. Мұнда тек пандустарды, көтергіштерді ғана ескеру қажет емес. Сонымен қатар кіру топтары, есіктердің ені, тамбурлар, ресепшен үстелдерінің биіктігі. Неліктен? Себебі арбадағы адам қызмет алуға келіп, үстелге жақындай алмаса – бұл оны кемсітеді, ол өзін жайсыз сезінеді», – деп атап өтті Назгүл Илиясова.

Әзірге қоғамдық бірлестік кәсіпкерлермен нақты жұмыс істеп, олардың ғимараттардың қолжетімділігін тексеру туралы өтініштеріне ден қоюда. Бұл оларға айыппұлдардың алдын алуға және мүгедектер үшін өз нысандарында қолжетімді орта құруға көмектеседі. Бизнес біз оларға жау емес, достар екенімізді түсінуі керек, – дейді Назгүл Илиясова. Шынында да, тек бір топта бірге жұмыс істей отырып, кедергісіз Қазақстан құру міндеті бүкіл қоғамның қолынан келеді.

Саида Жаркинова

Людмила Петрова:

Жергілікті проблемалардан – жаһандық өзгерістерге дейін

«Періште» қоғамдық бірлестігінің барлық бастамалары мен іске асырылған жобалары нақты күнделікті қажеттіліктерден туындады. Тіпті, осы ҰЕҰ-ның өзі оның негізін қалаушы және тұрақты басшысы Людмила Петрова өз үйінде жылыту проблемасын шешуге мәжбүр болғандықтан құрылды. Ал, айналасындағы адамдардың өмірін жақсартатырып, Ақмола облысының шеткі Атбасар қаласынан шыққан белсенді, шын мәнінде, бүкіл елде азаматтық қоғамның дамуына ықпал етеді.

Білімі бойынша Людмила Евгеньевна – химия және экология пәнінің мұғалімі, 1998 жылы Лев Гумилев атындағы Еуразия университетін бітірген. Бұған дейін ол медициналық училищеден оқыды, бірақ дәрігер болу бұйырмағанын тез түсінді. Жоғары білім алғаннан кейін бойжеткен өзінің туған Атбасарына оралды, өйткені сол кезде де, қазір де өз өмірінен осы қаладан тыс елестете алмайды.

Университетте оқып жүргенде ол жергілікті интернат жанындағы балалар экологиялық клубының ұйымдастырушыларымен танысты, онда Бейбітшілік корпусының еріктісі ретінде жұмыс істеді. Ол балалармен бірге ауаның ластануы, ағаштарды кесу және басқа да экологиялық проблемалар бойынша мектептің ғылыми жобаларын құруға қызығушылық танытып, ерікті және қоғам қайраткері рөлін сынап көрді.

– Ол кезде Атбасарда жұмыс болған жоқ, бірақ басқа жерде қалғым келмеді. Мен өз қаламды өте жақсы көремін. Осы уақытқа дейін, мен ұзақ уақыт болмаған кезде, үйге асығып тұрамын, – деп мойындайды Людмила Евгеньевна. – Бірде мен «Казахстанская правда» газетінде «Сорос» қоры жергілікті өзін-өзі басқару бағдарламасы бойынша әлеуметтік проблемаларды шешуге гранттар ойнатып жатқандығы туралы хабарландыруды көрдім. Ал біздің үйді орталық жылытудан ажыратылғандықтан, біз қысты қорқынышпен күттік.

Жаңа қоғам қайраткері өзінің ПИК атынан хат жазды. Таңқаларлығы, көп ұзамай оған жобаны әзірлеу дағдыларын үйренуге шақыру келді. Бірнеше күн бойы Алматы шипажайларының бірінде оларға өтінімдерді сауатты құрастырып қана қоймай, жергілікті өзін-өзі басқаруды дамытуға үйретті – бұл қордың жаһандық мақсаты болды.

Бірақ бойжеткенді шын мәнінде оның мұз қатып жатқан үйі ғана алаңдатты. Ол осы

идеяны батыл жақтап, оның мысалында оқудан өтті. Сонымен, курстың соңында Атбасарда қазандық салу туралы өтінім дайын болды. Жоба ықтимал 80 жоба ішінде қаржыландыру алған ондыққа кірді.

– Біз жай ғана аман қалғымыз келді! – деп есіне алады Людмила Петрова. – Нәтижесінде бізге қазандық салынды. Бірақ мақсат адамдарды біріктіру, өзін-өзі басқаруды ұйымдастыру болды. Бұл қиын болды. Біріншіден, мен небәрі 24 жаста болдым! Бірақ мен өте жауапты едім. Қазандық салу үшін бөлінген бұл ақшаны тартып алады деп қорқып, ҰЕҰ-ны тіркеуге және біз тек тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық проблемаларын ғана емес, сонымен бірге экология, яғни кең ауқымды проблемаларды шешетінімізді көрсетуге бел будым. Мен мұны қалай жасағанымды білмеймін, бірақ мен жарғыны өте жақсы жаздым. Осылайша «Періште» пайда болды.

2000 жылдың ақпанында 10 адам осы қоғамдық бірлестікті құрды, негізінен Петрованың әріптестері, мұғалімдер, жергілікті белсенділер. Айтпақшы, олардың көпшілігі бұл жұмысты жалғастыруда.

Олар ресурстық орталық болуды, әр түрлі қолдау көрсетуді жоспарлады. Солай болды да: тек Атбасар ҰЕҰ қызметінің бағыттары сан түрлі: жастармен жұмыс – науқандар, флэшмобтар, көрмелер, сауалнамалар, ақпараттандыру, түсіндіру; СӨС насихаттау және АИТВ/ЖИТС алдын алу; көшбасшылық қасиеттерді дамыту және волонтерлік мәдениетті баулу; әлеуметтік проблемаларды шешуде жергілікті қоғамдастықтардың рөлін күшейту; ауылдық жерлерде семинарлар мен жиындар; қоғамдастықтың қажеттіліктерін бағалау және бірлескен шешім жолдарын іздеу; қоғамдық мониторинг; адвокаттық қызмет.

Қоғамдық бірлестіктің және жеке Людмила Петрованың үлкен тәжірибесі соңғы су тасқыны кезінде өте пайдалы болды. Өйткені ол көптеген жылдар бойы су тасқыны-

на қарсы шараларға қоғамдық мониторинг жүргізіп келеді және бұл проблема туралы ішінен біледі. Жергілікті билікпен үнемі кемшіліктер мен олқылықтарды, қала үшін тағы не істеуге болатынын талқылайды.

Бірақ түсінікті қиындықтардан басқа, бұл жағдай еріктілер қозғалысының тамаша ұйымдастырылуын көрсетті, бұл азаматтық сектор үшін өте маңызды.

– Бізде еріктілік өте дамыған. 2020 жылдан кейін волонтерлікті дамытуға көптеген шағын гранттар бөлінді, мемлекеттің мақсатты жұмысы жүргізілді және балалар барды. Барлығы қаншалықты нақты ұйымдастырылғанын қазіргі су тасқыны көрсетті. Шаралар сапалы қабылданды, – деп бөлісті Людмила Евгеньевна.

«Періште» жергілікті деңгейде, тек өз қаласында ғана емес шешетін тағы бір проблема – бұл ауыз су мәселесі. Оның шешімі қайтадан ұйым басшысының

су жоқ туған көшесінен басталды. 2004 жылы ол осы мәселе бойынша алғашқы қоғамдық тыңдауларды ұйымдастырды. Бюджет қаражаты есебінен айналма су құбырына жөндеу жүргізілді.

– Біз, алдымен, қалада бұл проблеманы шештік, содан кейін басқа өңірлерден адамдар бұл туралы біліп, көмек сұрай бастады. Жаңа су құбырлары салынып жатқан ауыл тұрғындарынан сапасыз жұмыстарға көптеген шағымдар түсе бастады. Біз су құбыры тапсырылған кезде емес, жоспарлау кезеңінде мониторинг жүргізу керектігін түсіндік. Жергілікті билік органдары, мердігер ұйымдар атынан барлық мүдделі тараптармен – тапсырыс берушілермен диалог орнаттық, халықты мониторинг тетіктеріне үйреттік. Нәтижесінде «Ақбұлақ» мемлекеттік бағдарламасын іске асырудың қоғамдық мониторингіне қатысқаны үшін біз мемлекеттік сыйлық алып, алты облысты мониторингпен қамтыдық, – дейді кейіпкеріміз.

2010-шы жылдары ол елімізде қоғамдық бақылауды заңнамалық тұрғыдан бекіту қажеттілігі туралы айта бастады. Бүгін ол қоғам қайраткерлерінің тілектері әрдайым назарға алынғанын мойындайды. «Періште» ҚБ 25 жылдық жұмысы кезінде жетекшісі кез келген ауыр қақтығыстарды немесе проблемаларды есіне түсіре алмайды, әрдайым олардың үніне құлақ асып, жәрдем көрсетуге тырысты.

– Сол су бойынша сұраныстар жасалған кезде ақпаратқа қол жеткізуде проблемалар болған жоқ, дегенмен ол кезде тек Орхус конвенциясына заңды түрде сілтеме жасады (ескертпе- Экологиялық ақпаратқа қол жеткізу және жұртшылықтың қатысуы туралы конвенция). Билік ақша жоқ деді. Ал мен республикалық бюджетте бар деп сендірдім. Нәтижесінде олар біздің тек бақылап қана қоймай, көмек-

**ҚОҒАМДЫҚ БІРЛЕСТІКТІҢ ЖӘНЕ ЖЕКЕ
ЛЮДМИЛА ПЕТРОВАНЫҢ ҮЛКЕН
ТӘЖІРИБЕСІ СОҢҒЫ СУ ТАСҚЫНЫ КЕЗІНДЕ
ӨТЕ ПАЙДАЛЫ БОЛДЫ**

тескіміз келетінін көрді, – дейді Людмила Евгеньевна.

Тағы да баса назар аударады:

– Барлық жобалар тек жеке проблемалардан туындады. Барлық жерде тек оң нәтижелер болды! Ал қазір бізде заңнама жақсы, көптеген нормативтік-құқықтық актілер бар, олар қоғамның шешім қабылдауға толыққанды қатысуына мүмкіндік береді.

Ауданға су тартылды, үйде қазандық салынды. Ал белсендінің ұлы екі жаста болғанда, онда аллергия табылып, кәдімгі балабақшаға барудан бас тартуға тура келді. Сол кезде қамқор ана «Бота» қоғамдық қорының грантын жеңіп алды және балалар кітапханасымен бірге балабақшаға бармайтын балаларға арналған мектепке дейінгі білім беру және тәрбиелеу орталығын құрды.

Бұл ретте осы орталыққа қала балаларынан басқа жақын маңдағы екі ауылдан әкеле бастады, ал аз қамтылған отбасыларға бұл үшін қосымша ақы төленді. 200-ден астам бала, оның ішінде Людмила Петрованың ұлы да екі жыл бойы қамтылды. Мұнда өмір қызу қайнап, түрлі іс-шаралар, мерекелер өткізілді. Уақыт өте келе ата-аналар ойыншықтар мен дамытқыш кітаптармен толықтырды. Людмила Евгеньевнаның ұлы өсіп, мектепке барғанда, орталық өз өмірімен өмір сүре бастады.

Айтпақшы, баласы анасының ізін басып, өз мектебі мен қаласының қоғамдық өміріне белсенді қатысады деп айтуға болады. Оның ауаның сапасына мониторинг деректеріне негізделген мектеп жобасы жоғары бағаланды (ҚР-дағы АҚШ Елшілігі мен астаналық YEY-ның бірінің бірлескен жобасы аясында Атбасарда ауа датчиктері орнатылды).

Бұл датчиктер маусымға төтеп бере алмады, Атбасардағы ауа соншалықты

лас болып шықты. Белсенділер ластану көздерін іздеді – жапырақтарды жағу, ескі көліктер, жеке сектор. Осы жобаның арқасында анасы мен баласы 2022 жылы Мысырда өткен БҰҰ-ның климат жөніндегі конференциясына қатысты. Сондықтан YEY басшысының лайықты ізбасары өсіп келе жатқан сияқты.

Людмила Петрова Атбасар ауданының қоғамдық кеңесіне кіреді, ол Атбасар қаласының жергілікті қоғамдастығының мүшесі. Шеткері азаматтық қоғам туралы ол жерде мүмкіндіктер аз болуы мүмкін және адамдардың біліктілігі төмен болуы мүмкін дейді. Бірақ ауылдарда өте белсенді YEY де жеткілікті.

Оның өзі – бұған жарқын мысал. 2004 жылы екінші заңгер білімін алды. Ал 2017 жылы өңірдегі өзекті тақырып бойынша магистратураны бітірді – оның диссертациясы «Жабай өзеніндегі жағдайды зерттеу және су тасқыны қаупін азайту шараларын әзірлеу» деп аталды. Бұл қадамға саналы түрде барды, өйткені, ол қандай жақсы мақсаттарды басшылыққа алса да белгілі бір білім мен құзыреттіліксіз оны ешкім тыңдамайтынын түсінді.

– Мен бір нәрсені бастамас бұрын үйрену керек екенін түсінемін, – дейді ол. – Біздің жолымызда біз кеңес сұрай алатын біреу үнемі болды. Мен әрқашан біреуден үйрендім.

«Періште» ҚБ маңызды бағыттарының бірі оқыту болып табылады. Үшінші сектордағы жұмыстың қыр-сыры туралы білім тізбек бойынша астаналық YEY-дан өңірлік және одан әрі ауылдық YEY-ға беріледі.

2016 жылы Атбасар қоғамдық бірлестігі «КАМЕДА» ҚҚ грантын алды және YEY мектебін бітіргеннен кейін ауыл белсенділерін қолдау үшін ресурстық орталыққа айналды. Қазір ол көшбасшылық мектебін өткізеді, жобаларды жазуды, қажеттілік-

терді бағалауды, команда құруды және қызығушылық тудыратын орта құруды үйретеді. Сондай-ақ ауылдық ҰЕҰ-ға 100 мың теңгеден шағын гранттар беріледі.

«Періште» бүгінде көптеген, соның ішінде азаматтық-құқықтық сипатта тартылған серіктестерге ие. Мысалы, өткен жылы «Көппәтерлі тұрғын үйлерді басқару жүйесін жетілдіру» АБҚО жобасы аясында қоғамдық бірлестік базасында МИБ үшін ресурстық орталық құрылып, жергілікті ТЖ, салық қызметтерімен және коммуналдық кәсіпорындармен семинарлар өткізілді.

Людмила Петрованың өзі үш жыл бұрын алғашқылардың бірі болып өз үйінде МИБ тіркеді және оның тұрғындарының жайлылығы мен қауіпсіздігі үшін көп нәрсе жасайды. Үйде кәріз, жылу трассасы жөнделді, домофон, ойын алаңы орнатылды. Бірақ тақырыпқа бойлағаннан кейін ол қолданыстағы заңнама әрдайым

шағын қалалар мен ауылдарға сәйкес келмейтінін түсінді. Осы бағытта заң шығарушылар үшін көптеген нақты ұсыныстар жинақтады.

Аудандық білім бөлімімен, жастар ресурстық орталығымен және БЖО-мен «Аула бастамалары» жобасы белсенді жүзеге асырылуда. Жастар да, аулалар да көз алдында өзгеруде!

– Үкіметтік емес ұйым тек бір бағытта жұмыс істеуі керек дейді. Бірақ бұл мүмкін емес, – деп мойындайды біздің кейіпкеріміз. – Біріншіден, біз шағын қалада болғандықтан. Екіншіден, мен бұған дейін айтқанымдай, мұның бәрі біздің нақты проблемаларымыздан туындайды. Жалпы, біз новаторлармыз: біз ойлап табатымыз, әзірлейміз, береміз және ол бізсіз де тұрақты жұмыс істейді. Мен әрқашан бірдеңе ойлап тапқанды, инновация іздегенді, оны енгізгенді ұнататынымын. Мен өзімді шынымен қызықтыратын нәрсеге ғана кірісемін.

Жергілікті билік қоғамшыларды қолдай ма деген сұраққа Петрова оң жауап береді. Әсіресе, 2018 жылы Атбасар әкімі Марат Асқаровтың келуімен жағдай жақсара бастады.

Жаңа билікпен жолға қойылған диалог тағы бір жағымсыз проблеманы шешуге мүмкіндік берді. Егер алыстан бастасақ, белсенділер мұғалімдерді оларға тән емес функцияларды орындау үшін үнемі тартуға наразы болды. Қарапайым тілмен айтқанда, қажет болсын-болмасын, олар аумақтарды тазалауға жұмылдырылды. Құрметтеумен іспетті, мұғалімдер наразы болды.

«Періште» ҚБ директоры әкімдікке ұсыныспен келді: біз халықпен жұмыс істеуге дайынбыз! Қала тұрғындарына қарапайым шындықты түсіндіретін уақыт келді: тазартылған жерде емес, ластамайтын жерде таза.

**ОСИЛАЙША, ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ
БАСҚА ЕЛДЕРІМЕН САЛЫСТЫРҒАНДА БІЗ
АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМДЫ ДАМУДА АЛДА
ТҰРМЫЗ, ДЕП ЕСЕПТЕЙДІ КЕЙІПКЕРІМІЗ**

Олар жеке секторда көпжылдық қоқыс үйіндісін тауып, келісті: әкімдік техника береді, қоқысты тазартады, ал жұртшылық аумақты абаттандырады. Әрине, адамдарды көмекке тарту оңай болған жоқ, өйткені олар тастаған қоқыстар үшін мұғалімдерді мәжбүрлеп тартатанына еті үйренген. Бірақ бірте-бірте басқалардың мысалын көріп, қала тұрғындары ортақ іске тартылды. «Періште» ҚБ тігін цехы ынталандыру ретінде экосөмкелер тікті. Ал полигон екі апта ішінде бірлескен күш-жігермен жойылды. Оның орнына ЮСАИД желісі бойынша басқа YEҰ гранты есебінен ойын алаңы қойылды.

– Содан кейін, айтпақшы, Президент өз сөзінде барлық жерде мұғалімдерді жүктеуді доғарайық дейді. Біздің жан жарамыз осы болды! Қазір біздің қала өте өзгерді. Содан бері билікпен байланыс жақсарды. Барлығы біздің бәсекелес еместігімізді, ортақ іспен айналысатынымызды түсінді – деп қуанады Людмила Петрова.

2021 жылы Марат Сабырұлы Атбасар ауданы әкімінің орынбасары қызметін атқарды, ал Атбасар қаласының әкімі қызметіне Мұрат Есмұрзайұлы Исмаилов кірісті, ол жұмысты бұрын берілген қарқынмен жалғастырып, жұртшылықты тартуды қолдайды.

Атбасарда 30 мың тұрғынға бірнеше YEҰ бар. Еріктілер қауымдастығы және зооқорғаушылар да бар. Жеке бастамашыл топтар өздерінің шағын жобаларын жүзеге асыруда.

Осылайша, Орталық Азияның басқа елдерімен салыстырғанда біз азаматтық қоғамды дамытуда алда тұрмыз, деп есептейді кейіпкеріміз. Қазақстанда көршілерден айырмашылығы, коммерциялық емес секторда мемлекеттік тапсырыс және мемлекеттік гранттар сияқты құралдар бар, бұл да көп нәрсені дәлелдейді. Айт-

пақшы, «Періште» ҚБ мемлекет сыйлығына екі рет ие болды.

Келесі жылы қоғамдық бірлестік 25 жасқа, ал Людмила Петрованың өзі 50 жасқа толады. Бірақ қос мерейтой – босаңсуға себеп емес. Алда көптеген міндеттер тұр. Мысалы, ауаны ластайтын ондаған қазандықпен бірдеңе істеу керек. Жергілікті өзенді тазарту және кеңейту қажет, ал әкімдікте мұндай ақша жоқ, республикалық бағдарлама қажет. Демек, назар аудару үшін қоғамдық белсенділіксіз мүмкін емес.

– Сөз соңында «неге мұның бәрін істеп жатырсыз?» деп сұрағым келеді.

– Ең алдымен, бұл жеке проблемаларды шешу, ал айналадағылар қосылып, пікірлес болуда, – деп жауап береді белсенді. – Міне, менің үйіме жөндеу қажет болды және 2018 жылы біз БҰҰДБ жобасына іліктік, соның арқасында қасбетті жөндедік, пластикалық терезелер қойдық, тіпті бейнекамералар орнаттық. Көршілер бұл әкімдік тырысып жатыр деп ойлады, ал мен бұған тегін қол жеткіздім.

Біздің кейіпкеріміз осы үйде тұратындықтан жасайтынын мойындайды. Өйткені оның мүмкіндігі бар және ол жолын біледі. Егер әркім өз білімін, дағдылары мен мүмкіндіктерін өз деңгейінде қолданатын болса, онда өмір жақсара түсетініне сенімді.

– Жалпы, 2000 жылдардың ортасында мен БҰҰ құрылымында жарты жыл жұмыс істедім. Жалақы жоғары, ал жұмыс аз болды. Менің қатты ішім пысатын. Мен келісімшарттың аяқталуын әрең күттім! Сондықтан менің қазіргі жұмысым ұнайды, әсіресе нәтиже болған кезде. Біз 25 жыл жұмыс істеп жатқан сияқтымыз, бірақ әлі де проблемалар көп – YEҰ көшбасшысы әңгімемізді күлімдеп аяқтайды.

Махаббат Еспенова:

Сарапшы және кәсіпқой болыңыз – салада бәсекелестік өте аз

Жыл сайын Қазақстанда үкіметтік емес ұйымдардың саны артып келеді. Олардың көпшілігі үшінші сектордың қыр-сырын түсіну үшін алғашқы уақытта көмекке мұқтаж. Өткен жылдың өзінде «КАМЕДА» қоғамдық қорының базасындағы астаналық Азаматтық бастамалар орталығы 23 жаңа ҰЕҰ-ны тіркеуге көмектесті. Бұл Махаббат Еспенованың жетекшілігімен қор қызметінің бір ғана бағыты.

Біз ескі қала орталығындағы шағын кеңседе Астана қаласының Азаматтық Альянсының төрайымымен кездестік. Кіреберісте – жасампаз ұран, қабырғаларда – грамоталар мен марапаттар. Жұмыс үстелі әдебиетке толы және оның бәрін белсенді қолданатыны анық: барлық кітапта бетбелгілер салынған.

Шынымды айтсам, мен үшін әрдайым осы ерекше қоғам қайраткерлері табыстылық пен тиімділік тұрғысынан осыншама даулы іске көп күш пен уақыт бөле отырып, нені басшылыққа алатыны қызықты болды. 20 жылдан астам қызметі азаматтық қоғамды дамытуға бағытталған Махаббат Еспеноваға алғашқы сұрақ дәл осы туралы болды.

– 2006 жылы біз, «КАМЕДА» құрылтайшылары жиналып, Қазақстанның гүлденген табысты ел болуы үшін не істей алатынымыз туралы ойладық, – деп бастады Махаббат Мақсұтқызы. – Біз барлығымыз халықаралық ұйымдарда, бизнес-құрылымдарда жұмыс істедік және олардың процестерін ойдағыдай құру мақсатында басқа ұйымдарға беруге болатын белгілі бір білім мен дағдыларымыз бар екенін түсіндік. Яғни, бизнес-инкубатор сияқты нәрсе жасағымыз келді, бірақ әлеуметтік ортада.

«КАМЕДА» – бұл ұйым құрылтайшыларының алғашқы әріптерінің аббревиатурасы (Казакова Александра, Махаббат Еспенова, Дана Аманова). Ол кезде өз миссиясы ретінде олар бизнес, мемлекет және үшінші сектор арасындағы өзара іс-қимылды қалыптастыру арқылы Қазақстанға жәрдемдесуді айқындады. Бүгінгі күні олар оны сәтті шешіп жатыр деп сенімді түрде айтуға болады: 18 жыл ішінде қор өңірлік, ұлттық деңгейде және тіпті, Орталық Азия ауқымында 90-нан астам жобаны жүзеге асырды.

Егер қор қазір нақты немен айналысып жатқаны туралы айтатын болсақ, «КАМЕДА» Астана қаласының азаматтық ресурстық орталығы ретінде әкімдіктің мемлекеттік әлеуметтік тапсырысын алады. Сонымен қатар Ұлытау облысы әйелдерінің экономикалық және саяси мүмкіндіктерін күшейтуге бағытталған Ұлыбританияның ҚР-дағы Елшілігінің жобасын, ҰЕҰ үшін мемлекеттік грант шеңберінде ауылдық үкіметтік емес ұйымдарды дамыту жөніндегі жобаны іске асырады, бизнес үшін ақылы қызметтер көрсетеді.

Мұнда олар әрдайым бір жылдан астам қаржыландырумен «ұзақ» жобаларды алуға тырысады, өйткені бұл – жүйеліліктің кепілі. Мысалы, БҰҰДБ-мен NEED-

жастарға арналған ақылы тағылымдамалар жобасы бойынша, сондай-ақ Жаһандық қормен АИТВ/ЖИТС-сервистік ұйымдарды дамыту бойынша төрт жылдан бері жұмыс істеп келеді.

Ұйымның қызметі бірнеше бағытта құрылған. Біріншісі – әлеуетті күшейту, бұл тренингтер, семинарлар, әр түрлі оқыту іс-шаралары. Екіншісі – ең алдымен, коммерциялық емес ұйымдар мен азаматтық белсенділерге консалтинг қызметтерін ұсыну.

– Бір нәрсені өзгертуге ниеті мен күші бар адамдар көп және мұны қалай жасау керектігі туралы кеңес алу үшін олар бізге келеді, – дейді қор басшысы. – Бұған қоса, біз бизнес үшін консалтингті ұсынамыз және соңғы 5-7 жылда олар жұмыс істей алатын ҰЕҰ іздеп кәсіпкерлердің көптеп келгені қуантады. Сондай-ақ, біз мемлекеттік құрылымдар үшін консалтингтік қызметтер көрсетеміз.

**«КАМЕДА» – БҰЛ ҰЙЫМ
ҚҰРЫЛТАЙШЫЛАРЫНЫҢ
АЛҒАШҚЫ ӘРІПТЕРІНІҢ
АББРЕВИАТУРАСЫ (КАЗАКОВА
АЛЕКСАНДРА, МАХАББАТ
ЕСПЕНОВА, ДАНА АМАНОВА)**

**БІР НӘРСЕНІ ӨЗГЕРТУГЕ НИЕТИ МЕН
КҮШІ БАР АДАМДАР КӨП ЖӘНЕ
МҰНЫ ҚАЛАЙ ЖАСАУ КЕРЕКТІГІ
ТУРАЛЫ КЕҢЕС АЛУ ҮШІН ОЛАР
БІЗГЕ КЕЛЕДІ**

Қызметтің тағы бір маңызды бағыты – зерттеу, мониторинг және бағалау. Бұл ретте елордалық қоғам белсенділері біршама алға кетті: олардың ұсыныстары мен тұжырымдарының 65%-дан астамы нормативтік-құқықтық базада көрініс тапты. «КАМЕДА» арқасында көптеген ұйымдар өңірде өз позицияларын нығайтты, ал кейбіреуі, тіпті, халықаралық аренада қандай да бір проблема бойынша біздің еліміздің «үніне» айналды.

Үкіметтік емес ұйым қажетті тұрақтылыққа қалай қол жеткізе алады деген сұраққа Махаббат Еспенова мұнда ешқандай құпия жоқ деп жауап береді.

– Маған Индира Гандидің «Сарапшы және кәсіпқой болыңдар – салада бәсекелестік өте аз» деген сөздері ұнайды. Бұл менің жеке ұрандарымның бірі шығар және біз оны жұмыста да барынша қолдануға тырысамыз, – дейді ол. – Біздің құндылықтарымыз – кәсібилік пен жүйелілік. Тіпті, өтінім нақты және сауатты ресімделуі керек. Жобаны жүзеге асырған кезде әр кезеңде оны қалай күшейтуге болатынын, қазіргі заманғы технологиялардан не қолдануға болатынын, қандай сарапшыларды шақыру керектігін ойлау

керек. Әрине, өте маңызды сәт – бұл көзіңіздің жанып тұрғаны. Егер Сіз үшін қызықты болса, онда Сіз басқаларды да ізіңізден ерте аласыз!

Мұның бәрі, бәлкім, тұрақтылық философиясы туралы болар. Егер оны практикалық тұрғыдан қарастырсақ, онда, ең алдымен, көшбасшы бөліседі, Сіз көп жұмыс істеуіңіз керек, құжаттарды оқып, біліктілігіңізді үнемі арттырып отыруыңыз керек. Оның ұйымында жылына кемінде екі рет оқудан өту әдетке айналған, бұл ретте кез келген оқу емес, маманға қандай дағдылар жетіспейтініне сәйкес.

Біздің кейіпкеріміз үшін команда ұғымы да өте құнды. Өкінішке қарай, көптеген ҰЕҰ іс жүзінде бір адамға байланған және бұл – қазірдің өзінде тұрақсыздық факторы. Махаббат Мақсұтқызының пікірінше, команда болуы керек және оған инвестиция салу керек, отбасы сияқты сүю керек, әркімнің мықты жақтарын білу және дамыту керек және әрқашан бір-біріңді тыңдай білу керек.

Сондықтан, «КАМЕДА» қорында секторға тән кадрлардың жылыстауы жоқ. Бірақ пікірлер мен дағдылардың айырмашылығы бар, өйткені қызметкерлердің жасы 21-ден 53 жасқа дейін, қажет болған жағдайда бір-бірін алмастыру, өзара көмек көрсету қабілеті ескерілген.

– Біздің жұмысымызда арыздар, хаттар жазудан шаршамау керек. Көптеген ҰЕҰ мемлекеттік органдарға келіп, жай ғана көмек сұрайды және жиі көмекті талап етеді. Бірақ бізге ешкім міндетті емес! Біз өз проблемаларымызға, тілектерімізге, қажеттіліктерімізге, мүдделерімізге сүйенеміз. Сондықтан бірлескен жұмыстан Сізге ғана емес, Сіз сұрап баратындар үшін де пайдалы болуы маңызды. Басқалардың алаңдаушылығын түсіну тиімді серіктестік құруға көмектеседі. Ал серіктестік, кәсіпқойлық, жақсы команда болған кез-

Біздің кейіпкеріміз үшін
команда ұғымы да өте
құнды

де, маған сеніңіз, қаржы ресурстары сізге өзі келеді, – дейді Махаббат Еспенова.

Ол Қазақстанда мүмкіндіктер көп екенін айтудан жалықпайды. Мемлекет ҰЕҰ-ға іс жүзінде міндетті болмаса да, азаматтық қоғамды дамыту үшін көп нәрсе жасайды.

Ал Еспенованың тәжірибесі орасан зор. Жол басында Алматының халықаралық ұйымдарында жұмыс істеді. Бүгінде ол сұранысқа ие кеңесші, жаттықтырушы және ұйымдық даму бойынша сарапшы, кәсіби медиатор және әлеуметтік кәсіпкер. Жергілікті қоғамдастықтарды дамыту бойынша әлеуметтік жобалар мен бағдарламаларға арналған гранттарды басқарды. Ұзақ уақыт бойы мониторинг және бағалау бағдарламаларын әзірлеуге және іске асыруға қатысып, ҰЕҰ әлеуетін дамыту мәселелері бойынша жүздеген оқу сабақтарын өткізді. Бірақ мұның бәрі бірден келген жоқ.

– Жолдың басында біз көптеген өтініштер жаздық, бірақ алғашқы қаржыландыруды тек оныншысын жазу арқылы алдық! Бұл қазір «КАМЕДА» үшін, мысалы, 10-нан жеті грант ұтып алу, оны пысықтамау дегенді білдіреді. Тек қателіктермен тұрақты жұмыс істеу, мүмкіндіктерді талдау, әлеуметтік-экономикалық проблемаларды шешуге ресурстар бөлуге дайын адамдармен өзара іс-қимылды жақсарту нәтиже берді, – дейді ол.

Азаматтық сектор үшін жеке үлкен тақырып – мемлекеттік органдармен ынтымақтастық. Махаббат Еспенова ҰЕҰ мемлекет саясатын қалыптастыруға қатыса алатынына және қатысуға тиіс екеніне сенімді. Мұны қалай жасауға болады? Ең алдымен, Мәжілісте, Парламент Сенатында, мәслихаттарда, сондай-ақ орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы билік органдары деңгейінде түрлі консультативтік-кеңесші органдарда өкілдік ету арқылы жүзеге асырылады.

Сондай-ақ, отбасы және әйелдер мәселелері, жастар саясаты, нашақорлықтың алдын алу және басқа да әлеуметтік проблемалар бойынша қоғамдық және өзге де кеңестерге қатысу маңызды. Өйткені мемлекеттік саясатқа осылай әсер етуге болады. Біздің кейіпкеріміздің пікірінше, тек дауыстап айтып қоймай, сонымен қатар барлық тілектерді құжаттау керек. Өкінішке қарай, көптеген адамдар дұрыс жолын біледі, бірақ сол заңдардың ұсынымдарын дайындауға келгенде, тілекшілер саны аз болады.

– 2016 жылы Дүниежүзілік экономикалық форумда үкіметтік емес коммерциялық емес ұйымдар арасында тең серіктес болмаса, мемлекеттік басқарудың ең жақсы жүйесі де тиімді болмайды деп айтылды. Яғни, бұл – жаһандық деңгейдегі үрдіс, – дейді Махаббат Еспенова. – Бізді жұмсақ күш ретінде де қолдануға болады. Мысалы, мені митингке шыққан аналармен келіссөздер жүргізуге медиатор ретінде шақырды. Мен олардың көпшілігі қазір өз жолын тапқанын мақтан тұтамын, әр түрлі қиындықтары бар басқа әйелдерге көмектесе бастады. Әйелдер өз қабілеттерін іске асырудың қандай мүмкіндіктері бар екенін білмегендерін мойындады. Азаматтық белсенділіктің сындарлы тиімді күшке айналуына қосқан үлесіміз қуантады.

Мемлекетпен ынтымақтастықтың үлкен мүмкіндіктерін мәлімдей отырып, менің сұхбаттасушым төрт қаржылық тетікті мегзейді, сонымен қатар тыйым салынбаған ҰЕҰ-ға басқа да қатысу нысандары бар. Біріншісі – мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс, онда бағдарлама әкімшісі (әкімдік, орталық мемлекеттік орган) проблеманы белгілейді және оны қалай шешу керектігін түсініп, техникалық тапсырманы тұжырымдайды. Ал үкіметтік емес ұйым оның мұратына сәйкес келе ме, оны еңсере ала ма, оны өзі шешеді.

Екінші тетік – Махаббат Еспенова идеялар байқауымен салыстыратын мемлекеттік гранттар. Мемлекеттік орган проблеманы анықтайды және кімнің идеясын сатып алу керектігін таңдайды. Бірақ ол таза түрінде әзірге жұмыс істемейді, бұл үшін нормативтік базаға өзгерістер қажет.

Үшінші тетік – ҰЕҰ үшін мемлекеттік сыйлық. Ол проблеманы шешуге үлес қосқан адамдарға беріледі. Айта кету керек, «КАМЕДА» осы сыйлықтың лауреаты болды.

– 2022 жылдың шілдесінде жаңа тетік – стратегиялық серіктестік пайда болды. Әзірге ол тек ұлттық деңгейде жазылған – бұл орталық мемлекеттік орган конкурс жариялап, ҰЕҰ арасында қандай да бір проблемаларды шешу бойынша өзіне үш жылға серіктес таңдаған кезде. Тетік қазір пысықталуда, бірақ оның жалпы пайда болғаны қуантады, – дейді қоғам қайраткері.

Бұдан басқа, ҰЕҰ мемлекеттік сатып алуларға, жеке сектор үшін қандай да бір қызмет түрлерін көрсетуге арналған конкурстарға қатыса алады. Әлеуметтік кәсіпкерлік туралы заңды жеке атап өту керек, ол кемшіліктерге қарамастан, сектор үшін жаңа мүмкіндіктер ашады.

Мұның бәрі мемлекеттің қоғамдық ұйымдардың қажеттіліктеріне назар аударатынын көрсетеді. Екінші жағынан, ҰЕҰ-ға қатысты мемлекеттік органдар тарапынан ресми көзқарас байқалады. Әрине, кей тұста жағдай біртіндеп өзгеруде, бірақ біз қалағандай тез емес.

– Бірде біз мемлекеттік қызметшілердің ҰЕҰ іс-шараларына қатысуының орташа ұзақтығын өлшеуді шештік және ол 15 минутты құрады. Бұл өзара іс-қимыл, ынтымақтастық па? Мен үшін олай емес. Шенеунік шартты түрде келді, құттықтау сөзді сөйледі немесе грамоталар берді және бітті. Әрине, көптеген ҰЕҰ үшін, әсіресе жаңадан бастаушылар үшін бұл да белгілі бір ынта мен белгі. Бірақ сапаға бағдарланған ұйымдар үшін мазмұнды өзара іс-қимыл қажет, – дейді ол.

Біздің кейіпкеріміздің пікірінше, ресми тәсілді бірнеше жолмен өзгерту керек. Біріншісі, әрине, мемлекеттік қызметшілерді барлық деңгейде оқыту. Екіншісі, азаматтық қоғаммен өзара іс-қимыл деңгейі бойынша әкімдер рейтингін енгізуге болады. Үшіншісі, әрине, серіктестікті нормативтік-құқықтық базада, стратегиялық құжаттарда бекіту қажет.

Төртіншісі сұрақтан туындайды: неге олар, мысалы, бизнеске құлақ асады? Өйткені олардың салымдарын салық аударымдары бойынша қадағалау оңай. Бірақ қоғамдық ұйымдар да жұмыс орындарын ашады, әлеуметтік инвестицияларды тартады, салық төлейді. Бірақ олардың үлестерін ешкім санамады.

Сонымен, мемлекеттік қызметшілер

**МАХАББАТ ЕСПЕНОВА ҰЕҰ
МЕМЛЕКЕТ САЯСАТЫН
ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА ҚАТЫСА
АЛАТЫНЫНА ЖӘНЕ ҚАТЫСУҒА
ТИІС ЕКЕНІНЕ СЕНІМДІ**

2022 жылдың шілдесінде жаңа тетік – стратегиялық серіктестік пайда болды

тарапынан ресмилікті жою үшін Еспенова ҰЕҰ-ның аумақтың немесе тұтастай елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына қосқан үлесін бағалауды енгізу өте маңызды деп санайды. «КАМЕДА» ҚҚ бірнеше жыл бойы осындай қажеттілік туралы айтып келеді. Бұл ретте әдістемені «ЗУБР» әлеуметтік корпоративтік қоры Азаматтық бастамалар орталығының мемлекеттік гранты шеңберінде әзірледі. Оны барлық жерде енгізу және масштабтау ғана қалады. Сол кезде ғана үшінші сектор мемлекетпен сөйлесе алады, тең деңгейде болмаса да, кем дегенде сұраушы тарапынан емес.

– Халықаралық тәжірибе ҰЕҰ-ның елдің дамуына қосқан орташа үлесі 3-тен 5%-ға дейін екенін көрсетеді. Мысалы, бірнеше жыл бойы Денсаулық сақтау министрлігінің бюджеті ЖІӨ-ден 5% құрады. Жобалап айтсақ, біз бір министрлікті асыраймыз. Егер қазірдің өзінде үшінші сектордың білімі мен тәжірибесіне сүйене отырып, біз 2-2,5% берсек, онда бейресми тиімді ынтымақтастық жағдайында артыруға болатын айтарлықтай үлес бар, – дейді азаматтық белсенді.

Алайда, әзірге диалог оңай емес, әсіресе жергілікті деңгейде. Онда қоғам белсенділері ықтимал әкімшілік қысымнан қорқып, кейбір проблемаларды көтеруден қорқады. Елордалық ресурстық орталық пен басқа да астаналық ҰЕҰ өңірлік әріптестері үшін рупорға айналатын жайттар сирек емес.

Бірақ қоғам қайраткерінің пікірінше, тағы бір проблема бар: ҰЕҰ-ның өзі кейде кәсіби түрде жұмыс істемейді, тек алынған ақшаны жабу мақсатында ғана. Бұл да жүйелік проблема.

– Көптеген ҰЕҰ-да жұмыс көркемөнерпаздар деңгейінде қойылған. Өкінішке қарай, біздің секторда кәсіпқойлар өте аз. Біз оларды тәрбиелеуіміз керек: ми-

нез-құлқы белсенді көшбасшылар неғұрлым көп болса, соғұрлым тезірек сапалы өмір сүреміз, – деп мәлімдейді Махаббат Мақсұтқызы. – Мемлекет те бұған мүдделі. Мысалы, біздің ресурстық орталыққа ҰЕҰ үшін оқыту және консультация беру бойынша үш жылға мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс берілді.

Оны тыңдай отырып, менде көмектесуге деген күш-жігер мен ұмтылыс қайдан пайда болады деген ой бірнеше рет туындады. Бұл ұмтылыс бала кезінен бастап, дәрігер, содан кейін мұғалім болуды армандаған алғашқы арманынан бастау алып, кейіннен қалыптасып, қоғамдық жұмыстарда көрініс тапқан екен.

– ҰЕҰ-да «жан-тәнімен тартылған» адамдар жұмыс істеуі керек. Мен өзімді осындаймын деп санаймын, кейде шамадан тыс. Әрине, ресми көзқараспен немесе бірегейсіздікпен бетпе-бет келгенде, шаршайсың, ынтаң болмайды. Содан кейін кенеттен біреу қоңырау шалып: «Есіңізде ме, мен Сіздің тренингте болдым! Сіз менің бүкіл өмірімді өзгерттіңіз! Мен өз ҰЕҰ құрдым, қазір мынаны-мынаны жасап жатырмын», – дейді. Сол кезде бекер жұмыс істемейтініңді түсінесің! – деп бөліседі Махаббат Еспенова. – Сондай-ақ мен әрқашан ата-анамды мақтан тұтатынымын және балаларым да менімен мақтанғанын қалаймын. Әрине, имидж, бедел ақша әкелмейді, бірақ балаларымыздың өмірінде біздің ісіміз үлгі боларлық. Мен бұл жолды таңдағаным ешқашан өкінген емеспін. Мен шаршадым, жыладым, ашуландым, бірақ жүре бердім. Біздің азаматтық қоғам мен еліміздің өркендеуі үшін әлі де көп нәрсе істей аламын деп үміттенемін.

АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ – БҰЛ...

**Расул Рысмамбетов, 46 жаста,
қаржыгер, Алматы**

Азаматтық қоғам – бұл өз ауданы, қаласы, өңірі және елі үшін алаңдайтын адамдар қауымдастығы, бұл өз елі үшін жауапкершілікті қабылдауға дайын қауымдастық.

Қаржыгердің пікірінше, Қазақстан төртінші деңгейдегі бюджеттерді және аулалар мен шағын аудандар деңгейінде қатысу бюджеттерін енгізе отырып, алғашқы қадамдарын жасай бастады. Осылайша, мемлекет пен оның қызметкерлері елдің азаматтарына және белгілі бір өңір тұрғындарына өз шығындарында есеп беруі керек.

Бұдан басқа, ерте ме, кеш пе, Қазақстан мемлекеттік басқарушылардың толық сайлануына келеді. Мысалы, бір қызығы, біз Президентті сайлаймыз, бірақ өз қаламыздың немесе облысымыздың әкімін сайлай алмаймыз. Партиципативтік экономиканың (қатысу

экономикасының) дамуымен сайланбалы әкімдер мен олардың жұмысы белгілі бір елді мекенде тұрудың жайлылық индексі бойынша бағаланатын болады. Мысалы, жайлылық көрсеткіштері бойынша аутсайдер өңір мерзімінен бұрын сайлау өткізіп, әкімді өз қалауы бойынша ауыстыратын, ал орталық органдар бұған көмектесетін болады.

Бұған қоса, әлеуметтік желілердің және «партизандық» саяси қызметтің осыдай түрінің белсенді дамуын ескере отырып, біз ерте ме, кеш пе, электронды дауыс беруге тікелей демократия, яғни көптеген елдік мәселелер бойынша плебисцит дәрежесінде жақындаймыз. Бұл ретте бізге азаматтарымыздың берген дауыстары маман мен патриоттың білімді пікіріне негізделуі үшін білімге, мәдениетке инвестицияларды айтарлықтай ұлғайтуға тура келеді.

**Татьяна Данчева, 59 жаста,
педагог, Қарағанды**

Біз бәріміз мемлекеттің азаматтарымыз. Бірақ біз бәріміз бір-бірімізбен қарым-қатынас жасай отырып, азаматтық қоғам құрамыз деп ойлайтындар аз.

Бізге мемлекеттік билік берілмейді, бірақ біз көптеген қажетті және дұрыс істерді жүзеге асырамыз. Егер әрбір азамат өзін азаматтық қоғамның бір бөлігі ретінде сезінсе, онда ол адал және жауапкершілікпен жұмыс істейді, балаларды тәрбиелеуге және табиғаттың тазалығына қамқорлық жасайды, көршілерімен, әріптестерімен, достарымен жоғары адамгершілік қатынастар орнатады.

Егер әркім мемлекеттің өркендеуі оның ұстанымына, іс-әрекеті мен амалдарына байланысты екенін түсінсе, онда ел және бүкіл әлем мінсіз тәртіпте болар еді. Бірақ, өкінішке қарай, олай емес. Заң бәріне бірдей қолданылмайды, дегенмен азаматтық қоғам құқықтық мемлекет құрудың алғышарты болып табылады. Заңға бағынатын азаматтар және заңға бағынбайтын адамдар да бар. Заңды бірінші кезекте сақтауы тиіс адамдар бұзған кезде бұл өте өкінішті.

Сондықтан кейде азаматтық бастама сөнеді. Бірақ, жалпы, біздің халқымыздың өте терең ұлттық, моральдық және адамгершілік тамыры бар, олар өздері, балалары және қоғам алдында сана мен жауапкершіліктің жоғары деңгейін сақтауға мүмкіндік береді. Мұны кейбір күш жұмылдырып, көмектесу керек болатын мысалдардан көруге болады.

Су тасқынымен байланысты оңғы оқиғаларды алайық: билікке қатысы жоқ адамдар өздерінің азаматтық ұстанымдарын көрсетті. Жалпы, біздің Қазақстан халқы жиі бірігіп, табиғи апаттарға, әділетсіздікке, жалпы апатқа қарсы біртұтас майдан болып әрекет етеді. Бірақ біздің қоғамда қолына билікті ұстаған адамдар дұрыс азаматтық ұстанымның үлгісі болатынына сенімділік жоқ.

**Роза Шетенова, 59 жаста, зейнеткер,
Астана**

Кәдімгі өмірде біз ешқашан азаматтық қоғамның не екеніне мән бермейміз. Мен оның мәнін түсінемін, бұл адамдардың ортақ мүдделері бойынша бірігуі және сол адамдардың ортақ мүдделерге қол жеткізу мақсатында өз құқықтары мен міндеттеріне қатысты саналы болуы.

Азаматтық қоғамға негізінен коммерциялық емес ұйымдар, саяси партиялар, бұқаралық ақпарат құралдары жатады. Бірақ соңғы уақытта оған Мүлік иелерінің бірлестігін де жатқызуға болады.

МИБ белгілі бір үйдің тұрғындарын біріктіреді, олардың ортақ мүдделері – онда жайлы тұру және демалу үшін қолайлы жағдайларды қамтамасыз ету. Адам көп уақытын үйде өткізеді. Ол жылы, ашық, таза және қауіпсіз болуы керек.

МИБ-те көп нәрсе осы құрылымның қаржылық тұрақтылығына байланысты. Әр адам жақсы өмір сүру және ортақ мүдделерге жету үшін оған инвестиция салуы керек.

Сондай-ақ, МИБ-тің өзі жеке өмір сүрмейді, бәрін МИБ-ке аудара салу мүмкін емес, ол мемлекетпен өзара әрекеттесуі керек, олардың арасында өзара тиімді қатынастар болуы керек. Бұл, мысалы, мемлекеттің ең төменгі тарифтерді белгілеуі.

Азаматтық қоғам жетілген болуы, оның мақсаттарына жету үшін жеке адамдар оған саналы түрде қарауы керек, олардың құқықтары мен міндеттерін білуі керек. Төртінші жыл қызмет ететін біздің МИБ мысалында көптеген жалға алушылар өз ақшасына бірдеңе талап ету құқығынан басқа, олардың тиісті міндеттері бар екенін әлі де түсінбейтінін көруге болады.

МИБ – бұл осы үйде тұратын адамдар. Оның кейбір шағын басқару құрылымы ғана өз еңбегі үшін ақы алады. Бірақ сонымен бірге әр тұрғын күш салып, азаматтық саналылық танытуы тиіс. Мұнда әркім өзіне үлес қосады, өйткені ол осы қоғамда және осы үйде өмір сүреді.

Азаматтардың кем дегенде 60%-ы азаматтық қоғамдағы рөліне саналы түрде қараса жақсы болар еді. МИБ мысалында қарасақ, бізде ол әлі де нашар дамуда, өйткені адамдар әлдекім, мемлекет өзіне қызмет көрсетудің барлық функцияларын қабылдайды деп ойлауға дағдыланған.

**Акбар Хасинов, 36 жаста,
бизнесмен, Алматы**

Азаматтық белсенділік демократияшыл және дамыған қоғамның маңызды элементі болып табылады, өйткені ол билікті бақылауға, азаматтардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға және қоғамдық институттардың серпінді дамуына ықпал етеді.

Елдің даму деңгейі қоғамдық институттардың даму деңгейімен тығыз байланысты. Дәлірек айтқанда, олардың инклюзивтілік дәрежесімен – әр түрлі әлеуметтік топтарда қоғамдық игіліктерге тең және еркін қолжетімділіктің болуымен байланысты. Бұл ел мен азаматтардың әл-ауқатының негізгі факторларының бірі болып табылады.

Мен бизнесмен болғандықтан, өз саламнан қарапайым мысал келтіремін. Кайдзен туралы айтамын – бұл философия, теория және басқару құралдары кіретін, бәсекелестікте артықшылыққа қол жеткізуге бағытталған жапон технологиясы. Менед-

жмент жүйесінде бұл технология үздіксіз жетілдіру процесі ұғымымен белгілі.

Үздіксіз жетілдіру процесі өндірістік процестерді жақсарту, оларды арзандату, өндіріс жылдамдығын арттыру, әр түрлі процестердің тиімділігі және т.б. туралы қызметкерлерден үнемі кері байланыс алу арқылы қол жеткізіледі. Мысалы, Тойота компаниясында басшылық жыл сайын белгілі бір қызмет саласын жақсарту туралы миллионнан астам хат алады. Осылайша, компания қызметкерлер мен топ-менеджмент арасында байланыс орнатады және бұл байланыс өзара тиімді.

Біздің елімізде «халық үніне құлақ асатын мемлекет» құруға талпыныс жасалуда, мен оны құптаймын. Алайда, жиі тиімсіз тетіктер қолданылады және жақсы идея толығымен орындалмауы мүмкін. 2024 жылы біз әлі де елдің дамуының негізгі факторы – белсенді азаматтық қоғам туралы ойлайтынымыз ұят. Ол қазір толық күшінде жұмыс істеуі тиіс.

**Вера Гаврилко, 54 жаста,
журналист, Петропавл**

Азаматтық қоғам, атауының өзінен көрініп тұрғандай, бұл – азаматтар, яғни белгілі бір мемлекетке заңды негізде тиісті болатын (азаматтығы бар) жеке тұлғалар қоғамы. «Азамат» сөзінің анықтамасында оның мемлекетпен байланысы бастапқы болса, «азаматтық қоғам» ұғымында да қоғамның мемлекетпен сауатты диалог орнату, құру қабілеті бірінші орынға шығады.

Олар көбінесе саяси емес қатынастардың жиынтығы ретінде азаматтық қоғамды билік пен мемлекеттік құрылымдардан тыс ететін көлденең байланыстарды азаматтық қоғам ретінде беруге тырысады.

Азаматтар өзін-өзі ұйымдастырып, пайдалы нәрсе жасағанда – су тасқынынан зардап шеккендерге заттар жинауды ұйымдастырғанда немесе жақында Солтүстік Қазақстанда болғандай, су басқан аудандарда жануарларды құтқарғанда – бұл тамаша, бұл эмпатияның жоғары деңгейін, қоғам өркениетінің жоғары дәрежесін көрсетеді, бірақ бұл азаматтық қоғам емес.

Су айырығы билікке қатысты өтеді. Азаматтық қоғам – бұл билікке қандай да бір қасиетті күш ретінде емес, мемлекеттік басқару үшін қоғамдық келісім жасасқан кәсіби басқарушылар тобы ретінде жүгінетін қоғам.

Азаматтық қоғам құқықтар мен бостандықтардың сөзсіз орындалуына кепілдік береді және оның орнына әрбір жеке азаматтан ғана емес, сонымен бірге

биліктен де міндеттерді орындауды талап етеді. Билік азаматтық қоғамға есеп береді, өйткені кез келген қызметкер, тіпті ең жоғары дәрежеде де есеп беруі тиіс.

Әзірге Қазақстанда, менің ойымша, азаматтық эмпатияның стихиялық көріністері мен қоғамның өзін-өзі ұйымдастыру әрекеттері ғана кездеседі. Сонымен қатар, дәл қазір Қазақстанда азаматтық қоғамда мүмкіндік бар. Соңғы жүз жылда естімеген, ел аумағының үштен біріне жуығын бүлдірген жойқын су тасқыны, зардап шеккен өңірлердегі орасан зор қайғы мен наразылық көңіл-күйі Қазақстанда азаматтық қоғамның одан әрі дамуына көптен күткен серпін болуы мүмкін. Адамдар баспанасыз және мүліксіз қалды, олар ашулы, үмітсіз және олардың жағдайын түсінуге болады. Жалған ақпарат таратқаны үшін жаза-лау туралы биліктің қорқыту риторикасы көпір салуға ықпал етпейді. Билік халықпен қарым-қатынастың ескірген тәсілдерін өзгертуі керек, ал халық өз үніне құлақ астыру үшін бірігуі тиіс.

Азаматтық қоғам метанойядан (сананың өзгеруінен) басталады, онда халық өзін жәбірленген сұраушы, ал билік – тәкаппар билеп-төстеуші ретінде көруді тоқтатады. Менің ойымша, қазір су тасқынынан зардап шеккендерге қолма-қол ақшаны тарту, жинақтау және бөлу бойынша мүмкіндігінше ашық қорды ұйымдастыру күшті қадам болуы мүмкін. Бұл – нағыз жетілу емтиханы, демократия, сауатты сындарлы диалог орнату қабілеті.

Конрад Аденауэр атындағы Қор - Германия Федеративтік Республикасының саяси қоры. Қор өзінің бағдарламаларымен және жобаларымен халықаралық ынтымақтастық пен өзара түсіністікке белсенді және пәрменді ықпал етеді.

Қазақстанда Қор өкілдігі өз жұмысын 2007 жылы Қазақстан Республикасы Үкіметінің шақыруымен бастады. Қор мемлекеттік органдармен, ҚР Парламентімен, азаматтық қоғам ұйымдарымен, университеттермен, саяси партиялармен, кәсіпорындармен әріптестікте жұмыс істейді.

Қазақстан Республикасындағы Қор қызметінің негізгі мақсаты саяси, білім беру, әлеуметтік, мәдени және экономикалық даму саласындағы ынтымақтастық жолымен Германия Федеративтік Республикасы мен Қазақстан Республикасы арасындағы өзара түсіністік пен әріптестікті нығайту болып табылады, сол арқылы Қазақстанның одан әрі дамуы мен өркендеуіне ықпал етеді.

Қазақстандағы Конрад Аденауэр атындағы Қор қызметінің басым бағыттары:

- Партияның саясаты мен жұмысы бойынша кеңес беру
- Парламентаралық диалог
- Энергетика және климат
- Жергілікті өзін-өзі басқару
- Саяси білім
- БАҚ (Медиа)
- Жергілікті Sur-Place шәкіртақы бағдарламасы

Мекенжайы:
Конрад Аденауэр атындағы Қордың Қазақстандағы өкілдігі
Қабанбай батыр көшесі, 6/3 - 82
010001 Астана қаласы
Қазақстан

Байланыс деректері:
Info.Kasachstan@kas.de
+7 7172 92 50 13
+7 7172 92 50 31

<https://www.kas.de/kk/web/kasachstan/>